

ZINĀTNISKIE

RAKSTI

PARTIJAS CELTNIECĪBAS

JAUTĀJUMI

LKP VĒSTURĒ

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija
Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pētera. Stučkas Latvijas Valsts universitāte
PSKP vēstures katedra

Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes
zinātniskie raksti
194. sējums

PARTIJAS CELTNIECĪBAS JAUTĀJUMI
LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS VĒSTURĒ

Pētera Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa
Rīga 1973

Krājums ietver Pēteru Stučkas LVU PSKP vēstures katedras mācību spēku un aspirantu rakstus. Tas veltīts KSDSP II kongresa 70. gadadienai, tādēļ galvenā problēma rakstos ir partijas celtniecības dažādi aspekti: LSD un LKP vietējo organizāciju struktūra, skaitliskais sastāvs, organizatoriskās formas. Vairāki raksti aplūko LSD-LKP darbības formas ar masām: parlamentāro darbību, ideoloģisko darbu, nacionālo sekciju izmantošanu partijas propagandā un agitācijā. Rakstu krājumā ietvertie jautājumi skar partijas attīstību no tās sākotnējā etapa līdz mūsdienām. Krājums dod ieskatu par PSKP sastāvdaļas - Latvijas Komunistiskās partijas - celtniecības īpatnībām un sakariem ar plašām strādniecības masām. Šinī aspektā kritizēts arī mūsdienu buržuāziskās falsifikācijas.

Настоящий сборник, посвященный 70-летию II съезда РСДРП, включает статьи преподавателей и аспирантов кафедры истории КПСС Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Авторы исследуют различные аспекты партийного строительства: организационную структуру СДЛК и КПЛ, использование национальных секций в агитационно-пропагандистской работе, парламентскую деятельность и другие формы партийной работы в массах. Сборник статей охватывает вопросы, связанные как с историей партии, так и с проблемами современного ее развития. В этой связи в сборнике дается критика современных буржуазных фальсификаторов истории КПСС.

Redkolēģija: I. Apine, docente, vēst. zin. kandidāte (atb. red.)
Dz. Šmidre, docente, vēst. zin. kandidāte
A. Kupcova, vec. pasn., vēst. zin. kandidāts

© Pēteru Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1973

P 0-1-2-4-104u 73
M 812(11)-73

LVU ZINĀT. DAĻA
2226-6-73
200023995

ДВИНСКИЙ КОМИТЕТ РСДРП И III СЪЕЗД ПАРТИИ

История революционного движения и история революционных организаций в Латгалии пока изучена слабо. В конце прошлого века и начале нынешнего Латгалия входила в состав Витебской губернии, затем она вошла в состав Латвии. Поэтому в 20-30-е годы советские исследователи мало занимались революционным движением в Латгалии, а после войны историки Советской Латвии разрабатывали в первую очередь проблемы Социал-демократии Латышского края, которая на территории Латгалии действовала лишь спорадически.

История революционного движения в Латгалии в 1905 - 1907 гг. более или менее разработана. Имеется солидная монография Я.Бабриса "Революция 1905-1907 гг. в Латгалии", где затрагивается и вопрос отношения двинских социал-демократов к III съезду и его решениям. В какой-то мере эту проблему пыталась осветить Р.Борисова в своих воспоминаниях "В огне революционной борьбы."

Автор настоящей статьи разбирает также оставшиеся в тени стороны этой проблемы как состояние Двинской организации РСДРП в начале первой буржуазно-демократической революции в России и отношение её к созыву III съезда, резолюции съезда и отношение к н.д. Северо-Западного и Двинского комитетов РСДРП, состояние организации РСДРП в Двинске (ныне Даугавпилс) в первый послесъездовский период (май-июнь 1905 г.). Статья написана на основании сообщений из Двинска, опубликованных в большевистском "Пролетарии", меньшевистской "Искре," а также на основе отчета делегата Северо-Западного комитета Д.С. Постоловского о своей поездке по краю после съезда. Отчет обнаружен автором в Центральном партийном архиве Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС в Москве.

9 января 1905 г. началась буржуазно-демократическая революция в России. В этот день по приказу Николая II царские войска расстреляли мирное шествие петербургских рабочих к Зимнему дворцу. "Революционное воспитание пролета-

риата, - писал В.И. Ленин, оценивая значение этого события, - за один день шагнуло вперед так, как оно не могло бы шагнуть в месяцы и годы серой, будничной, забитой жизни."¹

Определить задачи партии в начавшейся революции должен был созванный большевиками III съезд РСДРП, который проходил в Лондоне с 12 (25) апреля по 27 апреля (10 мая) 1905 года. Повестка дня включала такие вопросы, как вооруженное восстание, временное революционное правительство, отношение к политике правительства накануне переворота, отношение к крестьянскому движению, а также вопрос об отношении к другим партиям. В числе организационных вопросов были рассмотрены: устав партии, отношения интеллигентов и рабочих в партийных организациях. Съезд заслушал отчет ЦК и отчеты местных комитетов, избрал новый состав ЦК, наметил меры по улучшению пропаганды и агитации.²

III съезд явился важнейшим событием в жизни и деятельности партии. Руководствуясь его решениями, большевики развернули политическую и организаторскую работу в массах, сосредоточив все внимание на подготовке всенародного вооруженного восстания.

Что представляла Двинская организация РСДРП накануне революции 1905-1907 гг.?

Организация РСДРП в Двинске возникла менее чем за год до начала революции. "В марте 1904 г. несколько отошедших от Бунда интеллигентов и рабочих, признавая неверность занятой Бундом позиции, - писал "Пролетарий", - решили примкнуть к РСДРП."³ Первую свою задачу группа РСДРП видела в завоевании большинства рабочих города на свою сторону.

1. Ленин В.И. Начало революции в России. Полн. собр. соч., Изд. 5, т. 9, с. 201-202.

2. См. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. I. М., 1970, с. 107-127.

3. "Пролетарий," 1905, № 5, 26 (13) июня.

А рабочих в Двинске, по масштабам Северо-западного края, было не так уж мало. Царские чиновники писали: "Наиболее выдающимся в губернии является Двинок, как по бойкости своего положения, так и по числу заведений и рабочих в них (в последнем он превосходит Витебск почти в два раза)"¹ В Двинске были сконцентрированы все крупнейшие промышленные предприятия и торговые заведения. Приблизительно 53% всех фабрично-заводских рабочих Латгалии было сосредоточено в городе. В Двинске имелись 2 крупных железнодорожных мастерских, в которых в начале революции 1905-1907 гг. работало приблизительно 1000 человек.²

За первые месяцы своего существования Двинская организация РСДРП добилась крупных успехов в своей деятельности: наладила распространение листовок, как полученных от Северо-западного комитета, так и изданных на месте на гектографе;³ наладила связи с рабочими; пыталась завязать связи среди солдат. Накануне революции организация была сильно ослаблена арестами и преследованиями полицией и жандармов. Из-за этого в конце ноября и начале декабря 1904г. работа её приостановилась. Причину такого ослабления организации арестами двинские социал-демократы совершенно верно видели в том, что "не было еще прочно организованного ядра среди самих рабочих."⁴ Оставшиеся на свободе руководители обратились за помощью в Северо-западный комитет РСДРП, куда организационно входила Двинская организация, но "сколько его ни просили помочь, он ограничился только присылкой одного из своих членов, который констатировал провал, опять уехал."⁵

1. ЦГИА БССР, ф.1430, оп.2, д. 279, л.20.

2. Babris J. .1905.-1907.g.revolūcija Latgāle.R.,1960,30.lpp

3. См. "Искра," 1904, №78, 20 ноября.

4. "Пролетарий," 1905, № 5, 26 (13) июня.

5. Там же.

Но постепенно двинскими социал-демократам удалось активизировать работу и восстановить утраченные из-за арестов связи с рабочей массой, а также наладить работу. Для того, чтобы сделать организацию более гибкой и конспиративной, были установлены 4 района: фабрично-заводской, железнодорожный, старофорштадтский и мелкоремесленный. За самое последнее время установили еще два: петербургско-варшавский и солдатский и, кроме того, установили связи по ту сторону Двины, на так называемой Гривке..."¹

Как видно из сообщения "Пролетария", Двинская организация РСДРП строилась по территориальному принципу и охватывала почти все районы города, где были сосредоточены массы рабочих. Например, петербургско-варшавский район охватывал рабочих загородных мастеровых и железнодорожников Двинского участка Петербургско-Варшавской железной дороги; солдатский район, в основном, включал Двинскую крепость и войска, расквартированные в других районах города.

Двинская организация РСДРП руководила открытыми выступлениями масс. Так, под ее руководством 12 и 20 января 1905 года прошли демонстрации протеста против "кровавого воскресенья", а 17 и 18 февраля в городе началась всеобщая политическая стачка, сопровождавшаяся митингами и демонстрациями, разогнать которые полиция и войскам было не под силу.²

Начавшаяся революция заставляла Двинскую организацию РСДРП совершенствовать организационную структуру и усиленно готовить кадры сознательных работников. Так, в начале марта была составлена пропагандистская сходка (постоянно действующая коллегия - П.А.), образованы кружки, в которые вошло около 300 человек. Параллельно было образовано

1. "Пролетарий". 1905, № 5, 26(13) июня.

2. Sk. Babris J. op. cit. 56.-66. lpp.

несколько интеллигентских кружков. Вания велись регулярно каждую неделю по программе, выработанной центром и принятой пропагандистской сждкой... Для учащихся, помимо кружков... был устроен ряд рефератов. Темы: "9-е января," "Что такое социализм," "Классовая борьба," "О партийной дисциплине" и т.д. Темы рефератов для интеллигенции: "О Бунде и Партии..." "О Фейербахе и Марксе" и т.д. Кроме того, были две дискуссии: одна с Бундом, другая с "Поалей-цион." Было распространено несколько листков Северо-западного комитета, а также изданные нами."¹

Эти сообщения Двинского комитета РСДРП, опубликованные в "Пролетарии" и освещающие строение организации и формы работы, дают в общем правильную, хотя и несколько преувеличенную (как это будет видно из дальнейшего изложения) картину состояния дел в группе.

Двинская организация входила в состав Северо-западного комитета РСДРП. Но между последним и организацией РСДРП в Двинске возник конфликт. "Немало трудностей, - писали из Двинска в "Пролетарий," - пришлось нам преодолеть, главным образом, и из-за бездеятельности Северо-западного комитета. Не помогая нам в трудные минуты, не снабжая нас ни прокламационной, ни брошюрочной литературой, он в то же время стоял на пути самостоятельного сношения с центральными учреждениями партии."² В определенной степени этот упрек в адрес Северо-западного комитета обоснован, например, насчет помощи людям, литературой на еврейском языке.³ Но надо же было учитывать и возможности Северо-западного комитета. Можно предположить, что в этом обвинении отразились местные интересы руководителей Двинской организации РСДРП.

1. "Пролетарий," 1905, № 5, 26 (13) июня.

2. Там же.

3. См. "Пролетарий," 1905, № 3, 9 июня.

Это видно из того, что организация РСДРП в Двинеке настойчиво добивалась самостоятельных сношений с центральными учреждениями партии.¹ Конфликт завершился тем, что Двинская организация РСДРП провозгласила себя Комитетом. " В марте месяце Двинская организация Северо-западного комитета, - писал в меньшевистскую "Искру" Двинский комитет РСДРП, - не найдя для себя возможным дальнейшее сотрудничество под руководством Северо-западного комитета, обратилась к районному представителю ЦК с просьбой сообщить явку в ЦК."² Получив отказ, Двинский комитет попытался сам установить связи с центральными учреждениями партии.

Итак, хотя Двинская организация РСДРП и провозгласила себя комитетом, но в правах последнего она не была признана (до III съезда РСДРП) ни Северо-западным комитетом, ни центральными учреждениями партии. Представлять на съезде Двинскую организацию должен был Северо-западный комитет РСДРП.

В Северо-западном комитете партии в это время шла ожесточенная борьба между большевиками и меньшевиками. Под напором снизу он высказался за созыв III съезда и избрал делегатом примиренца Д.С.Постоловского.³

На личности Д.С.Постоловского следует остановиться подробнее, так как дальнейшее изложение будет опираться в основном на его отчет. Указатель имён к IO тому "Полного собрания сочинений В.И.Ленина" говорит, что Постоловский Д.С. (Александров, Вадим, Михайлов) с весны 1904 г. являлся агентом ЦК РСДРП, занимал примиренческую позицию. "В марте 1905 г. назначен представителем ЦК РСДРП в Совете партии. На III съезде был делегатом от Северо-западного комитета РСДРП, избран в члены ЦК."⁴

1. См. "Пролетарий," 1905, № 5, 26 (13) июня.

2. "Искра," 1905, № 103, 21 июня.

3. См. Бугаев Е. Возникновение большевистских организаций и образование Коммунистической партии Белоруссии. М., 1959, с. 30.

4. Указатель имён к IO тому Полн. собр. соч. В.И.Ленина, с. 541.

На третьем съезде РСДРП Д.С.Постоловский почти по всем обсуждавшимся вопросам был солидарен с В.И.Лениным. Например, В.И.Ленин одобрил выступление Постоловского по вопросу об отношениях рабочих и интеллигентов в социал-демократических организациях.¹ Но иногда Постоловский проявлял и колебания: например, он выступил против единогласной кооптации в ЦК,² не понял роли всеобщей политической стачки в деле организации вооруженного восстания.³

Политическое лицо Д.С.Постоловского ярче проявилось на 18 заседании съезда, когда комиссия по проверке состава рассматривала письмо, полученное в адрес съезда и подписанное членом Северо-западного комитета об отозвании делегата СВК со съезда.⁴ Дело в том, что исполнительная комиссия комитета, состоявшая из одних меньшевиков, попыталась отозвать Постоловского. Для этого она направила в адрес съезда письмо за подписью Северо-западного комитета, в котором отзывала делегата со съезда, "как не выполнившего поставленных ему условий."⁵ Постоловский не счел нужным последовать указанию письма. Сразу же после съезда меньшевистская "Искра", желая дискредитировать съезд и его решения, опубликовала это письмо, так что Северо-западному комитету пришлось выступить с соответствующими разъяснениями о том, что письмо "не представляет собой никакого решения самого комитета."⁶

Дезорганизаторская деятельность меньшевиков на местах поощрялась и инспирировалась меньшевистскими верхами.

1. См. Третий съезд РСДРП. Протоколы. М., 1959, с. 333.

2. См. там же, с. 323.

3. См. там же, с. 133-135.

4. См. там же, с. 320-321.

5. "Пролетарий," 1905, № 7, 10(27) июня.

6. Там же.

"Уже перед самым съездом, - говорится в "Истории КПСС", - когда из России... начали прибывать делегаты, Совет партии предложил им под угрозой исключения из партии откаться от участия в съезде. По мнению Совета, следовало всех делегатов отправить обратно."¹

Как отнесся к съезду Двинский комитет РСДРП? На этот счет имеется соответствующее заявление Двинского комитета: "В первых числах апреля Двинокий комитет, узнав из литературы, что съезд созывается вопреки желанию и несмотря на протесты со стороны Совета партии, что большинство комитетов высказалось против созыва съезда (см. "Искра"), вынес резолюцию, что не признает возможным для себя, ввиду непартийного характера съезда, поручать кому бы то ни было защищать там интересь организации."²

Здесь ясно видно, что на решение Двинского комитета повлияла меньшевистская "Искра", которая давала заведомо неверную информацию о положении дел в местных комитетах. Так, 10 апреля В.И. Ленин писал в "Открытом письме председателю Совета РСДРП тов. Плеханову," что за съезд высказалась 21 партийная организация из 28, имевших право участия в работе съезда.³ А меньшевистская "Искра" писала, что большинство местных организаций партии против съезда. Недаром В.И. Ленин назвал её хлестаковской новой "Искрой."⁴

"Искра" попыталась даже такую недвусмысленную резолюцию Двинского комитета РСДРП об отношении к III съезду, резолюцию, которая целиком была меньшевистской, исказить. Она напечатала такое сообщение: "Двинская группа Северо-западного комитета, выделившаяся из последнего и объявившая

1. История КПСС в 6-ти томах. Т.2.М., 1966, с.44

2. "Искра", 1905, № 103, 21 июня.

3. См. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд.5, т.10, с.72-73.

4. См. Ленин В.И. Две тактики социал-демократии в демократической революции. Полн. собр. соч. Изд.5, т.10, с.131

себя комитетом, послала на съезд делегата, но последний, по прибытии за границу, сообщил организации о положении дел и, с её согласия, не принял участия в съезде, а затем участвовал в занятиях конференции.¹ На самом же деле Двинский комитет возводил связи с центром, и для того, чтобы установить их, комитет, пользуясь случаем, что один из его членов уезжал за границу, "поручил ему найти доступ к заграничным представителям ЦК или на созываемом III съезде... сделать доклад о причинах, побудивших Двинскую организацию Северо-западного комитета выступить из С.З.К. и объявить себя комитетом, о положении дел и работе на местах, и хлопотать о скорейшем утверждении Двинского комитета таковым и тем избавить его от ложного положения, в котором он очутился... Никакого делегата на съезд Двинский комитет не посылал и никаких переговоров об изменении сущности "мандата" своего "делегата не вел."² Таким образом объяснил Двинский комитет весь этот инцидент.

Каким образом Северо-западный комитет и Двинский комитет РСДРП отнеслись к решениям III съезда партии?

Об отношении Северо-западного комитета к решениям III съезда имеется официальная резолюция: "Северо-западный комитет, выслушав своего делегата на III съезде и ознакомившись с извещением о конференции и её работах, принял следующую резолюцию: I) Принимая во внимание, что на съезде присутствовали делегаты полноправных организаций, имеющих вместе право более чем на половину решающих голосов, принадлежащих всей партии, Северо-западный комитет считает III съезд с формально-уставной точки зрения законным. (Принято едино -

1. Приложение №100 "Искры": "Первая общерусская конференция партийных работников", с.4.

2. "Искра", 1905, № 103, 21 июня.

гласно). 2) Северо-западный комитет принимает Устав, выработанный на III съезде. (Принято 2/мая / при одном воздержавшемся)."¹

Как видно, эта резолюция очень краткая и не дает ответа на многие вопросы, в том числе об отношении к тактическим революциям съезда.

Отношение Северо-Западного и Двинского комитетов РСДРП к этим вопросам, как и многим другим, стоявшим на повестке дня III съезда партии, хорошо прослеживается по "Отчету в ЦК РСДРП за май и июнь 1905 г. о своих докладах о III партийном съезде в Берлине, Вильно, Двинске, Витебске и Минске, с приложением сведений о постановке работы в организациях РСДРП Северо-Западного края, а также некоторых решений конференций этих организаций". Отчет этот представил Д.С.Постоловский в августе 1905 г.

По вопросу об отношении к тактическим резолюциям съезда Д.С.Постоловский замечает, что "тактические вопросы возбуждали к себе со стороны местных работников весьма мало живого интереса, отчасти, по-видимому, потому, что внимание слишком было поддано вопросами внутривнутрипартийных отношений и организационными, отчасти потому, что тактика является для местных работников малодоступной областью, в которой они не успели еще составить собственного мнения."² И все же в отчете говорится: "Спорным пунктом в области тактики была резолюция о временном правительстве, о которой спорили решительно езде (здесь и далее подчеркивания автора отчета - П.А.). Аргументация черпалась из статей "Искры" - "Вперед." На втором месте стоял вопрос о вооруженном восстании, хотя споры по этому вопросу не принимали резкого характера."³

1. "Пролетарий," 1905, № 7, 10(27) июня,

2. ЦПА ИМД, ф. 17, оп. I, ед.хр. 545, л. 3.

3. Там же.

Эту же мысль о том, что товарищи на местах, в частности в Двинском комитете РСДРП, мало понимали тактические резолюции III съезда партии, подтверждает письмо из Двинска, опубликованное в центральном органе партии "Пролетарий." В письме редакция газеты просит ответить на такие вопросы: 1) Какую роль будет играть временное правительство, будет ли руководить или управлять страной, или ни то, ни другое? 2) При каких это обстоятельствах допустимо участие пролетариата во временном правительстве? 3) Что это за агитация и пропаганда о вооруженном восстании? И только? А сознание масс как понимать? Делать одно и оставлять другое, или то и другое вместе?¹ После кратких ответов на предложенные вопросы редакция "Пролетария" напоминает, что "разъяснению резолюций съезда и конференции о временном революционном правительстве посвящена целая брошюра В.И.Ленина "Две тактики социал-демократии в демократической революции."²

Этот маленький пример из жизни Двинского комитета РСДРП еще раз неопровержимо подтверждает гениальность и проницательность В.И.Ленина, который буквально сразу же после съезда написал брошюру с разъяснением его решений, сознавая те непонимания и трудности, с которыми столкнутой местные работники при проведении решений съезда в жизнь.

Д.С. Постоловский в своем отчете в ЦК РСДРП отмечает "растерянность, колебание, незнание что делать. Вопросы, критика и возражения, — продолжает он далее, — касались главным образом мелочей .. О политической целесообразности поступка участников съезда, объявивших его партийным, — споров не было. На формальной стороне дела останавливались и при этом с необычайным вниманием, как будто в этом заключалась вся суть дела. Так было в Вильно, Двинске..."³

1. "Пролетарий", 1905, № 13, 22(9) августа.

2. Там же.

3. ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, ед.хр. 545, лл. 16-2.

Как известно, первые заседания III съезда партии были посвящены рассмотрению вопроса о конституировании съезда и законности его созыва. Дело в том, что по уставу партии, принятом на II съезде РСДРП, съезд должен был созываться Советом партии. Но Совет оказался в руках меньшевиков и отказался созывать съезд. В таком случае комитеты партии сами обязаны были созвать съезд. Исходя из этого, съезд принял резолюцию, в которой ставил "законность съезда вне сомнений."¹ Вот эта сторона работы съезда больше всего привлекала внимание местных работников Северо-западного края. Д.С.Постоловский объясняет "такое чуткое отношение ... к формальной стороне ... с одной стороны их неспособностью самостоятельно вполне твердо стать на ту или иную принципиальную позицию как в вопросах организационных, так и тактических, с другой же - страхом взять на себя ответственность работать в известном направлении. Мне делали неоднократно, - продолжает Постоловский, - в личных беседах заявления: "Да что тут толковать! Я хочу, чтобы была единая партия. Я всегда примкну к большинству, ибо тогда скорее наступит единство."²

Определенные споры имели также место по уставу. III съезд РСДРП вынужден был изменить некоторые пункты устава, принятого предыдущим съездом. Жизнь показала, что некоторые его пункты устарели, а формулировка первого параграфа служила опорой для меньшевиков, которые пытались подорвать организационные основы партии.

Особые нападки местных работников Северо-западного края вызвал 9-й параграф устава, принятого на III съезде,

1. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. I., М., 1970, с. III.

2. ЦПА ИМЛ, ф. 17, ед. хр. 545, л. 2.

рассматривавший порядок распускания местных комитетов. Этот параграф предоставлял право Центральному Комитету распустить местные комитеты, если за роспуск будут поданы одновременно две трети голосов ЦК и две трети голосов рабочих, входящих в партийные организации.¹ "Суть возражений, - говорится в отчете, - сводилась к тому, что так называемая интеллигентская периферия лишена прав без всякого основания."² Вызвал возражения также двенадцатый параграф Устава, требующий единогласной кооптации в ЦК. Это положение рассматривалось "как остаток "осадного положения." За немедленное применение выборного начала высказывались очень горячо только в Двинске. В других местах к выборному началу относились или отрицательно (Вильно, Минск) или равнодушно (Витебск).³

Нигде не вызвала споров часть доклада, касающаяся вопроса о политической платформе. "Молчание по этому вопросу, - пишет Д.С.Постоловский, - несмотря на то, что я всячески старался вызвать дебаты именно на эту тему, объясняется заявлениями: "Мы еще не разобрались, надо подумать, надо выслушать другую сторону." Пришлось делать невероятные усилия, чтобы заставить принять ту или другую резолюцию."⁴ Резолюция об отношении к съезду Северо-западного комитета РСДРП приведена выше. Двинский комитет принял резолюцию против съезда.⁵

Д.С.Постоловский не конкретизирует в данном случае, что значит резолюция против съезда, но из всего его отчета вытекает, что Двинский комитет РСДРП признал III съезд партии незаконным, а значит и решения его для себя необязательными.

1. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. I., М., 1970, с.125.

2. ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. I, ед. хр. 545, л. 26.

3. Там же.

4. Там же, л. 3.

5. Там же.

Из вышесказанного особенно ярко видна ошибочность утверждения Р.Борисовой: "Большинство двинской организации РСДРП признало все решения III съезда РСДРП..."¹

Д.С.Постоловский называет руководящих работников организаций РСДРП Северо-Западного края "болотными примиренцами," делая исключение лишь для Минской группы.² Характеризуя их политическое лицо, он отмечает: "1) Отсутствие самостоятельной и вообще определенной принципиальной позиции как в организационных, так и в тактических вопросах; 2) это такие деятели, которые всегда пойдут за силой."³

В Двинске докладчику пришлось выступать на собрании передовых рабочих. На нем присутствовало свыше 30 человек. В отчете отмечается, что "поднимали вопросы и особенно спорили почти исключительно рабочие, приехавшие из других городов (Питера, Одессы и пр.)..."⁴ Отношение рабочих к съезду и его решениям, а также докладу, Постоловский характеризует так: "1) Недоверие к "верхам"; 2) несомненный интерес к общепартийным делам; 3) крайне малая степень осведомленности и вытекающая отсюда невозможность сколько-нибудь ясно определить конкретно свое отношение к вопросу; 4) они, разумеется, пойдут за своими ближайшими местными руководителями!"⁵

Д.С.Постоловский, избранный на III съезде РСДРП членом Центрального Комитета, не только выступал с докладами о съезде, но и старался собрать сведения о состоянии работы в партийных организациях. Правда, автор отчета отмечает, что "добиться сколько-нибудь точных сведений не удавалось."⁶

1. Борисова Р. В огне революционной борьбы. М., 1957, с. 43.

2. См. ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. I, ед.хр. 545, л. I

3. Там же, л. 36.

4. Там же.

5. Там же.

6. Там же, л. 5.

И все же приложение к отчету содержит много ценных сведений о постановке работы на местах.

Об организационном строении партийных групп сказано, что "работа разбита на районы; номинально числится в каждом пункте от 3-х (большинство) до 5 районов, в действительности же районов меньше, так как большая часть их находится в процессе образования. Число членов в каждом имеющемся районком комитете колеблется от 5 до 10 человек, в среднем 6-7 человек. Начиная с районных комитетов (они называются там сходками) организация все более и более утрачивает характер оформленности и устойчивости и переходит в вид массовок и летучек в массу."¹ Это описание организационного строения партийных групп подтверждает те сведения, которые сообщал о себе Двинский комитет.

Но Постоловский вместе с тем отмечает неорганизованный, в какой-то мере стихийный характер местной работы. "Завязывание и укрепление связей, - говорит он, - ведется всюду совершенно без всякого заранее принятого плана."² И в качестве характерного примера приводится Двинск, где на одном кожевенном заводе имеется 60-70 "организованных" рабочих из 80 работающих на предприятии. Под организованными здесь имеются в виду такие рабочие, "на которых организация тратит массу сил, устраивая среди них кружки, массовки, снабжая их литературой." В то же время в крепости работало 3000 рабочих, среди которых организация имела самые ничтожные связи, потому что "все силы уже заняты в других местах."³

"Подсчитать число организованных рабочих, - говорит Д.С.Постоловский, - не представлялось никакой возможности."

1. ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, ед. хр. 545, л. 5-56

2. Там же.

3. Там же.

Но некоторые цифры в приложении все-таки даны. В Двинске, по данным отчета, насчитывалось в мае-июне (именно этими месяцами датирован отчет и приложение к нему) 1905 года 400-500 организованных рабочих. Для сравнения: в Витебске - около 300, в Вильно - 400. Бюджет, естественно, равнялся 250-300 руб., 200-250 руб. и в Вильно - до 400 руб.¹

О руководящем составе имеются следующие сведения:

"Сколько-нибудь ясно проведенного разделения труда на практике не существует... в каждом пункте имеется небольшая группа лиц, человек 5-6, которая проявляет нечеловеческую энергию и делает решительно все..."² "Членов в Северо-западном комитете было 3 (ни одного рабочего)... Двинский комитет - 2 члена (рабочих нет)." ³

Интересно замечание о пропаганде: "Пропаганда всюду налаживается", т.е. нигде нет пропагандистских кружков с постоянным составом, существующим более или менее продолжительное время. Дело обстоит так: устроят кружок, он соберется несколько раз, потом рассыплется. Затем снова кружок и снова та же участь."⁴ Двинский комитет, как показано выше, рисовал картину в более радужных тонах.

Д. С.Постоловский отмечает и такое отрадное явление, как помощь в работе более мелким группам в ближайших уездных городах и местечках. Двинский комитет РСДРП оказывал непосредственную помощь Режицкой группе.⁴

Характеризуя работу организаций РСДРП Северо-западного края, Д.С.Постоловский указывает попытки завязать устойчивые связи с крестьянством и солдатами, но слабость организаций, недостаток сил не дают возможность поставить надлежущим образом эту работу. Определенный успех отмечается в работе среди учащейся молодежи.⁵

1. ЦПА ИМЛ, ф.17, оп.1, ед.хр. 545, лл. 6

2. Там же

3. Там же, л. 5б.

4. Там же, л. 6б.

5. Там же.

Представляя Центральный Комитет РСДРП, Д.С.Постоловский считал своим долгом не только разъяснять решения III съезда, но и давал практические советы в постановке местной работы. Так, он советовал местным работникам, "не прекращая своей борьбы с националистическими предрассудками, вступать в боевые соглашения с Бундом, Лат. и ПСД"¹ / такие сокращения в тексте - П.А./ Под "Лат." здесь, по всей видимости, следует понимать ЛСДРП, а совет входить с нем в соглашения относится к Двинскому комитету РСДРП.

Итак, Двинский комитет РСДРП был против съезда в период подготовки к нему и не признал съезд законным после того, как он состоялся. В таком случае возникает вопрос: работали или нет в Двинске большевики в рассматриваемое время? Автор настоящей статьи не имеет прямых доказательств, что большевики действовали в Двинске в начале революции 1905-1907 гг., однако некоторые косвенные признаки подтверждают это. Во-первых, трудно объяснить, если исключить активную деятельность большевиков в Двинске, ту большую положительную работу и те в общем-то правильные тактические установки, которые организация применяла для руководства борьбой масс в начавшейся революции /выдвижение на первый план политических лозунгов в январских и февральских выступлениях, тактика боевых соглашений с Бундом и др./² Во-вторых, протест Двинского комитета против участия толярища из Двинска в работах меньшевистской конференции. Можно предположить, что двинским большевикам хотя и не удалось добиться одобрения III съезда и его решений, однако они смогли помешать комитету полностью солидаризироваться с конференцией. В-третьих, на 18 заседании III съезда партии, на котором решался вопрос о правомочности делегата Северо-западного комитета, Д.С.Постоловский огласил полученное им письмо из Двинска от члена С.З.К. тов. Семёна /подпольная кличка - П.А./

1. ЦПА ИМЛ, ф. 17, ад.хр. 545, л. 8б

2. Sk. Babris J. op. cit. 58.-65. lpp.

в котором последний обращался к Постоловскому, "как к делегату Северо-западного комитета, заседавшему на съезде,"¹ т.е. другими словами, он признавал съезд и его делегата, этим фактом демонстрируя свой большевизм. Надо полагать, что этот большевистски настроенный член Северо-западного комитета, находясь в Двинске, оказывал в определенном направлении влияние на Двинскую организацию.

Меньшевизм Двинского комитета РСДРП постепенно изжидался в процессе революционной борьбы 1905-1907 гг.

1. Третий съезд РСДРП. Протоколы. М., 1959, с.321.

ISD LAUKU ORGANIZACIJU UZBŪVE
UN SASTĀVS 1910. - 1914. GADOS

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Latvija bija viens no kapitālistiski visvairāk attīstītiem Krievijas novadiem, ātrāk par citiem apgabaliem Latvija nostājās uz kapitālistiskās attīstības ceļa arī lauksaimniecībā. Saasinoties šķiru cīņai, veidojoties sociāldemokrātiskajai kustībai, radās partijas organizācijas kā lielākajos rūpniecības centros (Rīgā - 1899.g., Liepājā - 1901.g.), tā arī laukos. Sociāldemokrātiskie pulciņi radās 90. gadu beigās Jelgavā, gadsimta sākumā Talsos un Vidzemes guberņā Vecpiebalgā, Grostonā un citur. Šie pulciņi drīz noformējās organizācijās. 1902. gada aprīlī izveidojās Baltijas latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku organizācija, kas radās, apvienojot Rīgas un lauku (Talsu, Ventpils, Liepājas) sociāldemokrātiskās organizācijas.¹

Lauku organizācijām, kas revolucionārajā cīņā iesaistīja visplašākās darbaļaužu masas, Latvijas proletariāta partijā bija svarīga vieta jau kopš tās dibināšanas. Tām bija lieli nopelni, ka Latvijas sociāldemokrātija 1905.-1907. gadu revolūcijā pēc V.I. Leņina atzinuma "ieņēma vienu no vissvarīgākajām pirmajām vietām cīņā pret patvaldību un visiem vecās kārtības spēkiem".² Pārvarot drausmīgās Stolipina reakcijas uzbrukumus un represijas, pieliekot lielas pūles partijas rindu saliedēšanā un pulciņu atjaunošanā, jaunos revolucionāros uzplūdus Latvijas sociāldemokrātija sagaidīja, organizējusies Rīgas un sešās t.s. lauku organizācijās.

1 Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi, I.d., R., 1961, 60.lpp.

2 Leņins V.I. Raksti, 16.sēj., 230.lpp.

LSD lauku organizācijas apvienoja Latvijas pilsētu un miestu rūpniecības uzņēmumu strādniekus, amatniekus, studējošo un skolu jaunatni un, kas ļoti svarīgi un raksturīgi tieši Latvijas sociāldemokrātijai - arī apzinīgākos kalpus, neproletārisko slāņu pārstāvjus gandrīz visā Vidzemes un Kurzemes guberņu teritorijā.

Lauku sociāldemokrātisko organizāciju, tāpat kā Rīgas organizācijas, uzbūves pamatprincips bija demokrātiskais centrālisms. To noteica jau 1905.gadā notikušais LSDSP II kongress. LSD IV konference 1909.g.jūnija sākumā Rīgā norādīja, ka "nepieciešami jāpaliek pie demokrātiskā centrālisma un ka vislietderīgāk ir organizēties pēc rajoniem pulciņos, kuri kopojas savienībās pēc darbavietas, kā tas organizāciju vairākumā jau ir izvests".¹

Sociāldemokrātiskie pulciņi lauku organizācijās, pilsētās un lielākos miestos organizējās rūpniecības uzņēmumos, bet laukos pēc teritoriālā principa, apvienojoties vairāku pagastu sociāldemokrātiem. Pulciņus vadīja vēlēti pārstāvji, kas uzturēja sakarus ar augstāk stāvošām instancēm.² Pulciņi apvienojoties veidoja rajonus, ar rajonu padomēm priekšgalā, kas konferenču starplaikos vadīja rajonu darbu. Dažās organizācijās vairāki rajoni izveidoja tā saukto centru ar centra padomi vadībā (Mačlienā-Gaismas organizācija, Vidienas organizācija)³ Pilsētu rajoni organizēja arī pilsētu konferences.⁴ Augstākā pārstāvniecības orgāna - organizāciju konferenču starplaikā kā izpildorgāns darbojās Izpildu komitejas, kuras bieži sauca par organizāciju komitejām. Bez tam LSD CK sasauca LSD lauku organizāciju konferences.

1 LKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi. I d., R., 1958.,,65.lpp.

2 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f.,12.apr. 104.,12.lp.

3 turpat.

4 turpat - 13.lp.

Vietējās organizācijas (Jelgavas, Madlienas-Gaišas) izstrādāja savus statūtus, vadoties no LSD statūtiem¹, kas atbilda konkrētajiem darba apstākļiem, sīkāk izstrādāja organizācijas vadāmo iestāžu uzdevumus, vēlēšanu un pārstāvniecības normas. Šie statūti disciplinēja partijas biedrus, sekmēja organizāciju darbību.

Pārstāvniecības organi tika vēlēti, tikai izņēmuma gadījumos pēc vairākkārtējām vadošo orgānu iekrišanām pieļaujot kooptāciju (Liepājas organizācijā 1910.gada martā², 1910.gada novembrī³, 1911.gada beigās⁴, Ventspils organizācijā 1913.gada sākumā⁵).

Stolipina reakcijas laikā Latvijas sociāldemokrātijas biedru skaits samazinājās trīs reizes.⁶ Nežēlīgo represiju dēļ partija zaudēja daudz aktīvo biedru, bet vienlaikus arī atbrīvojās no revolūcijas līdzskrējējiem. Partijas atjaunošana notika organizāti, LSD CK un vietējo organizāciju komiteju vadībā. Lauku sociāldemokrātisko organizāciju galvenais darba saturs bija - attīstīt laukstrādnieku apzinīgumu, saskaņot rūpniecības un lauku proletariāta cīņu, lai mobilizētu pilsētas un lauku darbaļaužu kopīgos spēkus buržuāziski demokrātiskās revolūcijas uzvarai, galamērķim - sociālismam.⁷ Nostiprinājās sakari starp lauku un pilsētu rajoniem. Partija cīnījās par maksimālu konspirācijas ievērošanu, par partijas biedru sastāva uzlabošanu. Tā, piemēram, LSD Liepājas organizācijas konference 1910.gada janvārī nolēma iztīrīt pulciņus no neuzticamiem, nenosvērtiem elementiem.⁸

1 LKP CK Partijas arhīvs, 35.f., 8.apr., 28.lp.

2 "Cīņa", 1907, 22.aug., Nr.85.

3 IPSR CVVA. 4569.f., 7.apr., 11.1., 377.lp.

4 Turpat, 617.1., 1240.lp.

5 ЦГМА СССР III-00 ф.120, оп.240, д.374Б, стр.6.

6 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 318.1., 2.lp.

7 Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi. I d., R., 1961., 170.lpp.

8 LSD lauku organizāciju 1911.g.dec.mēneša konferences protokoli, "Cīņa", 1912, 25.martā, Nr.120.

9 "Sociāldemokrātijas vēstnesis", 1910, Nr.7, III, IV, 4.lpp.

Partijas rindu attīrīšana tika veikta arī Ventspils¹ un citas organizācijās. Līdz ar to organizācijas jau 1909. gada beigās un 1910. gada sākumā bija noteikti proletā - riskas - LSD Madlienas-Gaismas organizācijā no 65 biedriem 50 bija laukstrādnieki, 5 skolnieki, 10 dažādu ar - du pārstāvji, Jelgavas organizācijā no 175 biedriem 60 (35%) bija pilsētas strādnieki, 105 (60%) laukstrād - nieki, 10 (5%) skolnieki.² 1910. gada jūnijā Malienas or - ganizācijā no 242 biedriem 113 ir algādāji, 42 gada kal - pi (vairāk kā 64%), 8 fabriku strādnieki (≈ 3%), 7 skolnieki (≈ 3%), 26 saimnieki (≈ 11%), 46 to tuvinieki (18%).³ Tads stavoklis ar nelielām izmaiņām, kuras izrai - sija aresti un iekrišanas, pastāvēja visās lauku organi - zācijās jauno revolucionāro uzplūdu gados. Tā LSD Vidienas organizācija, kas bija stingri boļševistiska (arī attie - cībā ar meņševistisko LSD CK), no 1913. gada savā darbībā balstījās uz pilsētu lielo un sīkrūpniecības uzņēmumu strādniekiem, lauku proletariātu, amatniekiem, kas bija or - ganizācijas pamatsastāvs.⁴ 1914. gada jūnijā no 165 biedriem tikai 11 % bija inteligenti, skolnieki, pārējie proletariā - ta pārstāvji.⁵ Organizātie sociāldemokrāti pārstāvēja gal - venokārt pilsētu un miestu strādniekus, kalpotājus, amat - niekus, laukstrādniekus un kalpus, demokrātisko pilsētu un lauku inteligenci un skolniekus.

LSD lauku organizācijas apvienoja kā lauku, tā pilsētu iedzīvotājus. Par lauku organizācijām tās sauca nosacīti, atšķirībā no Rīgas organizācijas, ar tās rūp - nieciski proletārisku sastāvu.⁶ Vadošo partijas kodolu

1 "Cīņa", 1913, 29. martā, Nr. 126/127.

2 LKP CK Partijas arhīvs. 4. f., 1. apr., 2. l., 3. lp.

3 IPSR CVVA: 4569. f., 1. apr., 617. l., 310. lp.

4 "Cīņa", 1910, 1. sept., Nr. 108.

5 LKP CK Partijas arhīvs. 35. f., 12. apr., 230. l., 19. lp.

6 Turpat, 733. f., 1. apr., 1. l., 86. lp.

6 Ripa J., Apine I. Jaunie revolucionārie uzplūdi Latvijā. R., 1964., 37. lpp.

arī lauku organizācijās veidoja lielāko rūpniecības uzpēmumu strādnieki. Tā, piemēram, LSD Liepājas organizācijas spēcīgākie pulciņi atradās Vikandera un Larsona drāšu fabrikā, metālrūpnīca "Plutons"¹, Matisona mašīnu rūpnīcā², arī koriņu fabrikā, kur strādnieku vairākums bija sievietes.³ LSD Jelgavas organizācijā aktīvi darbojās Grebnera un Krāmera fabriku strādnieku pulciņi.⁴ LSD Madlienas-Gaismas organizācijā šādi pulciņi bija Pļaviņu stikla rūpnīcā⁵, Jēkabpils Kugrēna muzikālo instrumentu fabrikā⁶, Vidienas organizācijā, kuras darbības teritorijā nebija lielu rūpniecības uzpēmumu, strādnieku pulciņi bija izveidoti Līgatnes papīra fabrikā⁷ un Čessis brāļu Stammu nažu fabrikā.⁸ LSD Ventspils organizācijā rosīgi darbojās Kuldīgas sērskociņu fabrikas⁹ un adatu fabrikas "Meteors"¹⁰ sociāldemokrātiskie strādnieki.

Rūpniecības proletariāta vadošā loma izpaudās praktiskajā darbā partijas vadošajās iestādēs. Pilsētu komiteju locekļi, pulciņu pārstāvji, organizāciju, konferenču dalībnieki pārsvarā bija pilsētu strādnieki. LSD Liepājas organizācijā vadošais aktīvs tika vēlēts vai kooptēts no fabriku un ostas strādnieku vidus. Pārsvarā rūpniecības uzpēmumu strādnieki tika ievēlēti arī Madlienas-Gaismas un Jelgavas organizāciju vadībā.

Revolūcijas atplūdu laikā LSD veicināja un atbalstīja lauku rajonu organizāciju attīrīšanos no saimniekiem un to piederīgajiem, no svārstīgajiem inteligen-

- 1 LPSR CVVA. 4569.f., 1.apr., 617.l., 1241.lp.
LKP CK Partijas vēstures institūts. Rokrakstu f., 815.l.
- 2 LPSR CVVA. 4569.f., 7.apr., 367.l., 3.lp.
turpat, 1.apr., 617.l., 107.-222.lp.
- 3 turpat, 511.lp.
- 4 turpat, 638.l., 1.apr., 135.-138.lp.
- 5 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 10.l., 18.lp.
- 6 LPSR CVVA 4569.f., 1.apr., 768.l., 11.-13.lp.
- 7 LKP CK Partijas arhīvs, 35.f., 12.apr., 230.l., 2.lp.
- 8 "Celtne", 1934, Nr.11.
- 9 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 14.apr., 17.l., 3.lp.
- 10 LPSR CVVA. 4569.f., 308.apr., 1.l., 1.-40.lp.

ces pārstāvjiem, kā arī anarhistiski noskapotiem biedriem, šādas neproletārisko elementu aizplūšanas dēļ likvidējās vairāki pulciņi, pat rajoni. Taču LSD organizācijas laukos nostiprinājās, kļuva proletāriskas, saliedētas. Jelgavas organizācijā 1910.gada sākumā krasi proletārisks bija tas aktīvākais rajons, kas aptvēra Kalnmuižas-Dobeles apkārtni (no 60 biedriem - tikai viens saimniekdāls¹), Malienas organizācijā sīkburžuāzisko elementu aizplūšana norisa arī 1913.gadā, samazinot biedru skaitu (1910.gadā 245 biedri², 1913.gadā - 95 biedri³), bet stiprinot bolševistiski noskapoto organizāciju centru⁴. Par jauniem biedriem organizācijas centās iesaistīt vietējos strādniekus. Proletāriskie laukstrādnieku rajoni veidojās Jelgavas⁵ un Liepājas⁶ organizācijās, ar jauktu proletārisko sastāvu Madlienas-Gaismas organizācijā⁷, Vidienas organizācijā (1912.gadā Bērziņu rajonā 65% strādnieku⁸).

Uzlabojot pulciņu sociālo sastāvu, nostiprinājās partijas saites ar trūcīgu zemniecību. Vairāki pulciņi, kas radās kā saimnieku un inteligences pārstāvju pulciņi, kļuva proletāriski. Kā piemēru var minēt Madlienas-Gaismas organizācijas Rīta centra pulciņu "Daugavieši", kas 1907.gadā sastāvēja no saimniekiem un partijas darbā neiesaistīja zemniecību⁹, 1911.gada vasarā tas jau bija kļuvis proletāriskāks - tur bija strādnieki, amatnieki,

1 Revolucionārās cīņas kritušo piemīņas grāmata.II d., M., 1936, 564.lpp.

2 "Cīņa", 1910. 1.sept., Nr. 108,

3 turpat, 1914, 15.janv., Nr. 131.

4 Biezais J. Liesmainie gadi. R., 1957, 33.lpp.

5 Revolucionārās cīņas kritušo piemīņas grāmata.II d., M., 1936, 395.lpp.

6 "Socialdemokrātijas Vēstnesis", 1910, Nr.7.

7 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 2.apr., 104.l., 21.lp.

8 LKP CK Partijas vēstures institūts. Rokrakstu f. 1208.1.

9 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 104.l., 16.lp.

trūcīgie zemnieki.¹ Vidienes organizācijas Raunas pulciņā neproletāriskie elementi samazinājās līdz 1/5.² Laukos, kur īpatnējie darba un ģeogrāfiskie apstākļi radīja grūtības partijas biedru organizēšanā un vadīšanā, praktiskais revolucionārais darbs prasīja dažādu nemantīgo slāņu sa-
liedēšanos. Pulciņi apvienoja ne tikai laukstrādniekus, bet cīnījās par visu arodu strādnieku saliedēšanu (Liepājas organizācijā Nigrandes laukstrādnieku pulciņā pievienojās vietējā kļēģu cepļa strādnieki, Vidienes organizācijas Stakelnes pulciņā cīnījās par vietējās koknāģētavas strādnieku iekļaušanu.³)

Ja ISD lauku organizāciju pilsētu rajonus vadīja pilsētu rūpniecības strādnieki,⁴ lauku rajonu un pulciņu priekšgalā parasti tika izvēlēti laukstrādnieki (Madlienas-Gaismas organizācijā⁴, Jelgavas organizācijā⁵) vai apzinīgie lauku inteligences pārstāvji (Liepājas lauku rajons⁶, Vidienā⁷, Jelgavas organizācijā⁸, Ventspils rajona komitejā⁹).

Lauku organizācijas lielu teorētisku un praktisko ieguldījumu sociāldemokrātijas kadru sagatavošanā deva skolēnu pulciņu darbība. Skolēnu pulciņi bija visās organizācijās. Kā lielākos un nozīmīgākos var minēt Vidienes organizācijā Valmieras skolotāju semināra pulciņu

-
- 1 IPSR CVVA. 4568.f., 8.apr., 345.l., 315.lp.
 - 2 Bauze R. Revolucionāra gaitas. R., 1957, 173.lpp.
 - 3 IPSR CVVA. 4569.f., 1.apr., 830.l., 8.lp.
 - 4 LKP CK Partijas arhivs. 35.f., 12.apr., 112.l., 1.lp.
 - 5 Revolucionāras cīņās kritušo piemīņas grāmata. II d., M., 1936, 527.lpp.
 - 6 LKP CK Partijas arhivs. 35.f., 8.apr., 25.l., 2.lp.
 - 7 IPSR CVVA. 4568.f., 8.apr., 254.l., 148.lp.
 - 8 turpat, 4569.f., 1.apr., 638.lieta, 229.-230.lp.
 - 9 LKP CK Partijas arhivs, 35.f., 14.apr., 17.l., 27lp.
IPSR CVVA. 4569.f., 1.apr., 1262.l.2.lp.
turpat, 254.l., 344.lp.

"Lāčplēsis" (izteikti proletarisks - 70% biedru ar proletarisku izcelsanos ¹), Ventspils organizācijā Kuldīgas skolotāju semināra pulciņū ². Liepājas darbojās skolēnu organizācija, kas apvienoja 4 pulciņus ³. Vidienas organizācijā skolnieku pulciņi bija arī Cēsu ⁴ un Valmieras ⁵ sieviešu gimnāzijās, Jaunpiebalgas draudzes skolā ⁶, Rankā ⁷. Jelgavās organizācijā rosīgi darbojās skolnieku pulciņš Bērzbekē ⁸, Malienā - Jaungulbenes ministrijas skolā ⁹, Madlienas-Gaismas organizācijā - Jēkabpilī ¹⁰ un citur.

Šo pulciņū biedri revolucionārajā darbā iesaistīja arī pieaugušos (Rankā, Saldū). Aktīvs teorētiskais, propagandas un organizatoriskais darbs tika izvērsti nevien pulciņos, bet arī plašākā mērogā - skolu brīvlaikos un dzekņu dzimtajās vietās. Skolnieku sociāldemokrātiskās organizācijas bieži pārdzīvoja arestus. Daudzus progresīvos audzēkņus vajāja, izslēdza no mācību iestādēm, taču viņi atrada ceļu uz vietējiem sociāldemokrātiskiem pulciņiem un turpināja strādāt tur (Vidienas organizācijas Silesnieku rajonā 1914.gadā puse biedru bija likvidētas skolnieku organizācijas dalībnieki, ¹¹ Liepājas organizācijas pulciņš Vētra 1909.-1910.gadā sastāvēja galvenokārt no pilsētas skolas izslēgtajiem un skolu beigušajiem biedriem, ¹²).

1 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 14.1., 1.-15.lp.

2 LKP CK Partijas vēstures institūts. Rokrakstu f. 1208.1.

3 IPSR CVVA. 4569.f., 1.apr., 603.1., 1.-2.lp.

LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 14.apr., 22.1., 13.-20.lp.

4 IPSR CVVA. 4568.f., 8.apr., 254.1., 291.lp.

5 turpat.

6 LKP CK Partijas vēstures institūts. Rokrakstu f. 773.1.

7 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 316.1., 1.lp.

8 turpat, 733.f., 1.apr., 1.1., 85.lp.

9 Biezais J. Liesmainie gadi. R., 1957, 24.lpp.

10 LKP CK partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 104.1., 19.lp.

11 LKP CK Partijas vēstures institūts. Rokrakstu f. 1036.1.

12 LKP CK Partijas arhīvs. 4.f., 1.apr., 2.1., 57.lp.

Praktiskā revolucionārā cīņā diktēja nepieciešamību sociāldemokrātijas darbā iesaistīt lauku un pilsētu inteligenci. Pēc pirmās Krievijas revolūcijas sakāves partijas organizācijās asi izpaudās organizatorisko un arī teorētisko spēku trūkums. LSD CK nespēja nodrošināt prasības pēc propagandistiem, un organizācijām no viennēr bija li - dzekļi profesionālu propagandistu algošanai. Tādi bija nedaudz organizācijās (1913.gadā Madlienas-Gaišmas organizācija¹). Vietējās varas iestādes modri sekoja inteligences noskaņojumam. Tā, piemēram, 1911.gadā Malienas organizācijas biedri - 7 skolotāji tika mināti žandarmērijas novēroju - mos², policijas pārvalde vāca speciālas atskaites par no - skaņojumu Liepājas, Ventpils un Talsu mācību iestādēs.³ Progresīvajiem inteligences darbiniekiem grūti nācās atrast darbu, sevišķi skolotājiem, ko vēlēja pagastu valdes. Tomēr nebija nevienas LSD lauku organizācijas, kuras aktīvi ne - darbotos progresīvi noskaņoti inteligences pārstāvji, lie - lākoties skolotāji, sevišķi Malienas⁴, Madlienas-Gaišmas⁵, Ventpils⁷, Vidienas⁶ organizācijas. Vidienas komiteja 1914.gada pavasarī sasauca pat nelegālu skolotāju konferen - ci, kurā piedalījās gan partijas biedri, gan līdzjutēji. Konferencē apsprieda, kā skolotājiem ciešāk saistīties ar partijas Vidienas organizāciju. Šādas konferences notika arī citur.⁸

1 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 31.1., 5.lp.

2 LPSR CVVA, 4568.f., 8.apr., 254.1., 23.-317.lp.

3 turpat, 4569.f., 1.apr., 617.1.

4 turpat, 4568.f., 8.apr., 254.1., 237.lp.

5 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 41.1., 1.lp.

turpat. 126.1. 1.lp.

6 "Dzirkstele", 1911, 27.jūl., Nr.88

LPSR CVVA. 4568.f., 8.apr., 254.1., 151.lp., 316.lp.

turpat, 117.f., 1.apr., 4.1., 1.lp.

7 turpat, 4568.f., 8.apr., 254.1., 267., 292.lp.

8 LKP CK Partijas arhīvs, 35.f., 12.apr., 232.1., 1.-4.lp.

Bez skolotājiem visās organizācijās atkivi sociāldemokrāti bija arī daļa rakstvežu.¹ Partijas darbā iesaistījās arī daži vietājo laikrakstu darbinieki, piemēram, Liepājā - Zutis, Antuševiskis,² Ventspilī - Arkliņš³.

Intelligences pārstāvji bija ne tikai propagandisti un agitatori, bet uzturēja sakarus starp organizācijām, pulciņiem. Galvenokārt no viņu vidus nāca korespondenti, kas rakstīja ne tikai LSD un Latvijas demokrātiskajā presē,⁴ bet arī KSDSP orgānā "Pravda"⁵. Laukos daudzi progresīvie skolotāji bija arī pulciņu dalībnieki, organizatoriskā darba veicēji, pulciņu vadītāji.⁶

Pēc revolūcijas smago represiju laikā LSD veltīja lielas pūles, lai saglabātu un atjaunotu organizāciju. Jauno revolucionāro uzplūdu gados lauku organizācijas veltīja lielu uzmanību plašu darbaļaužu masu gatavošanai izšķirošai cīņai ar carismu. Revolucionārās cīņas vadībā izvirzījās proletariāta apzinīgākie pārstāvji. Teorētiskajā un praktiskajā darbā tika iesaistīta arī progresīvā intelligence.

Lauku organizāciju (1913.-1914.g.g. tajās sastāvēja ap 1600 biedru⁷) pamatsastāvs bija proletārisks - pilsētū uzņēmumu, rūpniecību strādnieki, laukstrādnieki, amatnieki. Tā bija raksturīga LSD iezīme un būtiski ietekmēja tās revolucionārā darba saturu. Boļševistiskās lauku

1 LKP CK Partijas vēstures arhīvs. 35.f., 4.apr., 54.l.

2 turpat, 8.apr., 26.lieta, 44.-45.lp.

IPSR CVVA. 4569.f., 1.apr., 733.l., 8.lp.

turpat, 4568.f., 3.apr., 18.l., 66.lp.

turpat, 4569.f., 1.apr., 638.l., 331.lp.

Revolucionārās cīņas kritušo piemējas grāmata. II d., M., 1936, 543.lpp.

3 IPSR CVVA. 4569.f., 1.apr., 262.l., 2.lp., 1206.l., 190.lp.

4 Revolucionārās cīņas kritušo piemējas grāmata. II d., M., 1936, 543.lpp.

5 ИГЛА СССР, дп - 60, ф. 120, оп. 244, д. 5 ч, 37 лб. с. 3.

6 LKP CK Partijas arhīvs. 35.f., 12.apr., 41.l., 1.lp.

7 LSD CX "Rīleņš", 1913, 15.okt., Nr.6-7; 1914, 30.maijā, Nr.11-12

organizācijas iepēja vadošo vietu cīņā pret meņševismu LSD. Tās sekmīgi pārvarēja iekšējās organizatoriskās grūtības, piemēram, decentrālisma tendences Jelgavas, Liepājas organizācijās. Organizāciju proletāriskais sastāvs veicināja aktīvu revolucionāro cīņas formu lietošanu jauno revolucionāro uzplūdu gados. Latvijas sociāldemokrātijas proletāriskais sastāvs, laukstrādnieku organizācija bija viens no cēloņiem, kas izskaidro boļševisma ātro uzvaru un bezzemieku aktivitāti 1917.gada pavasarī Latvijas laukos, kā arī latviešu sarkano strēlnieku stingras ierīniskās pozīcijas cīņā par padomju varu un tās iekarojumu sardzē.

LSD DARBĪBA PARLAMENTĀRO IESPĒJU IZMANTOŠANĀ
 I VI VALSTS DOMĒ (1907.-1912.)

Krievijas un Latvijas revolucionāro sociāldemokrātu kopējās cīņas vēsturē ir daudz spilgtu lappušu, taču tā zin arī grūtus atkāpšanās, spēku uzkrāšanas, ikdienišķa revolucionāra darba periodus. Viens no šādiem grūtiem periodiem gan visas KSDSP, gan tās sastāvdaļas - LSD vēsturē bija Stolipina reakcijas gadi pēc 1905.-1907.gada revolūcijas sakāves.

Tos ievadīja 1907.gada 3.jūnijs apvērsums, kad, pārkāpjot valsts pamatlikumus, ar cara manifestu tika atlaista II Valsts dome un izdots jauns vēlēšanu likums. Ar jaunās - III Valsts domes palīdzību carisms cerēja realizēt savus plānus un novadīt Krievijas attīstību pa buržuāziskās evolūcijas ceļu, izdarīt visvairāk nepieciešamās minimālās reformas, nepieļaut jaunu revolūcijas uzliesmojumu.

Tikai pati tauta proletariāta vadībā varēja atrisināt jautājumu par Krievijas tālākās attīstības perspektīvām: vai tā virzīsies pa buržuāziskās evolūcijas ceļu, saglabājot monarhiju un muļžniecības kundzību, vai arī notiks pilnīga valsts demokrātiska pārveidošana jaunas revolūcijas ceļā.

Boļševiki cīnījās par Krievijas revolucionārās attīstības ceļu, gatavoja jaunus revolūcijas uzplūdus. Lai reakcijas uzbrukuma apstākļos saglabātu nelegālās partijas organizācijas, nostiprinātu partijas sakarus ar darbaļaužu masām, bija nepieciešams mainīt taktiku, prasmiģi savienot nelegālos un legālos cīņas līdzekļus, elastīgi izmantot tos atkerībā no situācijas.

Šādos apstākļos pirmšķirīgu nozīmi ieguva Valsts domes tribīnes revolucionāra izmantošana. Kā norādīja

V.I. Leņins: "Sociāldemokrātijs parlamentārismu (piedalīšanos pārstāvniecības saspūcēs) uzlūko par vienu no līdzekļiem kā izglītēt, sudzināt un organizēt proletariātu patstāvīgā šķiras partijā, uzlūko par vienu no līdzekļiem politiskai cīņai par strādnieku atbrīvošanu."¹ Bolševiki konsekventi cīnījās par sociāldemokrātu parlamentārās darbības pakļaušanu revolūcijas attīstības interesēm. Tie vadījās no etzinums, ka "tīkei no cīņas vīedokļa par patvāldības gāšanu, tīkei šās cīņas vārdā iespējams īsti sociāldemokrātisks darbs legālejās organizācijās."²

Partijas parlamentārajā darbā bija svarīga ikvīenas organizācijas veikums. V.I. Leņins noteikti uzsvēra visu partijas organizāciju lomu parlamentārajā darbā, to atbīdību par partijas darbu Domē, par Domes sociāldemokrātiskas frakcijas veiksmēm un neveiksmēm.³

Cīņā par Domes tribīnes revolūcionāru izmentošanu nomēlus nevarēja palīkt arī Latvījas Sociāldemokrātīja. Kā visai Krievījas sociāldemokrātīskai strādnieku partijai, tā arī LSD izvirzījās jautājums kā reagēt uz gaidāmajām III Valsts domes vēlēšanām.

Bolševīku taktīku Domes vēlēšanām izstrādāja un zinātnīskī pamatoja V.I. Leņīns. Vīņš mācīja, ka "arī uz monarhīstīskās konstitūcijas pamate ir iespējams turpīnāt revolūciju un sagatavot tās jaunus uzplūdus, arī uz monarhīstīskās konstitūcijas pamate revolūcionārās sociāldemokrātījas cīņa ir iespējama un obligāta..."⁴

¹ Leņīns V.I. Rakstī, 11.sēj., 233.lpp.

² Turpat, 16.sēj., 131.lpp.

³ Turpat, 15.sēj., 290.lpp.

⁴ Turpat, 13.sēj., 5.lpp.

1907.g. jūnijā sarakstītajā rakstā "Pret boikotu" Ļeņins dziļi un vispusīgi kritizēja III Domes boikota taktiku, parādīja, ka tā neizriet no politiskā momenta prasībām un tāpēc nav lietojama. Boikots varēja būt noderīgs tikai revolucionāro uzplūdu apstākļos, masu aktīvas politiskas kustības periodā. V.I.Ļeņins rakstīja: "... bez plašiem revolucionāriem uzplūdiem, masu satraukuma, kas visur, kā sakot, plūst pāri vecajai legalitātei, nevar būt ne runas par boikota panākumiem."¹ Tāpat tādu cīņas formu kā politiskais streiks, demonstrācija, bruņota sacelšanās vietā vajadzēja ņemt vērā cīņas formām, "kuras paredz ne tik daudz likums laušanu ar masu cīņu, cik likuma izmantošanu propagandai un agitācijai, kas sagatavo masu spēcīgu cīņai."² Partijas uzdevums bija izmantot buržuāziski muižniecisko parlamentārismu un citas legālā darba iespējas masu sociālistiskai sudzināšanai. Piedalīšanās III Domes vēlēšanās nebija atteikšanās no cīņas, kā to iztēloja boikotisti. Tā tikai nozīmēja, ka cīņā par jaunu revolūciju partijai nācās izmantot tās organizācija un iestādes, kuras cara valdība bija spiesta saglabāt arī pēc revolūcijas sakāves. V.I.Ļeņina norādītais ceļš piedalīties III Valsts domes vēlēšanās dotajā situācijā, revolucionāro spēku izsūkuma periodā, bija vienīgais pareizais. To pārliecinoši pierādīja turpmākā bolševiku pieredze Stolipina reakcijas gados. To pierādīja arī LSD pieredze.

LSD CK, apspriedusi vispārējo situāciju pēc II Domes atļaušanas, pieņēma rezolūciju, ka sociāldemokrātijai nav iemesla boikotēt III Domes vēlēšanas.³ Jau 1907. gada jūnijā iznāca CK uzsaukums "Piesakieties pie vēlē-

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 13.sēj., 10.lpp.

² Turpat, 16.sēj., 16.lpp.

³ LSD CK "Biļetens" 1908, dec., Nr.2.

šanām",¹ kas ar pārdomātu situācijas analīzi un partijas uzdevumu izklāstu ievadīja cīņu par boikotisma pārvarēšanu Latvijā. Avīzē "Cīņa" Pēteris Stučka brīdināja partijas biedrus no dogmatiskas pieejas boikota jautājumam. Viņš rakstīja: "Sociāldemokrātijai jāizlieto ikkatra masu kustība un masu uzstāšanās savas agitācijas labā. Tāda masu kustība ir arī vēlēšanas."² Raksti, kas aizstāvētu Domes boikotu, "Cīņā" neparādījās, lai gan tika tai piesūtīti.³

Tomēr arī LSD, tāpat kā citās KSDSP organizācijās radās Domes boikota virziens. Revolucionāros vēl mājāja cerības uz jauniem revolūcijas uzplūdiem, lielsi daļai partijas biedru bija grūti pārorientēties uz ikdienišķu darbu pagrīdes apstākļos. Vairākas LSD organizācijas izteicās par Domes boikotu. LSD I konferencē 1907.gada jūlijā delegātu balsis dalījās divās vienādās daļās un tāpēc vienots viedoklis šai jautājumā netika pieņemts.⁴

Latvijas sociāldemokrāti (arī boikotisti) Domes vēlēšanu boikotu neuzskatīja par principiālu revolucionāro sociāldemokrātu taktikas līniju, bet gan par cīņas līdzekli, kas pielietojams attiecīgos apstākļos. Viņi saprata, ka revolucionārās kustības pagaidu atslābums periodā neizdosies izjaukt III Domes vēlēšanas un runa var būt tikai par sociāldemokrātijas vadīto darbāseušu pasīvu nepiedalīšanās vēlēšanās. LSD biedri - boikota pretinieki skaidroja, ka arī pēc 3.jūnija spērumsa sociāldemokrāti var izmantot Domes vēlēšanas un darbību Domē masu revolucionārai audzināšanai. Nevienā no LSD organizācijām netika izvirzīti mežševistiekie uzskati par Domes īpašo vietu revolucionārajā kustībā un tās sociāl-

¹ LKP CK Partijas Vēstures institūta bibliotēkas skrejlapu fonds, 1907.g. 11.nr.

² "Cīņa", 1907, 27.jūn., Nr.77.

³ LKP CK PVI FA, l.f., l.apr.,18.l., 72.-81.lapa.

⁴ "Cīņa", 1907, 25.jūl., Nr.80. Pielikums.

demokrātiskās frakcijas īpašo vietu partijā. Tieši LSD bolševistiskie spēki veda cīņu pret boikotismu.

Pēc KSDSP trešās konferences, kas sanāca 1907.g. jūlijā un aicināja partiju piedalīties Domes vēlēšanās, cīņa pret boikotismu aktivizējās arī Latvijā. Partijas organizācijās un darbaļaužu vidū norisinājās plašs izskaidrošanas darbs. Tajā plaši izmantoja Ļeņina darbu "Pret boikotu". Boikotisma noskaņu pārvarēšanu sekmēja II Valsts domes deputāta, LSD biedra J.Ozola sniegtā atskaite par II Domes sociāldemokrātiskās frakcijas darbu un viņa agitācija par sociāldemokrātijas piedalīšanos arī III Domes vēlēšanās.¹

Energiskajai cīņai pret boikotismu bija panākumi. LSD III kongresā CK pārstāvis atzina, ka pēc KSDSP trešās konferences Latvijas sociāldemokrātu vidū "pamazām sācis izjust boikotiskais virziens un tie neigi ķērušies pie vēlēšanu priekšdarbiem."²

Šajā laikā ar III Valsts domes vēlēšanām saistītie uzdevumi izvirzījās visas LSD darbības centrā. Latvijas sociāldemokrāti apzinājās, ka pagurums apstākļos nebūs viegli pārvarēt masu politisko pasivitāti, aktīvi iesaistīt tās vēlēšanās sociāldemokrātijas pusē. Vēlēšanās sociāldemokrātiem vajadzēja izturēt sīvu cīņu par partijām, kas pārstāvēja Latvijas muižniecības un buržuāzijas intereses. Pateicoties reakcionārajam vēlēšanu likumam, nepārtrauktajām sociāldemokrātu vajāšanām, buržuāziskajām partijām bija reāla iespēja pilnīgi atņemt Latvijas strādniecībai pārstāvniecību Domē. Lēbējās buržuāziskās partijas sludināja kursu uz visu kontrrevolucionāro spēku vienību. Domes vēlēšanu kampaņā kļuva sevišķi skaidri redzama latviešu buržuāzisko partiju sludinātā tautiskuma princips pakārtotā, otršķirīgā vieta salīdzinājumā ar kontrrevolucionārās, pretsociālistiskās cīņas

¹ LPSR CVVA, 4568.f., 8.apr., 518.l., 91.lapa.
² LSD CK "Biļetens", 1908, dec., Nr.2.

uzdevumiem. Kopējais mērķis - neļaut Latvijas sociāldemokrātiem gūt iespēju izmantot savā darbā Domes tribīni, lika vācu un latviešu lielburžuāzijai uz laiku aizmirst savstarpējos ķīviņus, atmest "tautiskuma" principus un noslēgt pret LSD vērstu vēlēšanu līgumu. Gan vācu, gan latviešu buržuāziskie preses izdevumi vēlēšanu agitācijā pret LSD nevirījās izplatīt pat ļaunprātīgus apmelojumus.

Plašajam buržuāziskās propagandas aparātam, buržuāzijas priekšvēlēšanu mahinācijām sociāldemokrāti pretstatīja savu rindu organizētību, cīņas spāru. Tie izvērsē priekšvēlēšanu agitāciju, atmaskoja buržuāzijas pilnīgo vienaldzību pret tautas interesēm, tās negodīgos vēlēšanu paņēmienus.

LSD CK ievēlēja komisija izstrādāja LSD vēlēšanu platformu.¹ Tajā bija izvirzītas sociāldemokrātu prasības, dots buržuāzisko partiju raksturojums. Platformā LSD solīja darbalaudim: "Kā Domē, tā arī ārpus tās sociāldemokrātija paliks uzticīga saviem lielajiem uzdevumiem. Viņas deputāti no Domes tribīnes sacīs tautai visu taisnību, viņa izplatīs un stiprinās tautas masās revolucionāros lozungus, karos pret reakciju un kadetu kontrrevolucionāro iespaidu..." Vēlēšanu platformu publicēja latviešu, krievu, lietuviešu un vācu valodā un to plaši izplatīja...²

Vienlaicīgi ar vēlēšanu platformas izstrādāšanu Centrālā Komiteja stājās arī pie vēlēšanu biroju dibināšanas. Saskaņā ar CK lēmumu tiklab centrālajiem (Rīgas, Vidzemes un Kurzemes), kā atsevišķu rajonu vēlēšanu birojiem bija jābūt "stingri sociāldemokrātiskiem."³ Arī pēc vēlēšanu biroju nodibināšanās gan LSD Rīgas organizācijas, gan lauku organizāciju konferencēs tika spriesti svarīgākie, principiālie vēlēšanu cīņas jautā-

¹ "Cīņa", 1907, 12.aug., Nr.62.

² "Rigasche Rundschau", 1907, 30.aug., Nr.201.

³ "Cīņa", 1907, 12.aug., Nr.82. Pielikums.

jumi. Apspriežot vēlēšanu taktiku, LSD organizāciju konferences atbalstīja KSDSP trešās konferences bolševistiskos lēmumus.¹

LSD biedri vāca naudas līdzekļus vēlēšanu kampaņai. Agitatoru pūlciņos, kurus LSD organizēja vēlēšanu kampaņas laikā, darbojās 450-550 agitatoru.² Sociāldemokrāti organizēja pat veselas priekšvēlēšanu sapulces.³ Sociāldemokrātiskai agitācijai LSD izmantoja arī legāli sasauktās buržuāzisko partiju vēlēšanu sapulces.⁴ LSD uzsaukumi, nelegālā prese, partijas ietekmē esošie legālie laikraksti izplatījās plašās demokrātisko vēlētāju masās, neļāva buržuāziskajām avīzēm netraucēti krāpt vēlētājus.

Iai gen izredzes uzvarēt vēlēšanās - t.i., sūtīt uz III Valsts domi sociāldemokrātu, bija tikai Rīgas pilsētas II kūrījā, LSD orientēja savus biedrus un piekritējus uz aktīvu līdzdalību vēlēšanās arī uz laukiem, kur vēlēšanu likums radīto šķēršļu dēļ darbaļaudim nebija iespējams uz Domi sūtīt savu pārstāvi. Redzami ietekmēt vēlēšanas uz laukiem sociāldemokrāti varēja tikai vēlēšanu pirmajā pakāpē - pagastu pilnvarnieku izraudzīšanu. LSD Lauku organizāciju darbības rajonos per pilnvarniekiem tika ievēlēti vairāki partijas biedri.⁵ Tālākajās vēlēšanu kārtās LSD lauku organizāciju biedri enerģiski cīnījās pret vācu muižniecības ielikteņu ievēlēšanu un tikai 3.jūnijs antidemokrātiskais vēlēšanu likums, vispārējais kontrrevolūcijas uzbrukums neļāva Latvijas sociāldemokrātiem gūt vēl lielākus panākumus uz laukiem.

¹ "Cīņa", 1907, 23.okt., Nr.89.

"Cīņa", 1907, 20.aug. Pielikums.

² "Пролетарий", 1909, 7(20) янв., №41.

³ LKP CK Partijas vēstures institūts, Rokrakstu fonds. 72.l., 178.lapa.

⁴ "Latvija", 1907, 16.okt., Nr.241.

⁵ LPSR CVVA, 117.f., 1.spr., 207.l., 17.-18.lapa.

Par Latvijas Sociāldemokrātijas kandidātu uz III Valsts domes deputāta vietu no Rīgas II kārjas tika izvirzīts LSD biedrs ārsts Andrejs Priedkalns, kuru labi pazina Rīgas strādniecība. Priedkalns aktīvi darbojās strādnieku biedrībās. 1905.gada revolūcijas laikā viņš sniedza medicīnisko palīdzību sadursmēs cietušajiem revolucionāriem, uzstājās sepulcēs, bija ieguvis popularitāti strādnieku vidū.¹

Nedēļu pirms vēlēšanu pirmās kārtas policijai izdevās arestēt Rīgas centrālā vēlēšanu biroja un Rīgas Būvniecības organizācijas pārstāvju sepulcēs dalībniekus. Starp apcietinātajiem bija arī A.Priedkalns.² Taču tā kā pie viņa nekas kompromitējošs netika atrasts, varas iestādes nevarēja atņemt tam tiesības kandidēt vēlēšanās.³ Sociāldemokrāti iecināja ievēlēt Priedkalnu Domē, jo tādā gadījumā viņu no aresta būs jāatbrīvo.⁴

Lei uzvarētu vēlēšanu pirmajā kārtā, kandidātiem vajadzēja iegūt absolūtu balsu vairākumu. Tas neizdevās nevienam no pretendentiem uz Domes deputāta vietu. Bija jānotiek pārvēlēšanām, kurās iekļūšanai Domē pietiktu ar relatīvo balsu vairākumu. Uz uzvaru reāli varēja pretendēt tikai divi kandidāti: latviešu un vācu lielburžuāzijas izvirzītais F.Grosvalds un Rīgas strādnieku pārstāvis A.Priedkalns. Latvijas Sociāldemokrātija leiku, kas atlika līdz pārvēlēšanām, izmantoja, lai izskaidrotu vēlētajiem radušos stāvokli un spvienotu strādniecības un sīkburžuāzijas demokrātiskās daļas spēkus cīņā par LSD kandidāta ievēlēšanu.

¹ LKP CK PVI PA, 36.f., 3.apr., 97.l., 14.lapa.

² LPSR CVVA, 6989.f., 10.apr., 142.l., 1.-2.lapa.

³ "Rigasche Rundschau", 1907, 3.nov., Nr.256.

⁴ "Darba Biedrs". 1907, 16.okt., Nr.1.

Pārvēlēšanu iznākums lielā mērā bija atkarīgs no tā, kam savs balsis nodots Rīgas sīkburžuāzijas, kas pirmajā vēlēšanu kārtā balsoja par liberālu kandidātiem. Liberālu līderu sanāksme nolēma rūpēties, lai to piekritēji balsotu par labu Grosvaldam. Šāds lēmums vēlētajos radīja sašutuma vētru.¹ Līderu lēmums tika grozīts un vēlētajiem atļāva pašiem izšķirties, kam nodot savs balsis.²

Pārvēlēšanās Priedkalne kandidstūra saņēma absolūto balsu vairākumu. No vēlētajiem, kas pirmajā vēlēšanu kārtā savs balsis bija nodevuši par liberālu kandidātiem, šoreiz aptuveni 66%, balsoja par A.Priedkalnu, ap 22 % pārvēlēšanās nepiedalījās un ap 12 % balsoja par Grosvaldu. Šie skaitļi rāda, ka Latvijas Sociāldemokrātijai bija izdevies cīņā pret reakcionāro Rīgas lielburžuāzijas bloku apvienot sevā vadībā arī sīkburžuāzisko vēlētajū demokrātisko daļu. P.Stučka, rakstīdams par III Domes vēlēšanām Rīgā, konstatēja, ka "kreisie demokrāti ... iet vēl joprojām zem soc.dem.karoga."³ Proletariāts III Domes vēlēšanās Rīgā pierādīja, ka tas arī reakcijas apstākļos ir spējīgs izpildīt hegemonu lomu revolucionārā kustībā.

Sociāldemokrātijas uavarsī Rīgā bija Viskrievijas nozīme. Ļeņinskā "Pravda" 1912.gedā rakstīja: "Līdz šim visas tās pilsētas, kas sūta no II kūrijas 8 deputātus uz Valsts domi, tikai no Rīgas deva vienu s.d., visas pārējās - liberālus, kadetus. Rīgas piemērs rāda, ka uzvarēt var ..."⁴

Vēlēšanu kampaņā veiktais LSD darbs atstāja paliekošu iespaidu Latvijas darbalaudīs, jo, kā mācīja V.I.Ļeņins: "... sociālistiskajai partijai par visu svarīgāka

¹ "Rīta Blāzma", 1907, 22.okt., Nr.25.

² "Latvija", 1907, 20.,22.okt., Nr.244, 245.

³ Stučka P. "Tautību vai šķiru cīņa". "Atvasēs" I, Pēterburgā, 1907, 57.lpp.

⁴ "Правда", 1912, 3 июля, № 55.

ir agitācija un propaganda masās, par visu svarīgāk ir sludināt sociālisma idejas un konsekventu pašaizliedzīgu cīņu par pilnīgu demokrātiju. Bet šo propagandu ne tuvu nevar izmērīt tikai ar to balsu skaitu vien, kuras speciāli izmeklētas ar muižnieku kungu realizēto 3.jūnija likumu."¹

Sociāldemokrātijas parlamentārās darbības galvenos virzienus Valsts domē un ārpus tās noteica jau KSDSP V (Londonas) kongress, kas sociāldemokrātu darba priekšplānā izvirzīja kritikas, propagandas, agitācijas un masu organizēšanas uzdevumus. Šos uzdevumus konkretizēja KSDSP IV konference 1907.gada novembrī. Taču lēmumu īstenošanā dzīvē revolucionārie sociāldemokrāti sastapās ar ievērojamām grūtībām. No Domes frakcijā ietilpstošajiem deputātiem tikai dažiem bija revolucionārā darba pieredze un sakari ar masām. Daži no tiem bija tikai partijas līdzjutēji. Svārstīgais frakcijas sastāvs atvieglināja meņševiku ietekmes izplatību tajā. Meņševiki uzskatīja, ka sociāldemokrātiem Domē nevis jāīsteno patstāvīga proletārisks taktika, bet jāatbalsta kadeti un jāizveido ar tiem kopīga opozīcija.

Meņševiku ietekmē frakcija sevis darbības sākumā pieļāva vairākas nopietnas kļūdas.² KSDSP boļševistiskā daļa noteikti kritizēja kļūdas frakcijas darbā. V.I. Leņins norādīja, ka tikai ar neatlaidīgu un sīktu visu organizāciju darbu var izkļūt no grūtā stāvokļa.³ Šajā darbā aktīvi iesaistījās arī LSD, kuras atbildība darbaļaužu priekšā par partijas parlamentāro pārstāvniecību vēl piesūga, jo frakcijas sastāvā ietilpa arī tās biedrs Andrejs Priedkalns.

¹ Leņins V.I. Raksti, 16.sēj., 10.lpp.

² Sīkāk skat. Калининчев Ф.И. Государственная дума в России. М., 1957, с.410-412.

³ Leņins V.I. Raksti, 15.sēj., 131.lpp.

Tūlīt pēc III Domes vēlēšanām 1907.g. oktobrī sanāca LSD II konference, kas apsprieda sociāldemokrātu parlamentārās taktikas jautājumus. Konferencē meļševistiskais mazākums centās panākt meļševistisku rekomendāciju pieņemšanu par atsevišķiem jautājumiem, kurus frakcijai nenovēršami būs Domē jārisina.

Konferences delegātu lielākā daļa izstāvēja uzskatus, ka partijas parlamentārā darba galvenais uzdevums ir vienot revolucionāros elementus, īstenot proletariāta hegemoniju, un atzina par nepieciešamu arī Domē sociāldemokrātu revolucionāro taktiku pretstatīt buržuāzijas kompromisu un izlīgumu taktikai. Konference pieņēma bolševistisku rezolūciju. Līdz ar to revolucionārās parlamentārās taktikas piekritēji LSD rindās bija izcīnījuši uzvaru pār oportunistiskās taktikas atbalstītājiem. Tā atspoguļojās arī KSDEP IV konferencē, kur no trim LSD delegātiem divi balsoja par Ļeņina iesniegto rezolūcijas projektu, bet viens atturējās.¹

Domes sociāldemokrātiskās frakcijas uzdevumus apsprieda arī atsevišķās LSD organizācijās. LSD Rīgas komiteja sagatavoja bolševistiskus norādījumus Priedkalna darbībai Domē.²

Latvijas sociāldemokrāti jutīgi reaģēja uz frakcijas pielaistajām kļūdām. 1908.g. martā LSD lauku organizāciju konference nolēma griezties pie LSD CK ar aicinājumu pieprasīt Domes sociāldemokrātiskajai frakcijai paskaidrojumu par trūkumiem tās darbā.³ Konferencē lēmumus publicēja bolševiku avīze "Пролетарий"⁴. 1908.gada pavasarī notika LSD III konference.

1 "Сіпа", 1907. 30.nov., Nr.91.

2 LPSR CVVA, 4568.f., 1.apr., 1946.l., 63.-64.lapa.

3 "Сіпа", 1908, 1.maijā (18.apr.), Nr.93.

4 "Пролетарий", 1908, 15(2) мая, №32.

Tā principiāli, pārdomāti kritizēja frakcijas darbu un pieņēma bolševistisku lēmumu, kurā aizrādīts uz frakcijas kļūdām un uzdots tai stingri ievērot partijas programmu un KSDSP Centrālās Komitejas direktīvas.¹

Cīņidamies pret meļševistisko "praktiskas" parlamentārās darbības izpratni, LSD biedri, Latvijas proletariāts mācījās vērtēt sociāldemokrātisko parlamentāriešu uzstāšanos, to propagandistisko efektu, iespējas izmantot Domes tribīni revolucionārajā cīņā. Tas jāņem vērā, runājot par oțzovisma izpausmēm Latvijā.

Oțzovisms KSDSP rindās parādījās 1908. gada pavasarī. Oțzovisti uzbruka sociāldemokrātu taktikai Domē, prasīja atsaukt sociāldemokrātu deputātus no Domes. Proletariāta vidū oțzovisms bija pārejoša parādība, ko radīja frakcijas kļūdes un nepietiekamā informētība par tās darbu. Šāda veida oțzovisms bija "lielāko tiesu Domes frakcijas darbības nezināšanas produkts."² Ar to varēja sekmīgi cīnīties, plaši informējot strādniekus par frakcijas darbu, dodot tiem iespēju uzturēt sakarus ar frakciju un ietekmēt to. Frakcijas nelielais sastāvs, tās vājums bija jākompensē ar visas partijas palīdzību tai.

Arī Latvijās Sociāldemokrātijā 1908. gadā atsevišķi biedri pauda oțzoviatu uzskatus. Lai gan Latvijā nevar runāt par oțzovismu kā par noformējušos virzienu, tomēr LSD to kritizēja un apkaroja. Tas bija nepieciešams, lai izkoptu un norūdītu LSD biedru, visas Latvijas strādnieku šķiras apziņu, sekmētu bolševiku cīņu pret oțzovismu KSDS partijā. Latvijas sociāldemokrāti ar penākumiem lietoja V. I. Leņins rekomendētos līdzekļus cīņai ar oțzovismu, proti: plašu informāciju par frakcijas darbu un divpusēju sakaru nodibināšanu starp Domes frakciju

¹ "Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi", I d. R., LVI, 1958, 61. lpp.

² Leņins V. I. Raksti, 15. sēj., 382. lpp.

un velētājiem. LSD prese publicēja sociāldemokrātiskās frakcijas darbam veiktus rakstus, atklāja tā plusus un mīnus. Liels nozīme bija KSDSP V konferences un avīzes "Пролетариāt" paplašinātās redakcijas apspriedes lēmumu apskatam par partijas darbību Domē. "Cīņā" iepazīstināja lasītājus ar V.I. Leņins uzskatiem par Valsts domi, tās sociāldemokrātisko frakciju.¹ LSD izdevumi atbalstīja boļševiku nostāju un izvirzīja to par sociāldemokrātu parlamentārās darbības paraugu.²

LSD cīņai pret otzovismu bija panākumi. Latvijas sociāldemokrātu boļševistisku piesēju parlamentārajai darbībai nodemonstrēja virkne 1909.gada vidū notikušo LSD organizāciju konferenču. LSD IV konferencē 1909.g. jūnijā piedalījās arī A.Priedkalns. Viņš nolasa referātu par frakcijas darbu Domē. Konferencē atzina "frakcijas, kā arī vietēja priekšstāvja darbību visumā par pereizu un nepieciešamu priekš partijas" un aicināja frakciju arī uz priekšu stingri nostāties uz revolucionārās sociāldemokrātijas taktikas pamatiem, aizstāvēt III Valsts domē proletariāta intereses un izpaust viņa vajadzības."³ Līdzīgus lēmumus pieņēma arī LSD lauku organizāciju konference 1909.g. augustā, kurā tāpat piedalījās A.Priedkalns, un Liepājas organizācijas konference. Minēto konferenču rezultāti liecina, ka Latvijas Sociāldemokrātijā otzovisms nenostiprinājās. 1910.gadā V.I. Leņins secināja, ka LSD rindās otzovisms kā virziens nebija radies.⁴ Tas bija liels Latvijas Sociāldemokrātijas panākums.

Sakarī starp Latvijas sociāldemokrātiem un to pārstāvi Domē A.Priedkalnu bija cieši un pastāvīgi, kas

¹ "Cīņā", 1908, 1.jūn. (19.maijā), Nr.95.

² "Sociāldemokrātijas Vēstnesis", 1909, aug., Nr.1.

³ "Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi", I d.R., LVI, 1958, 66.lpp.

⁴ Leņins V.I. Raksti, 16.sēj., 231.lpp.

lielā mērē veicināja viņa darbību. Priedkalns frakcijā uzstājās kā kaujinieciskās leņiniskās parlamentārās taktikas atbalstītājs, noteikti vērsās pret oportūnismu, cīnījās par sociāldemokrātiskās frakcijas partejiskumu.

Žandarmērija sekoja ikvienam deputāta-sociāldemokrāta solim. Tādēļ, lai uzturētu sakarus ar partijas organizācijām, viņam bija jāievēro visstingrākā konspirācija. Lai gan žandarmērijas rīcībā nonāca ziņas, ka Priedkalnu "paretam apmeklē vietējie sociāldemokrāti"¹ un vairākkārt tika mēģināts pierādīt Priedkalna "pretvalstisko" darbību, viņš turpināja sekmīgi pildīt darba tautas pārstāvja pienākumus.

A.Priedkalna darbība neierobežojās Domes sienās. Progresīvajā Krievijas un Latvijas presē parādījās viņa raksti. Viņš uzstājās ar lekcijām Pēterburgā un Latvijā, sadarbojās ar Pēterburgas un Latvijas legālajām strādnieku biedrībām.

Par Latvijas Sociāldemokrātijas, personīgi A.Priedkalna realizētās parlamentārās taktikas popularitāti Latvijas darbaļaužu vidū liecināja to dzīvā interese par Priedkalna lekcijām, darbaļaužu vēstules viņam, Medonas laukstrādnieki rakstīja par smegajiem darba apstākļiem, lūdza frakciju aizstāvēt arī viņu intereses.² Priedkalnam tika ziņots par fizisku izrēķināšanos ar arestētajiem Rīgas policijas iecirkņos³ par antisemitiskajiem apstākļiem Rīgas garnizona virssardzē.⁴ Savus norādījumus sociāldemokrātiskajai frakcijai sagatavoja Rīgas garnizona kareivji.⁵ Metālistu aredbiedrības valde ziņoja

¹ LPSR CVVA, 4568.f., 8.apr., 312.l., 134.lapa.

² Лемберская Г.В. Социалдемократическая фракция в III Государственной думе. Диссерт. канд. ист.наук, М., 1947,

³ "Latvijs", 1912, 2.apr., Nr.74. c. 384.

⁴ ЦПА ИМЛ, 93.f., 6.apr., 42226.l., 31.lapa.

⁵ LPSR CVVA, 4568.f., 1.apr., 2189.l., 31.lapa.

Friedkalnē par valdes locekļu arestu, tās dokumentu un kases nelikumīgu konfiskāciju un arodbiedrības darba pārtraukšanu.¹ Šo uzskaitījumu var turpināt. No Latvijas atsūtītos materiālus Friedkalns izlietoja, uzstājoties Domē, atmaskojot carisma un III Valsts domes nevēlēšanos un nespēju uzlabot tautas stāvokli.² Friedkalna darbība Domē un ārpus tās vēlreiz apstiprināja V.I. Leņins secinājumu, ka strādnieku deputāti var dot daudz labuma strādnieku lietai, "ja šie deputāti ir īsti strādnieku demokrāti, ja viņi saistīti ar masu un masa mēcās virzīt, pārbaudīt tos."³

III Domes sociāldemokrātiskā frakcija, arī tās loceklis A. Friedkalns veica milzu darbu, lai izpildītu partijas lēmumus parlamentārā darbā jomā, atmaskotu III Domes prettautisko raksturu. Taču lai cik pareizi un kaujinieciski arī neskanētu sociāldemokrātisko deputātu uzstāšanās, ja tās paliktu tikai Domes sēžu zāles sienās un nenonāktu līdz plašām tautas masām, tad zaudētu gandrīz jebkādu nozīmi sociāldemokrātu cīņā. Tāpēc bija ļoti svarīgi sociāldemokrātu uzskatus par Domē apspriežamiem jautājumiem propagandēt masās. Buržuāziskā prese sociāldemokrātu runas Domē centās vai nu noklusēt vai publicēt izkropļotā veidā. Partijas nostājas, sociāldemokrātisko deputātu runu popularizēšana bija jāveic vietējām sociāldemokrātu organizācijām.

Latvijas darbaļaudis sociāldemokrātu viedokli par notikumiem Domē varēja uzzināt galvenokārt ar LSD nelegālo un tās ietekmē esošo legālo izdevumu starpniecību. Tie iepazīstināja lasītājus ar sociāldemokrātiskās frakcijas locekļu runām, ar Domē iesniegtajiem un apspriestajiem likumprojektiem un pieprasījumiem, izskaidroja da-

¹ "Звезда", 1911, 23 окт., №26.

² Государственная дума. Третий созыв. Стенографические отчеты, сессия IV, ч.2, с. 4247-4250. u.c.

³ Leņins V.I. Rēksti, 18.sēj., 167.lpp.

šādo Domes frakciju attieksmi pret tiem.

III Domes darbības laikā beidzoties, Latvijas buržuāzija bija spiesta atzīt savu konstitucionālo ilūziju sagrāvi, bet Domes politisko neveiksmju cēloņus tā mēģināja rast pašu Domes partiju labas gribas trūkumā, Domes pārmērīgā noslogotībā, sistēmas trūkumā tās darbā un citos temlīdzīgos apstākļos. Salīdzinājumā ar latviešu buržuāzijas tuvredzību krasi izdalās LSD vērtējums par III Valsts domes darba rezultātiem. Domē pārstāvēto valdošo šķiru partiju neveiksmēs sociāldemokrāti prate saskatīt visa 3. jūnija režīma, Stolipina politikas krahu. LSD norādīja, ka "tautai III Dome nekā nav devusi un arī nevarēja dot."² Visus piecus III Domes pastāvēšanas gadus LSD tiešie un tās ietekmē esošie izdevumi propagandēja boļševistiskus uzskatus par Krievijas "parlamenta" nozīmi, marksistiski analizēja Domes nostāju dažādos jautājumos, atmaskoja liberāļu realizēto tautas interešu nodevības politiku.

LSD lielais darbs, izskaidrojot ļauniskās parlamentārās taktikas atbilstību darbaļaužu interesēm, vadot un atbalstot savu pārstāvi Domē, propagandējot masās sociāldemokrātu uzskatus Domē skatāmajos jautājumos, radīja Latvijas sociāldemokrātu rindās stingri pārtējisku izpratni par partijas uzdevumiem Valsts domē.

Latvijas Sociāldemokrātijā izkristalizējās atzinums, ka tikai ejot pa boļševiku norādīto parlamentārās darbības ceļu, ir iespējams šajā revolucionārās cīņas jomā palikt konsekventi marksistiskās pozīcijās. Menševiki pēc LSD IV konferences neuzdrošinājās Latvijā atklāti propagandēt savus uzskatus par sociāldemokrātu uzdevumiem Domē. Tiem atlika tikai no reizes uz reizi, kā sēcīt - pa sētas durvīm, mēģināt ievest kādu menševistis-

¹ "Jaunais laiks", 1912, 22.febr., Nr.13.

² "Jaunais laiks", 1911, 15.(2.) dec., Nr.38.

ku atzinumu LSD lēmumos, uzapiest organizācijai kādu meļševistisku rīcības veidu.

Šāds mēģinājums notika LSD V konferencē. Tajā Krievu kultūras centrs pārstāvis pārmeta LSD Centrālajai Komitejai, ka tā ignorējot un pareizi nenovērtējot kadetu svēršanos Domē uz kreiso pusi. Aiz šādas "jaunas" parādības atklāšanas būtībā slēpās tā pati vecā meļševiku vēlme sadarboties Domē ar kadetiem. Pārējie konferences dalībnieki nepiekrita šādam buržuāzisko liberāļu acumirklīga kreisuma vērtējumam. Vairākums atzina LSD CK taktisko līniju par pareizu.¹ Šo mēģinājumu propagandēt sadarbību ar kadetiem kritizēja "Cīņa".²

Ari tad, kad "Cīņas" redakcija nokļuva meļševiku rokās (ar 109.nr.)³, laikraksts nostāja sociāldemokrātu parlamentārās taktikas jautājumos nemainījās. Revolucionārais virziens LSD parlamentārajā darbā bija tik dziļi iesakņojies, ka meļševiki neuzdrošinājās to atklāti revidēt. Partejiskumu parlamentārajā darbā aizstāvēja "Cīņa" ievietotie P.Stučkas, J.Jansona-Brauna raksti.

Nebija panākumu arī meļševiku mēģinājumam ievirzīt LSD parlamentāro darbību oportūnisma gultnē ar Latvijas proletariāta iesaistīšanu Pēterburges likvidatoru uzskatītajā petīciju kampaņā par koalīciju brīvību iegūšanu. Likvidatori, izraujot prasību pēc koalīciju brīvībām no strādnieku šķiras revolucionāro prasību kopuma, izvirzīja to kā visseptverošu lozungu, sludināja cīņu par cāriskā režīma daļējiem uzlabojumiem. Bolševiki kritizēja šādu vienas atsevišķas proletariāta prasības pārvērtēšanu, atmaskoja likvidatoru reformismu.

¹ LSD CK "Biļetens", 1910, jūl., Nr.5.

² "Cīņa", 1910, 1.sept., Nr.108.

³ "Revolucionārās cīņas kritiķu piemiņas grāmsta", II sēj., M., 1936, 286.lpp.

Domes sociāldemokrātiskajai frakcijai tika nosūtīta arī Rīgas strādnieku parakstīta petīcija ar prasību pēc koalīciju brīvībām.¹ Taču arī šoreiz Latvijas meņševikiem neizdevās realizēt savas ieceres. Jau 1911.g. decembrī LSD Rīgas organizācijas konferencē, kas nolēma organizēt parakstu vākšanu zem petīcijas ar koalīciju brīvību prasību, tika kritizēta Pēterburgā organizētā likvidatoriskā petīcija, dots pretspārs Latvijas meņševikiem.² Latvijas strādnieku petīcija nepāuda likvidatoriskas atziņas.³

Ka meņševiku tīkojumi ievirzīt LSD parlamentāro darbu sev vēlamā gultnē nedeva paliekošus rezultātus un Latvijas Sociāldemokrātijas vairākums raudzījās uz darbu Domē kā uz masu audzināšanas un revolucionarizēšanas līdzekli, bet ne kā uz iespēju likumdošanas ceļā izkautēt no reakcionārās Domes daļējas tiesības vai uzlabojumus, pierādīja bolševiku organizētā Viskrievijas politiskā kampaņa par II Valsts domes sociāldemokrātisko deputātu lietas pārsūtīšanu, kurā aktīvi piedalījās arī LSD.

Tā kā atklājās jauni fakti par cēriskās valdības organizēto provokāciju pret II Valsts domes sociāldemokrātisko frakciju un tās locekļu notiesāšanu, III Domes sociāldemokrātiskā frakcija pieprasīja lietas cērskatīšanu un notiesāto deputātu atbrīvošanu. Kad III Domes vairākums noraidīja šo prasību, Krievijas proletariāts atbildēja ar plašu protestu kustību. LSD vadībā cēlās cīņa arī Latvijas strādniecībā. 1911.gada decembrī protesta vilnis vēlās pāri Rīgas rūpniecām. Šī kustība rādīja, ka bolševiku parlamentārais darbs devis rezultātus, ka plašas masas vairs nav pasīvas, bet sāk

¹ LPSR CVVA, 4568.f., 8.apr., 299.l., 2.lapa.

² "Cīņa", 1912, 14.(1.) febr., Nr.119,

³ "Cīņa", 1912, 25.(12.)martā, Nr.120.

aktīvi izrādīt savu neapmierinātību ar III Valsts domi, neticību tai, arvien plašākā mērogā atbalsta sociāldemokrātiskās frakcijas uzstāšanos Domē.

Kad 1912.gadā beidzās III Valsts domes darbības laiks, V.I. Ļeņins augstu novērtēja partijas panākumus parlamentārās darbības laukā. Viņš rakstīja: "Krievijas sociāldemokrātiskā partija arī melnajā III Domē prata pacelt revolūcijas karogu, prata arī no turienes palīdzēt strādnieku organizēšanas un revolucionārās izglītības darbā..."¹

Piecos III Valsts domes pastāvēšanas gados tās sociāldemokrātiskā frakcija bija iekarojusi Latvijas darbaļaužu simpātijas un atbalstu. Tas bija nevien pašas frakcijas, bet arī LSD Ļeņinisko parlamentārās darbības principu īstenošanā ieguldītā darba rezultāts. LSD parlamentārā darbība III Valsts domes periodā pierāda, ka ikviena organizācija, ja tā vadās no Ļeņiniskās parlamentārās taktikas principiem, pat darbojoties visgrūtākajos reākcijas apstākļos, var dot jūtamu ieguldījumu visās partijās kopējā parlamentārajā darbā.

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 17.sēj., 441.-442.lpp.

LATVIEŠU BOIŠEVIKI KSDSP MASKAVAS ORGANIZĀCIJAS
SASTĀVĀ 1915.-1917.g.

Krievijas sociāli ekonomiskās un politiskās attīstības īpatnības 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā noteica strādnieku kustības krasi revolucionāro raksturu un strādnieku šķiras politiskās partijas tipu, tās programmu un taktiku. V.I.Ļeņins rakstīja, ka vēsture izvirzījusi Krievijas strādnieku šķirai visrevolucionārāko no visiem jebkuras citas zemes proletariāta tuvākiem uzdevumiem - gāzt patvaldību un buržuāziju. Krievija - daudznāciju valsts, tāpēc šī revolucionārā uzdevuma iznākums lielā mērā bija atkarīgs no tā, kā izdosies realizēt vienotā armijā visu nāciju proletariātu, iekarot apspiesto tautu uzticību. V.I.Ļeņins, atklājot strādnieku šķiras spēka avotus, norādīja, ka proletariāta vienība ir nepieciešams vīrs uzveru nosacījums. Proletariāta vienība nav iespējama, ja nav vīrs partijas KSDSP vienības¹. Tāpēc arī, risinot KSDSP celtniecības jautājumus, aizstāvot revolucionāras marksistiskās jauna tipa partijas uzbūves principus, V.I.Ļeņins skaidroja, ka jautājumos par cīņu pret patvaldību, par cīņu pret visas Krievijas buržuāziju mums jāuzstājas kā vienotai, centralizētai organizācijai, mums bez valodas un tautības izšķirības jābalstās uz vienu proletariātu, kas saliedēts ar to, ka vienmēr kopīgi tiek izlemti teorētiskie un praktiskie taktikas un organizācijas jautājumi². Tādējādi, raksturojot jauna tipa revolucionāras, marksistiskās partijas būtību, V.I.Ļeņins parāda, ka panākt partijas vienību teorētiskajos, praktiskā darba un organizatoriskajos jautājumos var, ja balstās uz patiesu dziļu internacionālismu, ja kopējā cīņai sadodas rokās visu nāciju un tautību proletariāts.

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 13.sēj., 409.lpp.

² Turpat, 6.sēj., 287.lpp.

Strauji attīstoties revolucionārai kustībai, Krievijas nacionālajos rajonos dibinājas un veidojas nacionālas sociāldemokrātiskas organizācijas, piem., latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku partija, poļu un lietuviešu sociāldemokrātiskās organizācijas. KSDSP radās uzdevums no strādnieku šķiras internacionālās vienības pozīcijām atrast pareizas attiecības ar šīm nacionālajām sociāldemokrātiskajām strādnieku organizācijām. Saglabājot jama tipa markeistiskas partijas būtiskās iezīmes, vajadzēja atrast tādas organizācijas formas, kas vislabāk sekātu mērķa sasniegšanu. KSDSP un nacionālo sociāldemokrātisko partiju attiecību objektīvo, dabisko pamatu noteica revolucionārās kustības attīstība, kas arvien vairāk tuvināja Krievijas visu tautību proletariātu. 1905. gada revolūcija pārliecināja vairumu nacionālo sociāldemokrātiju, tani skaitā arī latviešu, par nepieciešamību atteikties no federālisma principa partijas uzbūvē, par nepieciešamību apvienoties ar KSDSP.

Nacionālais moments partijas dzīvē V. I. Ļepinu nodarbināja jau pirms KSDSP II kongresa. V. I. Ļepins uzskatīja par nepieciešamu KSDSP II kongresā noskaidrot arī šādus jautājumus par sociāldemokrātiskajām organizācijām: "Vai ir citu rasu un tautību strādnieki? Darbs viņu vidū? Organizāts vai nejaušs? Kādā valodā? Attiecības pret s.-d. grupām, kas strādā līdzās citā valodā? Vai ir domstarpības? - principiālā jautājumā par nacionālo programmu? - taktiskās? - organizatoriskās? Vēlamās attiecības kopšjam darbam. Viena partijas orgāna iespējamība? Federācija, vai tā vēlama un kāda tipa?"¹⁾ Konkrētu praktisko atrisinājumi, atbildi uz visiem jautājumiem V. I. Ļepins un KSDSP guva, analizējot 1905. gada revolūcijas pieredzi un tās sakāves cēloņus. Tāpēc, izstrādājot "Taktikas platformu KSDSP Apvienošanās kongresam", rezolūcijā tika atzīmēta ne tikai prasība, ka pirmkārt, nepieciešams veikt visenerģiskākos pasākumus visu Krievijas nacionālo

¹⁾ Ļepins V. I. Raksti, 6. sēj., 254. lpp.

sociāldemokrātisko partiju ātrākai saplūšanai vienotā Krievijas sociāldemokrātiskā partijā, bet, otrkārt, arī norādīts, ka partijai faktiski jānodrošina katra attiecīgās tautības sociāldemokrātiskā proletariāta visu partijas interešu un vajadzību apmierināšana, ņemot vērā tā kultūras un sadzīves īpatnības; šādas nodrošināšanas veidi varētu būt attiecīgās tautības sociāldemokrātu īpašu konferenču sarīkošana, nacionālā mazākuma pārstābība partijas vietējās, apgabala un centrālajās iestādēs, īpašu literāru, izdevniecības, agitācijas un tamlīdzīgu grupu radīšana.¹

Tādējādi KSDSP uzvēra, ka partijas organizatoriskās formas ir pakļautas partijas mērķiem, kopīgām strādnieku interesēm. Partija uzskatīja organizatoriskās formas par mainīgu kategoriju partijas celtniecībā, ko nosaka konkrēti šķiru cīņas apstākļi, revolucionārās kustības īpatnības atsevišķos periodos.

KSDSP IV (Apvienošanās) kongresā pieņemtā rezolūcija par "Attiecībām pret nacionālajām sociāldemokrātiskajām partijām" bija pamatā arī apvienošanās noteikumiem. Šos noteikumus vienbalsīgi pieņēma LSDSP III kongress 1906. gadā. LSDSP kļuva par KSDSP teritoriālu sastāvdaļu un turpmāk saucās par Latvijas Sociāldemokrātiju. Bija likti pamati vienotai sociāldemokrātiskajai organizācijai Latvijā. Apvienošanās ar KSDSP palīdzēja LSD saliedēt Latvijas daudztautību proletariātu vienotā spēkā. Tās sastāvā tagad iekļāvās arī visas KSDSP organizācijas, kuras darbojās Latvijas teritorijā. Pie LSD Rīgas komitejas noorganizēja Krievu un Lietuviešu Kultūras centrus, kuru uzdevums bija vadīt un koordinēt propagandas un agitācijas darbu šo tautību strādnieku vidū, kas bija organizēti pulciņos pēc valodu principa. Šādu organizācijas formu izmantošana noteica nepieciešamība veikt politisko un idejisko audzināšanas darbu dažādu tautību biedru vidū to dzimtajā valodā. Ka izvēlēta organizācijas forma sek-

¹ Lenins V.I. Raksti, 10. sēj., 132.-133. lpp.

māja partijas darbu, liecina partijas biedru skaita pieaugums. Ja 1908.g. Krievu kultūras centrs apvienoja 3 partijas biedru pulciņus ar 25-30 biedriem, tad 1909.g. jau septiņus ar 80 biedriem un veica politisku audzināšanas darbu 9 fabrikā un vairāku sīku uzņēmumu strādnieku vidū.¹⁾ Līdzīgus panākumus guva arī Lietuviešu kultūras centrs. Kā Krievu, tā Lietuviešu kultūras centru locekļi aktīvi piedalījās visā Rīgas organizācijas darbā. Tā Latvijas Sociāldemokrātija revolucionāro uzplādu gados bija apgūvusi un praksē pārbaudījusi pieredzi, kā, pielietojot īpašu organizācijas formu, saskaņot pēc rakstura un saturā internacionālistisku partijas darbu ar nacionālo momentu, sevišķi valodas jautājumu ieviešanu. Uzkrātā darba pieredze daudz nacionālā vidē nodarēja, kad, kara vētras dzīti, tukstošiem latviešu strādniekiem, kuru vidū bija arī daudz partijas biedru, izklīda pa Iekskrieviju. Līdzšinējā darbā Rīgas proletariāts bija apliecinājis savas revolucionārās proletāriskā internacionālisma pozīcijas un tāpēc visiem aizbraucējiem LSD biedriem Rīgas organizācijas konferences lēmumos 1915.g. jūlijā tika norādīts: saglabāt jaunajās dzīves un darbības vietās proletāriskā internacionālisma pozīcijas revolucionarajā darbā, tikpat apzinīgi kalpot revolūcijas lietai, kā līdz šim. Bija arī norādīts, kā saistīties ar bolševistiskajām organizācijām un vietām.²⁾

Pēc cara valdības iestāžu rīkojuma 43% no Rīgas evakuēto rūpniecības uzņēmumu izvietojās Maskavā un Maskavas guberņā, Maskavā apmetās apmēram 25-30 tukstoši Latvijas strādnieki. To vidū bija daudz LSD biedru. Vēl līdz I pasaules karam dažādos laikos Maskavā ir darbojušies latviešu bolševiki: gan KSDSP nelegālajās organizācijās, gan arī izveidojot atsevišķas grupas - teorētisku pulciņus. 1912.-1913.g. Šarjavska universitātē bijušie LSD Rīgas organizācijas biedri R.Gulbis, A.Dorņiņš, P.Vintēns, B.Ozols, O.Salms un citi izveidoja grupu, kurā noformējās kā teorētisks

¹⁾ Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi, I d., R.LVI, 1961, 175.lpp.

²⁾ "Zipotājs", 1915, Nr.5, 3.lpp.

pulciņš.¹⁾ Pulciņš gan mēģināja dibināt sakarus ar krievu biedriem, strādniekiem, bet par noformētu organizāciju tam neizdevās izveidoties. 1914.g. novembra un 1915. g. marta aresti pārtrauc grupas darbu.²⁾ Pirmā lielākā grupa, kurā darbojās Maskava dzīvojošie LSD biedri, bija KSDSP "Tveras grupa". Kā noformētas vienības "Tveras grupas" darbības laiks ir īss, no 1915.g. maija līdz 1915.gada augustam. Iekrita grupas organizētā tipogrāfija, daļu vadošos, aktīvākos biedrus arestēja.³⁾ Pēc aresta grupas darbs vairs neatjaunojās. "Tveras grupa" darbojās kā patstāvīga organizācija un uzskatīja sevi par KSDSP Maskavas organizācijas sastāvdaļu. Grupas biedri centās iekļauties kopīgā KSDSP Maskavas organizācijas darbā, pat savus uzsaukumus rakstīja krievu valodā. Tās vadošie biedri M.Lācis-Sudrabs, E.Krastiņa (M.Liepīņa) u.c. meklēja sakarus un iespējas, lai kopīgiem spēkiem ar krievu biedriem atjaunotu KSDSP Maskavas komiteju.

"Tveras grupas" aresti sakrita ar jaunu Rīgas rūpniecības strādnieku evakuācijas vilni. Maskavā ieradās daudz LSD biedru. Iebraukušie LSD biedri 1915.g. augusta otrā pusē noorganizēja savu organizāciju - KSDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupu".

"Ziemeļnieku grupa" jau pirmajos mēnešos apvienoja ap 100 biedru un darbojās ar rajona komitejas tiesībām. Grupas izvēlētā padome, kas vadīja visas organizācijas darbu, būtībā pildīja rajona komitejas funkcijas. "Ziemeļnieku grupa" darbojās kā KSDSP Maskavas organizācijas sastāvdaļa, pildīja tās lēmumus, maksāja Maskavas komitejai zināmu daļu sapemtās biedru naudas.⁴⁾ Grupas pārstāvis darbojās Maskavas komitejā. Taču pēc sava nacionālā sastāva grupa bija gandrīz tikai latviešu sociāldemokrātu organizācija. Var jautāt: kāpēc evakuētie LSD biedri at-

1 Центральный партийный архив Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС (ЦПАИМЛ) Ф.70, оп.3, ед.хр.373, л.4.

2 ЦПАИМЛ, Ф.70, оп.3, ед.хр.373, л.6.

3 Центральный архив Октябрьской революции СССР (ЦГАОРСССР), Ф.63, оп.35, ед.хр.700, л.6.

4 "Sociāldemokrāts", 1917, 14.martā, Nr.4.

bilstoši savam darba vietām neiekļāvās KSDSP teritoriālajās organizācijās un idejiski politiskā darba veikšanai latviešu vidū neaprobežojās ar latviešu kultūras centru izveidošanu, kaut gan šāda organizatoriska forma bija jau pieredzē pārbaudīts LSD Rīgas organizācijas darbā. Var jautāt arī, vai šāda veida organizācija – nacionāla pēc sastāva, ar rajona komitejas funkcijām, nepārkāpa internacionālās vienības principus partijas dzīvē? Musprāt šādu organizēšanos noteica vairāki apstākļi. Pirmkārt, ļoti daudzi biedri vai nu nemaz vai ļoti slikti prata krievu valodu. Tāpēc, lai evakuētos latviešu strādniekus sociāldemokrātus iessistītu darbā, idejiski politiski audzinātu, tos lietderīgi bija organizēt vienā organizācijā, kurā varētu darboties dzimtajā valodā. Otrkārt, ņemot vērā tik ļoti grūtos nelegāla partijas darba apstākļus Maskavas organizācijā, kad plaši bija izvērtas provokatoru un ohrenkas darbība, daudzi partijas biedri nespētu sasastīties ar nelegālajām KSDSP organizācijām, Maskavā ohrenkai izdevās 7 reizes iņjaukt KSDSP Maskavas komitejas noorganizēšanu. Tikai 1916.g. beigās Maskavas komitejas darbība atjaunojās.¹⁾ Vienota centra trūkums arī lika LSD biedriem organizēties vienkopus. Lai gan arī LSD biedru vidū darbojās ohrenkas agenti, tādi bija pat iesūtīti no Rīgas, tiem neizdevās iekļūt "Ziemeļnieku grupas" vadībā – padomē. Pat pēc plašajiem arestiem 1916.g. janvārī, kad arestēja 48 grupas biedrus, organizācija neapstāja darboties. Organizāciju palīdzēja saglabāt ļoti stingra konspirācija. Treškārt, jāatsīnē īpašais apstākļis, kādā atradās evakuētais latviešu proletariāts Maskavā. Ne visi strādnieki bija nodrošināti ar darbu, pajūti. Ne visi saņēma pabalstu no bēgļu organizācijām, kuras atradās latviešu buržuāzijas rokās. Milzīgās evakuēto masas pārdzīvoja ekonomiskas grūtības: atradās tālu no dzimtenes, neprata valodu. Viss tas

radīja labvēlīgu augsni latviešu buržuāzijas dažādām organizācijām un biedrībām, pirmām kārtām, Bēgļu komitejai, turēt savā ietekmē milzīgas masas.

Kaza apstākļos briesmīgā revolūcija prasīja no LSD biedriem gatavot strādniekus nākamajiem revolucionārajiem notikumiem. Vajadzēja palīdzēt bēgļu masām atbrīvoties no latviešu buržuāzijas ietekmes. Visātrāk un vislabāk to varēja izdarīt dzimtajā valodā.

Tātad objektīvie apstākļi, briesmīgās revolūcijas uzdevumi radīja nepieciešamību pēc šāda veida organizācijas, un internacionālās vienības principi bija jāīsteno tās darbībā.

Pēc Februāra revolūcijas 1917.g. KPDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupa" iznāca no pagrīdes kā viena no spēcīgākajām pilsētas organizācijām ar 200 biedriem.¹ Kopā visa Maskavas organizācija legalizējās ar 600 biedriem.² Pēc legalizācijas KPDSP arī Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupai" mainījās darba apstākļi. Pakāpeniski organizējās Maskavas pilsētas un rajonu partijas komitejas. "Ziemeļnieku grupai" zuda nepieciešamība pildīt rajona komitejas funkcijas, nebija vajadzības vairs vadīt atsevišķus pulciņus rūpnīcās, tie teritoriāli saplūda ar sava rajona organizācijām. Legālos apstākļos KPDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupa" necentās savas agrākās organizatoriskās tiesības un funkcijas ne paplašināt, ne nostiprināt. Tieši otrādi, savā pilnsapulcē 5.martā "Ziemeļnieku grupas" biedri konstatēja, ka vēl nav viss izdarīts, lai latviešu sociāldemokrāti organizācijas pamatāsnipās apvienotos ar krievu strādnieku sociāldemokrātiem un kopīgi veiktu politisko darbu. Grupas biedri saprata, ka jaunā politiskā situācija prasa sociāldemokrātu un visas Krievijas strādnieku šķiras spēku koncentrāciju, tāpēc pirmajā rezo-

¹ "Sociāldemokrāts", 1917, 9.martā, Nr.2.

² Московская городская и московская областная организация КПСС в цифрах, М., 1972, с .27.

lūcijā, kas pieņemta legālos apstākļos, "Maskavas latviešu sociāldemokrātisko strādnieku sapulce atzīst, ka mēs faktiski organizējamies īpašā grupā, zaudējam iespēju atstāt politisku iespaidu uz Maskavas sociāldemokrātijas strādnieku organizācijas darbību un rīcību jau organizācijas pamatstadijās, tādēļ ka ne visi biedri tajās piedalās. Mēs uzaiņojām grupas iestādi (t.i., "Ziemeļnieku grupas" vadību - O.K.) sagatavot iespēju visiem Maskavas latviešu sociāldemokrātiem strādniekiem iestāties Maskavas sociāldemokrātu rajonu, apakšrajonu organizācijās un savienībās.¹⁾ Tādējādi jau tūlīt pēc Februāra revolūcijas latviešu sociāldemokrātijas biedri paši izvirzīja prasību par apvienošanos ar KSDSP vietējām organizācijām. Arī ISD CK tūlīt publicēja savu viedokli organizatoriskajos jautājumos, norādot, ka, latviešu proletariāta pienākums cieši organizatoriski saistīties ar KSDSP un viņas vietējām organizācijām. Katra latviešu strādnieka sociāldemokrāta pienākums iestāties vietējās Krievijas s.d. strādnieku organizācijās un viņas pilsētu rajonu organizācijās. Kā mutiskas, tā rakstiskas propagandas un agitācijas labā latviešu sociāldemokrāti pēc vislielākās apvienošanas īpašā grupā ar savu iestādi priekšgalā. Pagaidām jādarbomas līdzšinējām latviešu sociāldemokrātu grupu un organizāciju iestādēm".²⁾ Ne ISD CK, ne Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupa" nebija atkāpusies no internacionālās vienības pozīcijām. Revolūcijas straujā attīstība prasīja maksimāli ātri organizēt strādnieku šķiru. Tāpēc lietderīgi bija tālāk izmantot tās partijas organizatoriskās uzbūves formas, kas jau sevi bija parādījušas un attaisanojušas strādnieku masu organizēšanā un audzināšanā. ISD CK piebilde, ka pagaidām jādarbomas līdzšinējām sociāldemokrātu grupu un organizāciju iestādēm, izskaidrojama, pirmkārt, ar vispārīgām grūtībām pārkārtojoties legālam darbam Maskavas organizācijā un, otrkārt, "Zie-

1

"Sociāldemokrāts", 1917, 9.martā, Nr.2.

2

Turpat.

mežnieku grupa" nelagālās darbības gados, kopā 1915. g. augusta līdz 1917. g. februārim, būtībā bija kļuvusi par latviešu sociāldemokrātu centru Maskavā. 1917. g. martā-aprīlī atgriezās partijas biedri no trimdas un katorgas. "Ziemeļnieku grupa" palīdzēja nokārtot atbraukušajiem saistības ar partiju, iekārtoties darbā, mājvietā. Strauji auga partijas biedru skaits. Āmur vienu centru viegli bija sadalīt visus klātpienākošos partijas spēkus. Iegūtā brīvība deva iespēju strādāt ne tikai partijas ietvaros, bet arī plašu strādnieku masu vidū. Strādnieku apvienošanās arodbiedrībās kļuva par vienu no svarīgākajiem faktoriem visu tautību strādnieku šķiras organizēšanā. ISDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupa" kļuva par centru, kas vada evakuēto latviešu strādnieku šķiras organizēšanās procesu. "Ziemeļnieku grupas" biedri piedalījās dažādu profesiju strādnieku sapulcēs, palīdzēja organizēt strādnieku iestāšanos arodbiedrībā, lasīja politiskus referātus, iepazīstināja ar ISD darbību tās nostādni visos tekošo notikumu jautājumos. Tiek skaidroti visu tautību strādnieku internacionālie uzdevumi, šīs idejas guva plašu atsaucību. Vairums kadru proletariāts, kas jau bija audzis un veidojies internacionālā vidē Rīgā, divu (1915-1917) gadu laikā bija vēl vairāk pārliecinājies par strādnieku šķiras vienības nepieciešamību. Tāpēc jau martā-aprīlī mēnesī latviešu evakuētie strādnieki savās sapulcēs pieņēma rezolūcijas: iestāties kopīgās savas profesijas arodbiedrībās un izveidot jautājumi apspriešanai latviešu valodā savas sekcijas. Šo rezolūciju pieņemšanā daudzkārt notika asā cīņa, masāk apsinģiem vajadzēja izskaidrot vienības nozīmi. "Bet daži gudrinieki grib dibināt gluši patstāvīgu latviešu strādnieku aroda biedrību. Tas būtu aplami, jo cīņa taču kopīga. Un cīņa būs sarežģītāka tad, ja biedrība būs liela un bagāta. Viens cīņa-viena biedrība. viena valde un vienā kase. Tikai tad mēs nebūsim

šķelti un meistari neverēs pārgāties par māsu nespēku un rīkoties ar mums pēc savas patikas." ¹⁾ Svarīgi atzīmēt, ka šāda saturs rezolūcijas pieņemšana ne tikai lielo rūpnīcu kolektīvi, kur atradās partijas biedru ietekmē, bet arī tie strādnieki, kas bija izkaisīti pa sīkiem uzņēmumiem, darbnīcām, piemēram, kurpnieki, drābnieki, šuvējas, kuri strādāja mietpilsoniskā vidē. Svarīgākos, politiski asākos jautājumus bezpartejiskie strādnieki bieži uzticēja izšķirt "Ziemeļnieku grupai". Tas liecina par KSDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupas" biedru autoritāti. Tādējādi ar "Ziemeļnieku grupas" biedru palīdzību internacionālās vienības principi kļuva par vadošiem, veidurot apzinīgās latviešu bezpartejiskās strādniecības organizācijas savās galvenajās organizācijās - arodbiedrībās.

Pirmie atbalstītāji jaunajiem spstaktīviem pārorganizējās KSDSP Maskavas organizācijas Hamovņiku rajons latviešu sociāldemokrāti. 1917.g. marta otrajā pusē kopīgā sapulcē izņemot apvienošanās jautājumu, viņi pieņēma šādu rezolūciju: "Latviešu sociāldemokrātiem Maskavā jāapvienojas grupā ne uz nacionāliem pamstiem, bet pilnīgi padoties Maskavas organizācijas lēmumiem, piedalīties kā fabriku, tā arī rajonu vēlēšanās tikai savus idejiskos darbus veikt grupā var vienībā." ²⁾ Pie KSDSP Maskavas organizācijas Hamovņiki rajonā noorganizējās pirmā latviešu sekcija. Pakāpeniski aprīli-maijā visi Maskavā darbojošie latviešu sociāldemokrāti ieplūda vietējās organizācijās un pie rajonu komitejām organizējās latviešu sekcijas darba idejiskā veikšanai.

Zināmu reglamentāciju, līniju organizatoriskajos jautājumos deva Latvijas Sociāldemokrātijas XIII un KSDSP latviešu sociāldemokratisko grupu konference, kas notika Maskavā 1917.g. no 19. līdz 22.aprīlim. No KSDSP latviešu bolševiku grupām konferencē piedalījās 56 delegāti, kas pārstāvēja 2375 partijas biedru no 27 Krievijas pilsē-

1 "Sociāldemokrāts", 1917, 31.martā, Nr.12

2 "Sociāldemokrāts", 1917, 30.martā, Nr.11

estām.¹⁾ Kara apstākļu dēļ visi LSD delegāti no Latvijas nevarēja ierasties. 1937 LSD biedrus no Latvijas teritorijas pārstāvēja tikai 2 delegāti. Konference paritēja V.I. Leņins Aprīļa tēmu ietekmē. Visos lēmumos atspoguļojās uzdevumi, kas veicami, lai sagatavotu pāreju uz sociālistisko revolūciju. Īpaši piebilsts, ka propaganda un agitācija Krievijā darbojošo latviešu strādnieku vidū pieskaņojama KESDP propagandai un agitācijai.²⁾ LSD uzskatīja, ka ir atbildīgs par visiem saviem biedriem, arī tiem, kas dzīvo ārpus Latvijas teritorijas. Tādēļ konference nolēma, ka Latvijas Sociāldemokrātijas uzdevums propagandas un agitācijas laukā ir organizēt propagandas un agitācijas spēkus, nokārtot propagandas un agitācijas darbu gan Latvijā, gan latviešu sekcijām Krievijā. Sēvišķi svarīgi bija konferences norādījumi organizatoriskajos jautājumos par evakuēto latviešu sociāldemokrātu attiecībām ar KESDP. "Katram latviešu sociāldemokrātam, kurš atrodas Krievijā, jāiestājas vietējā s.d. organizācijā, kuras grupā jāspēj Krievijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas CK, ieejot viņas būvniecības-apskaidrojumā, piedaloties viņas saimniecībā un politiskā darbā un iestāžu vēlēšanās."³⁾ Tālāk bija piebilsts: "Ja latviešu s. d. atrod par nepieciešami vajadzīgu, viņi ar vietējās organizācijas piekrišanu var rajonos un citur apvienoties īpašā s.d. grupā, kuras uzdevums veikt agitāciju un propagandu strādniekos, pārspriest dažādas organizācijas un citus jautājumus."⁴⁾ Tādējādi LSD XIII konference, sistāvēdama internacionālās vienības pozīcijas, noteikti noraidīja jebkādas eksteritoriālas kultūras autonomijas projektus, norāda iespēju pielietot specifiskās organizatoriskās

1) Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēbumu rezolūcijas un lēmumi. Idels, R., LVI, 1958, 117.lpp.

2) Turpat, 127.lpp.

3) Turpat, 129.lpp.

4) Turpat, 129.lpp.

formas, lai labāk veiktu idejisko un politisko audzināšanas darbu kā pašu partijas biedru, tā visu evakuēto latviešu iedzīvotāju vidū. LSD XIII un KSDSP latviešu sociāldemokrātisko grupu konference sekmēja organizatorisko leģinisko principu ievērošanu LSD un KSDSP attiecībās ļoti sarežģītajos pieaugošās revolūcijas apstākļos. Aprīļa mēnesī visu rajonu latviešu sekciju biedri izvēlēja pārstāvju KSDSP Maskavas latviešu grupas jeb sekciju apvienībai.¹⁾ 26. aprīlī izvēlēto pārstāvju sēdē ievēlēja KSDSP Maskavas latviešu grupu apvienības izpildu komiteju, kurā bija arī vecie "Ziemeļnieku grupas" biedri B. Zandreiters (Kārps), J. Straumītis (Saimniekdāls), P. Celmiņš u.c. Šī apvienība ar savu vadošo orgānu izpildu komiteju kļūst par KSDSP Maskavas organizācijas latviešu sekcijas vadošo centru, kas koordinēja agitācijas-propagandas darbu, visu latviešu kultūras un sabiedrisko organizāciju darbību. Izpildu komitejas pārstāvis piedalījās KSDSP Maskavas komitejas sēdēs, tādējādi gan informējot par latviešu sekcijas darbu, gan saņemot norādījumus. Kā atceras šis Izpildu komitejas loceklis vecais revolucionārs J. Straumītis, tad KSDSP Maskavas komiteja šādu organizācijas struktūru ir apstiprinājusi.²⁾ Līdz ar KSDSP Maskavas latviešu grupu apvienības izveidošanu "Ziemeļnieku grupa" savas objektīvi radušās centra funkcijas izbeidza. Biedri, kas pārgāja rajonu sekcijās "Ziemeļnieku grupas" izdotās biedru kartes apmaiņā pret rajona komitejas biedru kartēm un kā norādīja rajonu latviešu sekciju izpildu komitejas, tad arī biedru nauda tiks pieņemta rajonu komitejās.³⁾ Uzsākot savu darbību, Maskavas latviešu grupas apvienība, tās izpildu komiteja neatļaidīgi centās atgādināt, ka nedrīkst būt biedru, kas sastāvētu sekcijā, bet stāvētu ārpus sava rajona partijas dzīves. Lai nepieļautu norobežošanas no KSDSP vietējam organizācijām, tika

¹ 1917. g. avotos kā piem. "Sociāldemokrāts", ir atrodami dažādi apzīmējumi - gan "latviešu grupu apvienība", gan arī "latviešu sekciju apvienība".

² Par Oktobra uzvaru. R., 1967., 186. lpp.

³ "Sociāldemokrāts", 1917, 21. jūn., Nr. 37

norādīts, ka mūsu sekcijas nav politiska organizācija (t.i. patstāvīga partijas organizācija - O.K.) - viņu uzdevums ir tikai veikt agitācijas un kulturālo darbu starp latviešu strādniekiem kopējās KSDSP organizācijas lēmumu robežās.¹⁾ Grupu apvienība uzskatīja par vienu no galvenajiem uzdevumiem - cīnīties par internacionālās vienības saglabāšanu kopīgās KSDSP rindās. Balstoties uz LSD XIII un KSDSP latviešu sociāldemokrātisko grupu konferenču lēmumiem, KSDSP Maskavas latviešu grupu apvienība turpmākā darbā zināmā mērā konkretizēja ne tikai sekcijas uzdevumus, bet arī tiesības. 1917.g. 29.VI grupu apvienības pilnsapulces²⁾ lēmumā vēlreiz norādīts, ka katram latviešu sociāldemokrātam jāpastāv fabrikā, apakšrajona vai rajona organizācijā un šeit arī jānomaksā pilnas biedru maksas, jāpiedalās šo iestāžu vēlēšanās un visā citā seimnieciskā un politiskā darbībā. Sekcijas, ja tās nepieciešamības gadījumā noorganizētas, patur sev agitācijas, propagandas, politiskas audzināšanas darba funkcijas, kā arī jaunu biedru sagatavošanu, kurus varētu rekomendēt uzņemšanai rajonu komitejām. Sekciju agitācijas un propagandas darba materiālā baze veidojās no biedru speciālām iemaksām 1/2 % apmērā no saviem ienākumiem, rajonu pabalstiem, ziedojumiem, izrikojumu ienākumiem utt.

Tādējādi Maskavā kopumā evakuēto latviešu sociāldemokrātu darbs organizatoriskajā laukā pēc Februāra revolūcijas liecina, ka tika ievērots leģitīvais internacionālās vienības princips, kas bija noteicošais faktors revolūcijas uzvarai. KSDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupa" un no tās izaugušās latviešu sekcijas pie rajonu komitejām, kuras radās kā objektīva nepieciešamība sarežģītajos kara un revolūcijas apstākļos, palīdzēja KSDSP izaudzināt un saliedēt vienotā spēkā krievu un latviešu strādniekus cēņai par savas varas nodibināšanu.

¹ "Sociāldemokrāts", 1917, 16.jūn., Nr.35.

² "Sociāldemokrāts", 1917, 27.jūl., Nr.48.

Divas dažādās organizatoriskās formas - KSDSP Maskavas organizācijas "Ziemeļnieku grupa" kā patstāvīga organizācija un vietējo partijas organizāciju palīginstītūti - sekcijas, kas redās konkrētos vēsturiskos apstākļos, bija pakļauti vienam mērķim: KSDSP pieņemtas programmas īstenošanai. KSDSP Maskavas latviešu sekciju izveidošanās vēsture parāda, ka, saglabājot visas revolucionārās, marksistiskās jauna tipa partijas pamatzīmes, ievērojot nacionālo momentu, prasīgi izmantojot īpašas organizatoriskās formas, bija iespējams saliedēt daudztautību proletariātu kopīgai cīņai.

LKP PASĀKUMI LAUKU PARTIJAS ORGANIZĀCIJU
IZVEIDOŠANĀ UN TO ORGANIZATORISKĀJĀ NOSTIPRINĀŠANĀ
1940.-1941.GADĀ

Latvijas Komunistiskā partija buržuāziskā terora un fašistiskās diktatūras apstākļos darbojās nelegāli, dziļā pagrīdē. Tā izmantoja uzkrāto cīņas pieredzi, sevišķi Ļeņina vadītās boļševiku partijas bagāto pieredzi un revolucionārās tradīcijas, pārvarēja Latvijas strādnieku šķiras sašķeltību, izveidoja tās vienotu fronti.

LKP savā darbībā stingri balstījās uz marksisma-ļeņinisma teorijas pamatiem, iestrādāja partijas taktiku atbilstoši konkrētajiem vēsturiskajiem apstākļiem. LKP par savu galveno mērķi uzskatīja Latvijas proletariāta un pusproletārisko masu vadīšanu cīņā par buržuāziskās diktatūras gāšanu un padomju varas atjaunošanu Latvijā.

Šī mērķa sasniegšana prasīja lielu varonību un pašizliedzību. Latvijas buržuāzija nežēlīgi izrēķinājās ar katru LKP biedru. Daudzi cīnītāji tika arestēti, notiesāti katrogā. Partijas biedru rindas kļuva retākas. Neraugoties uz ļoti grūtajiem darbības apstākļiem, Latvijas Komunistiskā partija saglabāja savas organizācijas un neatlaidīgi gatavoja Latvijas darba tautu cīņai par sociālistiskās revolūcijas uzvaru.

1940.gada jūnijā Latvijā sākās sociālistiskā revolūcija. Darbaļaudis LKP vadībā gāza fašistisko režīmu un 1940.gada 21.jūlijā Latvijā tika proklamēta padomju vara.

Latvijas revolucionārie spēki praksē apstiprināja V.I.Ļeņina vārdus, ka "partija ir šķiras apzinīgākais, progresīvais slānis, tās avangards. Šis avangarda spēks reižu desmit, simta reizi un vairāk lielāks nekā tā skaits".¹⁾ Līdz ar padomju varas atjaunošanu Latvijā

LKP, kas apvienoja ap 1000 biedru, legalizējās. Krasi mainījās LKP uzdevumi un darba metodes. LKP galvenie uzdevumi bija - nodrošināt sociālistisko pārkartojumu veiksmīgu īstenošanu, izvērst plašu organizatorisko un masu politiskās audzināšanas darbu, izvirzīt strādnieku un darba zemniecības masu radošo aktivitāti jaunās dzīves celtniecībā.

Lai šos uzdevumus veiktu, LKP vajadzēja izveidot partijas aparātu atbilstoši legālās darbības apstākļiem un jaunajiem uzdevumiem. Vajadzēja arī organizatoriski nostiprināt savas rindas. Cik sarežģīts, grūts un reizē neatliekams bija šis uzdevums, liecināja LKP CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa vārdi, kas teikti 1940. gada 17. decembrī LK(b)P IX kongresā, ka "partijas stāvoklis pēc legalizēšanas bija ļoti reāpmierinošs. Nebija partijas biedru uzskaites, partijas komitejas nezināja, cik viņām organizācijā biedru un kadi šie biedri. CK nezināja savus biedrus, nezināja vietējās organizācijas. Partijas biedri nezināja savas tiesības un pienākumus legālajos apstākļos".¹

1940. gada 21. jūnijā, t. i., otrajā dienā pēc Latvijas tautas frontes valdības nodibināšanās, uz pirmo legālo sēdi sanāca 1939. gada februārī partijas XXVI konferencē ievēlētā partijas LKP CK un ievēlēja CK sekretariātu, kurē darbojās līdz 1940. gada oktobrim, kad tā vietā tika nodibināta LKP CK Birojs 7 cilvēku sastāvā.² LKP savas legālās darbības sākuma periodā saglabāja nelegālā laika partijas organizācijas - Rīgas pilsētas organizāciju un septiņas apgabala organizācijas.

Apgabalu organizācijas sastāvēja no pilsētu un rajonu, bet Latgales apgabalā arī no apakšrajonu organizācijām, ko vadīja partijas komitejas. Šāda LKP struktūra pastāvēja līdz pat 1940. gada 15. septembrim, kad saskaņā ar LKP CK 15. augusta lēmumu tika noorga-

1. LKP CK PVI PA, 101. f., 1. apr., 4. l., 30. lapa.

2. LKP CK PVI PA, 101. f., 1. apr., 13. l., 14. lapa.

nizētas 19 partijas apriņķu komitejas un 5 pilsētu komitejas. Tas nozīmēja, ka partijas aparāts tika radīts atbilstoši toreizējam Latvijas administratīvi teritoriālajam dalījumam.

Lai sekmīgi risinātu jaunās sociālistiskās celtniecības uzdevumus, svarīgi bija pareizi izvietot partijas kairus. Nekavējoties vajadzēja nokārtot komunistu uzskaiti. Tas bija ļoti sarežģīts un grūts darbs, jo nelegālajos apstākļos nekādi dokumenti, kas apstiprinātu partijas piederību, netika izdoti. Šī svarīgā darba veikšanai CK sekretariāts 1940. gada 30. jūnijā izveidoja īpašu LKP biedru lietu kārtošanas komisiju.

Komunistu uzskaites nokārtošana jo sevišķi svarīga bija lauku rajonu partijas organizācijās. Tieši laukos fašistiskā terora apstākļos visjutamāk samazinājās komunistu skaits, daudzi biedri zaudēja sakarus ar partijas vadošajām iestādēm. Piem., Madonas rajona partijas organizācijā, tai iznākot no pagrīdes, bija pavisam tikai 3 komunisti, kuri, turklāt, pēdējos gados nebija uzbūrējuši sakarus ar centru.¹⁾ Arī Bauskas rajonā uz 1940. gada 1. jūliju bija tikai 3 komunisti.²⁾

Tā kā 30. gadu otrajā pusē vairāku apstākļu dēļ daudzi komunisti zaudēja kontaktus ar partiju, lauku rajonu partijas organizācijās ne uzreiz radās īsta skaidrība par organizācijas skaitlisko sastāvu. To rāda šādi piemēri; 1940. gada 25. jūnijā notika Tukuma rajona partijas komitejas vēlēšanu sapulce, kurā, kā norādīts protokolā, piedalās visi 20 biedri,³⁾ lai gan pagrīdē skaitījās tikai 5 biedri.⁴⁾

1. LKP CK PVI PA, 101. f., 2. apr., 69. l., 2. lapa.

2. LKP CK PVI PA, 101. f., 2. apr., 45. l., 1. lapa.

3. LKP CK PVI PA, 101. f., 2. apr., 76. l., 1. lapa.

4. LKP CK PVI PA, 101. f., 2. apr., 76. l., 2. lapa.

Arī Ludzas rajona organizācija, kā liecina dokumenti, iznāca no pagrīdes nenoformēta, Partijas organizācija nebija atdalīta no MOPR-as, pat no līdzjutēju grupām. Līdzās šīm grupām bija cilvēki, kas vispār stāvēja nopāļus no partijas darba un reti saņēma partijas uzdevumus. Šī nenoformētība bija par cēloni, ka pēc legalizēšanās Ludzas partijas organizācija izrādījās skaitliski stipri liela,¹⁾ kaut gan organizatoriski tā bija vāja.

LKP Isā laikā izdevās pārvarēt organizatoriskos trūkumus un nostiprināt partijas vietējās organizācijas. Sociālistisko pārveidojumu gaitā nostiprinājās un vēl vairāk pieauga partijas autoritāte, kas izpaudās straujā partijas rindu augšanā.

Tā, piemēram, no Rēzeknes apriņķa partijas komitejas ziņojuma redzams, ka pagrīdē darbojušies 45 komunisti, pēc partijas legalizēšanās par partijas kandidātiem uzņemti 50 jauni biedri. 1940. gada novembrī Rēzeknes apriņķī jau darbojās 133 komunisti, starp tiem 75 partijas biedri un 58 kandidāti. Partijas biedru skaita palielināšanās deva iespēju izveidot 7 partijas pirmorganizācijas, 4 kandidātu grupas un 14 partijas-komjaunatnes grupas.²⁾

Kuldīgas rajona partijas organizācijā 1940. gada 21. jūnijā bija 8 komunisti,³⁾ bet jau uz 1940. gada 7. decembrī apriņķa organizācijā bija 107 komunisti-59 partijas biedri un 48 kandidāti. Rezultatā Kuldīgas apriņķī bija izveidotas 8 partijas pirmorganizācijas,

1 LKP CK PVI PA, 101. f., 2. apr., 67. l., 3. lapa.

2. LKP CK PVI PA, 124. f., 1. apr., 19. l., 5. lapa.

3. Mēs jaunu pasacīti sev celšim, R., "Liesma", 1972., 208. lpp.

no kurām viena darbojās pagastā, un arī 4 kandidātu grupas, kas visas darbojās pagastā.¹⁾

Visā republikā LKP rajonu un pilsētu komitejas 1940.gada jūlija uzņēma par partijas biedriem un kandidātiem 478 cilvēkus, augustā-726, oktobrī-355 cilvēkus.²⁾

LK(b)P līdz 1940.gada 17.decembrim, kad darbu uzsāka LK(b)P IX kongress, bija veikusi lielu organizatorisku darbu. Bija izveidotas partijas apriņķu, pilsētu un rajonu komitejas, kas organizēja pārskatu un vēlēšanu sapulces un konferences, kurās, pamatojoties uz VK(b)P Statūtiem, ievēlēja partijas vadošos orgānus. Tika nokārtota partijas biedru un kandidātu uzskaitē, izdoti partijas dokumenti, kas sakarā ar LKP uzņemšanu VK(b)P sastāvā, atbilda biedru karšu paraugam.

1940.gada decembrī, uz partijas IX kongresa sasaukšanas laiku, partijas biedru un kandidātu kartes jau bija saņemti 1576 LK(b)P biedri un 1227 kandidāti.³⁾

Svarīgs notikums republikas partijas organizācijas dzīvē bija LK(b)P IX kongress, kas darbojās no 1940.gada 17.līdz 19.decembrim. Tas bija pirmais legālais LK(b)P kongress kopš 1919.gada.

Apspriežot partijas darba organizatoriskos jautājumus, kongresa delegāti norādīja, ka partijas organizāciju tīkls, sevišķi uz laukiem, pagaidām vēl ir vājš. Kongress vērsa uzmanību uz kārtējiem uzdevumiem, kas veicami partijas organizāciju celtniecībā. Kongress atzina, ka tālāk jānostiprina partijas rindas, individuāli rūpīgi gatavojot uzņemšanai partijā apzinīgākos darba ļaužu pārstāvjus. Jāuzlabo partijas organizāciju

1 LKP CK PVI PA, 101.f., 2.apr., 62.l., 19.lapa.

2 Himelreihis L. Tā ausa brīvības rīta. R., "Liesma", 1966., 140.lpp.

3 LKP CK PVI PA, 101.f., 1.apr., 4.l., 58.lpp.

darbība, jāpastiprina to sakari ar vadošajiem partijās orģāniem. No apriņķu, pilsētu, rajonu partijas komitejām jāprasa konkrēta partijas pirmorganizāciju vadība.

Svarīgākais uzdevums partijas organizācijas darbā, kā norāda kongress, bija precīzi izveidot partijas organizācijas kontroli pār partijas un valdības lēmumu, kā arī pār savu pašu lēmumu izpildīšanu.¹⁾

Kongress uzdeva CK pievērst sevišķu uzmanību kadru audzināšanai un izvietojšanai.

LK(b)P IX kongress ievēlēja partijas centrālos orģānus: LK(b)P Centrālo Komiteju-36 locekļu un 11 kandidātu sastāvā, Centrālo Revīzijas komisiju 5 locekļu sastāvā. LK(b)P CK sastāvā kongress ievēlēja: J. Kalnbērziņu, R. Neilandu, Ž. Spuri, O. Augusti, V. Lāci, Fr. Deglavu, P. Plēsumu, A. Noviku u.c.²⁾

LK(b)P IX kongresā pieņemtie lēmumi sekmēja partijas organizatorisko nostiprināšanos, tās rindu pieaugumu. Pēc kongresa partijas rindu augšana turpinājās. Uz 1941.gada 20.februāri LKP apvienoja 1835 partijas biedrus un 1509 kandidātus, t.i., kopā 3344 komunistu. Bija izveidotas arī 37 pagastu partijas pirmorganizācijas.³⁾

Latvijas republikas pagastos darbojās 605 komunisti, tanī skaitā 263 partijas biedri un 342 kandidāti.⁴⁾

1941.gada četros mēnešos partijā uzņēma 261 biedru, tanī skaitā 26 partijas biedrus un 235 kandidātus. Apriņķu partijas organizācijas no kopējā biedru skaita bija uzņemti 158 biedri. Par LK(b)P skaitliskā pieauguma dinamiku liecina šādi dati: 1941.gada janvārī

1 LKP kongresu, konferenču un CK plēnumu Rezolūcijas un lēmumi, I d. R., LVI, 1958., 633.lpp.

2 Turpat, 626.lpp.

3 LKP CK PVI PA, 101.f., 2.apr., 11.1., 44.lapa.

4 Turpat, 52.lapa.

partijā uzņēma 18 partijas kandidātus, februārī-42 partijas kandidātus, martā-48 partijas kandidātus un 7 partijas biedrus, aprīlī-127 partijas kandidātus un 19 partijas biedrus.¹⁾

Uz 1941.gada 11.jūniju LK(b)P apvienoja 3760 biedrus:2557 partijas biedrus un 1203 partijas kandidātus.²⁾

Partijas rindu straujā augšana izviršīja neatliekamu uzdevumu-organizēt komunistu politiskās izglītības līmeņa celšanu un marksisma-ļēņinisma teorijas apgušanu, jo partija ir stipra ar savu biedru apzinīgumu.

Sociālistiskās revolūcijas uzdevumu atrisināšana, arī darbaļaužu iesaistīšana jauncelsmes darbā, to vadīšana prasīja ne tikai no partijas darbiniekiem, bet no ikviena komunistu prasmi orientēties konkrētajos apstākļos.

Analizējot LK(b)P organizāciju biedru sastāvu, redzam, ka vairākās organizācijās komunistu vispārējās izglītības līmenis bija zems.

Piemēram, Abrenes apriņķa organizācijā no 112 komunistiem 96 bija zemāka izglītība.³⁾ Ilūkstes apriņķa organizācijā no 56 komunistiem 45 biedri bija ar zemāko izglītību.⁴⁾ Jelgavas apriņķa organizācijā no 62 komunistiem ar zemāko izglītību bija 55 biedri.⁵⁾

Līdzīgs stāvoklis vērojams arī citu apriņķu partijas organizācijās. Tādēļ kā viens no galvenajiem partijas uzdevumiem pēc legalizācijas bija komunistu audzināšanas darbs. Šo darbu vadīja LK(b)P CK, ņemot vērā

1 LKP CK PVI PA, 101.f., 2.apr., 11.1., 26.-27.lapa.

2 LKP CK PVI PA, 101.f., 1.apr., 23.1., 69.lapa.

3 LKP CK PVI PA, 112.f., 1.apr., 1.1., 17.-18.lapa.

4 LKP CK PVI PA, 117.f., 1.apr., 3.1., 3.-4.lapa.

5 LKP CK PVI PA, 101.f., 2.apr., 57.1., 18.lapa.

ļepina norādījumu, "ka avangarda cīnītāja lomu var-
izpildīt vienīgi partija, ko vada progresīva teorija!"¹⁾

Partijas organizācijas jaut no pirmajām dienām lie-
lu vērību velcēja politiskajām mācībām. Par to, pie-
mēram, tika runāta Tukuma apriņķa partijas komitejā,
norādot, ka tiek sistemātiski strādāts, lai celtu komu-
nistu politisko zināšanu līmeni. Bija noorganizēts se-
minārs VK(b)P vēstures 15. kursa studēšanai, noorgani-
zēta biedru individuāla mācīšanās un kontrole pār to.
Partijas organizācijas biedru izglītības un teorē-
tiskā līmeņa celšanas darbu veica ar vislielāko no-
pietību. Par to liecina Rīgas apriņķa partijas komi-
tejas sēde 1940. gada 8. oktobrī. Šajā sēdē, runājot par
komunistu izglītību, tika norādīts, ka partijas bie-
driem un kandidātiem jāsak vispusīgas politiskās mā-
cības un pašizglītošanās. Šī nolūka tuvākajā laikā
rikojama biedru pārbaude, lai uzzinātu, kā ikviens
biedrs orientējas konkrētajā situācijā, kā iegūtas zi-
nāšanas pielieto praksē. Apriņķa komiteja nolēma, ka
katram komunistam neatlaidīgi jāceļ savas politiskās
zināšanas un ka ikvienam no partijas biedriem jāpie-
liek roka, lai audzinātu un politiski sagatavotu vie-
tējo aktīvu.

Sēdē tika uzsvērts, ka biedri, kas izturas pasīvi,
necenšas politiski izglītoties un balstās tikai uz
saviem nelegālā darba nopelniem, uzskatāmi kā lieks
balasts partijai un no partijas būtu izslēdzami.²⁾

Partijas izglītības darba galvenās formas bija pul-
ciņu un semināru organizēšana VK(b)P vēstures, PSRS
Konstitūcijas studēšanai. Marksisma-ļepinisma pamatu
apgūšana notika arī individuāli.

lai palīdzētu biedriem apgūt marksisma-ļepinisma
teorijas pamatus, partijas apriņķu komitejas organizē-

1. Lepins V. I. Raksti, 5. sēj., 460. lpp.

2. LKP CK PVI PA, 101. f., 2. apr., 73. l., 7. lapa.

ja speciālus lekciju ciklus. Pie apriņķu komitejām tika izveidoti dažādi semināri propagandistu sagatavošanai.

Tā Daugavpils apriņķa komiteja organizēja semināru, kurā piedalījās 15 cilvēku. Nodarbības notika noteiktas dienās 3 reizes mēnesī.¹⁾

Rēzeknes apriņķa komiteja organizēja partorgu un partijas pirmorganizāciju sekretāru semināru. Nodarbības notika 2 reizes mēnesī. Bija paredzētas pavisam 160 mācību stundas. Semināra mācību programma ietvēra 11 priekšmetus, tajā skaitā VK(b)P vēsture-64 stundas, PSRS ārējā politika un starptautiskais stavoklis-6 stundas, ģeogrāfija-16 stundas.²⁾ Partijas biedriem kuri mācījās individuāli, tika organizētas konsultācijas.

Lai sniegtu plašāku praktisko palīdzību lauku organizācijām, LK(b)P CK lektoru grupa tika papildināta ar ārštata lektoriem. Propagandas darbā iesaistījās atbildīgi partijas, padomju, zinātnes un kultūras darbinieki

Nolūkā sniegt komunistiem sistematiskas zināšanas marksisma-ļeņinisma teorijā, sagatavotu viņus partijas darbam, kā arī lai paplašinātu organizatoriskā un teorētiskā darba pieredzi, LK(b)P pieņēma vairākus lēmumus par dažāda veida skolu un kursu organizēšanu.

1940.gada 1.novembrī LK(b)P CK uzdevumā tika organizēta partijas skola ar 3 mēnešus ilgu apmācību laiku, kurā gatavoja partijas darbiniekus darbam uz vietām pilsētās un laukos.

1941.gada 2.janvārī LK(b)P CK birojs nolēma organizēt 3 mēnešu Partijas-padomju skolas Rīgā ar 250 klausītājiem, Liepājā ar 100 klausītājiem, Daugavpilī

1 LKP CK PVI PA, 101.f., 2.apr., 54.l., 21.lapa.

2. LKP CK PVI PA, 101.f., 2.apr., 72.l., 25.lapa.

TAUPEBAS UNIVERSITĀTES PARTIJAS IDEOLOĢISKĀ DARBA SISTEMĀ LATVIJAS PSR (1959 - 1965)

Partija savā darbībā cenšas arvien vairāk ievērot diezgan komplicēto, pirmajā brīdī ne vienmēr saskatāmo, savstarpējo sakarību starp sabiedrības dzīves sociāli ekonomisko un ideoloģisko pusi. PSKP XXIV kongresā materiālos tas ir uzavērts ar jaunu spēku, norādot, ka "bez augsta cilvēku kultūras, izglītības un sabiedriskā apziņģuma līmeņa, bez cilvēku liela iekšējā brīduma komunisma nav iespējams, tāpat kā tas nav iespējams arī bez attiecīgas materiāli tehniskās bāzes."¹

Sociālistiskā sabiedrībā materiālo labumu ražošana nav pašmērķis, tā kļūst par pamatu cilvēku vispusīgai radošai darbībai. Attīstīta sociālais apstākļos šī mērķa nodrošināšanai pastiprināti tiek radīti visi nepieciešamie - gan materiālie, gan garīgie priekšnosacījumi. Tie arvien vairāk sekmē cilvēku aktivitātes pieaugumu kultūras jomā, rada iespēju arvien labāk apmierināt darbaļaužu intelektuālās un emocionālās prasības.

Visa partijas ideoloģiskā darba kodols ir komunistiskā pasaules uzskata ieaudzinašana darbaļaudīs. Komunistiskās sabiedriskās apziņas ieviešana nav domājama bez materialistiska pasaules uzskata apgūšanas, bez cilvēku politiskās, tikumiskās un estētiskās audzināšanas. Katram no šiem virzieniem ir sava specifika, savi mērķi un līdzekļi to sasniegšanai. Partijas noteiktos uzdevumus komunistiskajā audzināšanā var panākt, tikai kompleksi pielietojot visas darbaļaužu apziņas ideoloģiskās ietekmēšanas formas un metodes. Vadoties no šī atzinuma, republikas partijas organizācija cenšas pēc iespējas pilnīgāk izmantot daudzveidīgās propogandas, masu politiskā un kultūrizglītības darba formas.

¹ Brežņevs L. PSKP Centrālās Komitejas pārskata referāts Padomju Savienības Komunistiskās partijas XXIV kongresam 1971. gada 30. martā. R., 1971., 95.lpp.

Dažādos vēstures posmos Komunistiskās partijas ideoloģiskajā darbībā noteiktu vietu ieņēma tautas universitātes. Jau pagājušā gadsimta 90. gados cariskajā Krievijā krievu marksisti izmantoja tās kā legālu ciņas formu, lai izplatītu strādnieku kustībā sociālisma idejas. 1899. gadā V.I. Leņins rakstīja: "... strādnieku vidū aug kvāla tieksme pēc zināšanām un sociālisma, strādnieku vidū izvirzās isti varoņi, kas - neraugoties uz notrulinājošo kategorijas darbu fabrikā - atroš sevi tik daudz rakstura un gribas spēka, lai mācītos, mācītos un mācītos un izveidotu no sevis apzinīgus sociāldemokrātus, "strādnieku inteligenci".¹

Pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvaras tautas universitāšu darbs nonāca padomju valsts pārziņā. KK(b)P VIII kongresā pieņemtajā partijas programmā bija iekļauta prasība par vispusīgu valsts palīdzību "strādnieku un zemnieku pašizglītības un pašattīstības darbā", kas sniegtama, izveidojot plašu kultūrizglītības iestāžu tīklu, kurā nozīmīga vieta jāierāda arī tautas universitātēm.²

Arī mūsu republikas darbaļaudīm ir diezgan senas tradīcijas tautas universitāšu darba organizēšanā. Pirmais ierosinājums dibināt tautas universitātes Latvijā nāca no Rīgas kultūras un izglītības biedrību aprindām jau pirms pirmā pasaules kara.³ Taču šīs idejas īstenošanas entuziasti sastapās ar oficiālo iestāžu un ierēdņu noraidošu nostāju. Ar lielām grūtībām izdevās noorganizēt atsevišķas lekciju ciklus, kuru darbībai bija nepieciešama policijas atļauja.⁴

Turpmāko soli uz priekšu spēra Pēterpils strādnieku biedrība "Kultūra", kurā no 1915.-1917. gadam norisinājās Pēterpils spzinīgās latviešu strādniecības un darba inteli-

¹ Leņins V.I. Raksti, 4, sēj., 249.lpp.

² Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumos. I daļa. R., 1954., 371.lpp.

³ Kurcijs A. Tautas augstskolas ideja. - Tautas augstskolas darbība 1920.R., 1921., 7.lpp.

⁴ Latviešu konversācijas vārdnīca, 21. sēj. R., 1940., 42294.lpp.

ģences legālā darbība. Pie šīs biedrības nodibinājās vakara kursi, kuri vēlāk tika izveidoti par tautas universitāti.

Tāpat rīkojās arī "Kultūras Birojs" Maskavā.¹ Taču carskajā Krievijā, kur valdošā iekārta ar sevišķu centību ravēja ārā visu progresīvo, šīs universitātes nevarēja izvērst savu darbību.

1919. gadā Padomju Latvijā šai virzienā aizsāktie pasākumi bija jāpārtrauc starptautiskās kontrrevolūcijas uzbrukuma dēļ, kam sekoja padomju varas krišana.

Strādnieku organizācijas un progresīvā intelligences arī buržuāzijas kundzības apstākļos meklēja ceļu, kā darba jauniešiem dot iespēju apgūt marksistisko pasaules uzskatu. Pēc Latvijas Komunistiskās partijas un kreiso aredbiedrību iniciatīvas 1920. gada janvārī Rīgā atvēra strādnieku vakara universitāti, kuru toreiz dēvēja par Tautas augstskolu. Ne daudz vēlāk Tautas augstskolas nodibinājās arī Valmierā, Liepājā un Valkā.

Rīgas Tautas augstskolas lektoru vidū bija samērā daudz marksistu: V. Dermanis, A. Jablonskis, A. Kurcijs, L. Laicēns, L. Paegle un citi. Tautas augstskolās kļuva par progresīvi noskaņoti strādnieki, studenti, skolotāji, kalpotāji - iepazīs ar marksisma teoriju, apguva marksistiski ļēģiniskā pasaules uzskata pamatus, studēja sabiedrisko zinātņu pamatus, literatūru un mākslu.

1921. gadā, Tautas augstskolas pirmajā gadadienā, Leons Paegle rakstīja: "Savā īsajā pastāvēšanas laikā Tautas augstskola ir paspējusi iekarot darbaļaužu simpatijas, jo turējusi par savu pienākumu uzkleusīt strādniecības balsi un iet pretim viņas prasībām. Nav cita balstītāja Tautas augstskolai ne idejiskā, ne arī materiālā ziņā, kā vienīgi darba tauta, mēsīgā un garīgā darba strādnieks, galvenām kārtām inteligentais proletārietis!... Mums nav ne mazākā iemesla slāpt, ka viņa ir proletariāta un proletāriskās intelligences augstskola."²

¹ Kurcijs A. Tautas augstskolas ideja. - Tautas augstskolas darbība 1920. R., 1921., 7. lpp.

² Paegle L. Tautas Augstskolas uzdevumi tuvākā nākotnē. - Tautas augstskolas darbība 1920. R., 1921., 9. lpp.

Tautas augstskoles klausītāju kolektīvs, kurā bija daudz komunistu un komjauniešu, izrādīja lielu sabiedrisku aktivitāti. Izņemot šo apstākli, pēc nelegālās komunistu frakcijas ierosinājuma 1920. gada decembrī tika nodibināts klausītāju sabiedriski politiska raksturs klubs. Tas veica ievērojamu komunistiskās agitācijas un propagandas darbu kreisās strādniecības masu vidū ne tikai Rīgā, bet arī provincē. 1924. gada beigās reakcijas uzplūdi sagrāva Tautas augstskolas klausītāju klubu - šo komunistiskās partijas leģālās darbības atbalsta punktu. Taču Tautas augstskola no 1920. līdz 1924. gadam, kad darbu vadīja komunisti, sagatavoja daudzus spējīgus revolucionārās kustības darbiniekus.¹

Ar šo nelielo atskatu vēsturē gribējās pievērst uzmanību tam, ka mūsdienu tautas universitātes, lai arī pavisam citā situācijā un jaunā kvalitātē, tomēr neradās tukša vieta. Tām jau bija savas tradīcijas un iespēja izmantot dažādos vēstures posmos uzkrāto darba pieredzi.

Tautas universitāšu rašanās un to tīkla izveidošanās pēc-kara periodā attiecināma uz 50. gadu beigām un 60. gadu sākumu, kad mūsu zemes attīstībā beidzās nozīmīgs periods, kura galvenais saturs bija attīstītas sociālistiskās sabiedrības ieviešana. Tas ir laika posms, kad padomju tauta īsteno partijas XXI kongresā apstiprināto tautas saimniecības attīstības septiņgadu plānu. Sasniegtais tautas saimniecības, sociālistisko sabiedrisko attiecību, plašu tautas masu kultūras un spējīguma līmenis radīja nepieciešamos ekonomiskos, politiskos un ideoloģiskos priekšnosacījumus jau septiņgades laikā sākt pāreju uz izvērstu komunisma celtniecību. Galvenie komunistiskās sabiedrības celtniecības uzdevumi noteikti PSKP XXII kongresā pieņemtajā partijas programmā. Izvirzot prasību nodrošināt visu nepieciešamo ideoloģisko un kultūras nosacījumus radīšanu komunisma uzvarai, programma paredz arī tālāku tautas universitāšu tīkla attīstību², līdz ar to augstu novēr-

¹ Sudmalis E. un Kipers J. Tautas augstskolas revolucionārā darbība. - Nost važas! Raksti un atmiņas par Latvijas Komunistiskās partijas vadīto kreiso srodbiedrību revolucionāro cīņu buržuāziskajā Latvijā (1920-1934). R., 1970., 240., 241., 243. lpp.

² Padomju Savienības Komunistiskās partijas programma. Pieņēmis PSKP XXII kongress. R., 1962., 116. lpp.

tējot šo iestāžu nosīmi.

Grūti noteikt kādas vienas republikas prioritāti tautas universitāšu izveidošanā, jo tās radās vienlaikus daudzās mūsu valsts pilsētās - Maskavā, Ļeņingradā, Gomeļā, Grozņijā, Rīgā, Ventspilī un citur. Periods no 1959.-1965. gadam faktiski ir mūsdienu tautas universitāšu rašanās un veidošanās laiks, kad tās meklē savu vietu, precīzās savas uzdevumus, organizatoriskās formas un darba metodes.

Latvijas PSR pilsētās un rajonos, tāpat kā citās republikās, sākumā galvenokārt tika organizētas kultūras universitātes. Vēl pirms to nodibināšanas republikā tika veikti dažādi estētiskās audzināšanas pasākumi, taču epizodiskie priekšlasījumi un koncertlekcijas, kas nenbiedzami veicināja estētisko audzināšanu, nevarēja dot klausītājiem sistemātiskas zināšanas par literatūru un mākslu. Atbilstoši iedzīvotāju kultūras līmeņa nemitīgam pieaugumam vajadzēja meklēt jaunu kultūrizglītības darba formu, kas šos pasākumus paplašinātu, vērstu dziļumā un vienlaikus nodrošinātu noteiktu secību un sistemātiskumu.

Rīgas pirmā kultūras universitāte, kura pēc komjauniešu iniciatīvas sāka darboties 1958. gadā Mākslas darbinieku namā¹, guva ļoti lielu popularitāti. Mākslas darbinieku nama zālē ir vietas 250 cilvēkiem. Divās piļsmās - latviešu un krievu - varēja uzņemt 500 klausītājus. Bet drīz vien pēc peziņojuma par kultūras universitātes nodibināšanu tika saņemti ap 2 tūkstoši iesniegumu. Vajadzēja meklēt iespējas organizēt jaunas universitātes.

Mākslas darbinieku nama kultūras universitāte tika reorganizēta par Republikas centrālo literatūras un mākslas tautas universitāti. Poligrāfiku klubā, 49. vidusskolā, apgabala virsnieku namā un republikāniskajā zinātnes un izglītības darbinieku namā sāka darboties šīs universitātes fakultātes. Tādas pašas fakultātes tika organizētas Liepājā, Valmierā, Ventspilī un vairākās citās vietās.²

¹ LKP CK PVI RA, 201.f., 27.apr., 1.1., 24.lapa.

² "Cīpa", 1960, 5.okt.

Rīgā un citās mūsu republikas vietās strauji dibinājas kultūras universitātes. Ja 1958./59. mācību gadā Rīgas pilsētā bija 3 tādas universitātes, tad 1959./60. mācību gada sākumā jau 16, kurās mācījās ap 6000 cilvēku. Lielu reģionos šajā laikā jau darbojas 22 kultūras universitātes.¹ Kultūras universitāšu darba tika sekmīgi savienots klausītāju teorētiskā izglitošana, marksisma estētikas problēmu apgūšana ar viņu praktisku iepazīstināšanu ar kultūras vērtībām, lekcijas par mākslu, literatūras un mākslas vēsturi tika papildinātas ar atsevišķu mākslas darbu demonstrācijām, nelielu koncertu sarīkošanu, literāru darbu izlasīšanu, piedaloties autoriem u.tml.

Kopš pirmajām kultūras universitāšu pastāvēšanas dienām to darbam lielu uzmanību veltīja republikas partijas organizācija. Apspriežot politiskā masu darba uzlabošanas pasākumus republikā, IKP OK VI plānums 1959. gada jūnijā pozitīvi novērtēja kultūras universitāšu devumu darbaļaužu estētiskajā audzināšanā. Plānums izvirzīja prasību partijas pilsētu un rajonu komitejām sniegt vispusīgu atbalstu kultūras universitātem, sistemātiski kontrolēt un vadīt to darbu. Tas norādīja arī uz galvenajām problēmām kultūras universitāšu darbā, kas saistītas ar darba organizāciju un klausītāju sastāva nokomplektēšanu un kurām perspektīvā jāpievērš sevišķa uzmanība. Plānums jau skaidri formulēja prasību neaprobežoties tikai ar māksles un literatūras profila universitāšu darbu, bet organizēt arī tāda tipa universitātes, kur tiktū studēti ekonomikas un partijas politikas jautājumi.²

Istenojot IKP OK norādījumu un ievērojot darbaļaužu plašo interešu loku, 60. gadu sākumā partijas rajonu un pilsētu komitejas pievērsa lielu uzmanību pedagogijas, tiesību zinātņu, padomju celtniecības, veselības un citu tautas universitāšu dibināšanai.

Lielu interesi izraisa Ventspils tautas universitāte, kura partijas pilsētas komitejas tiešā vadībā sekmīgi iz-

¹ IKP OK FVI PA, 101.f., 22.apr., 20.1., 23.lapa.

² Turpat, 13.1., 11. un 12. lapa.

vērta savu darbu. Tā ir pirmā tautas universitāte Padomju Latvijā un viena no pirmajām visā Padomju Savienībā. Dažos publicētos rakstos un arī atsevišķos LKP CK dokumentos Ventspils tautas universitātes darbības sākums tiek datēts ar 1958. gada oktobri.¹ Jāpievienojušas tomēr tiem dokumentiem un rakstiem presā², kur ir norādīts, ka Ventspils tautas universitāte nodibināta 1957. gadā. Par to laikrakstā "Cīņa" raksta arī viens no Ventspils tautas universitātes dibināšanas iniciatoriem, vēlākais šīs universitātes rektors Josifs Durandins.³

1958./59. mācību gadā ventspils tautas universitātē bija četras fakultātes - pedagogijas, literatūras un mākslas, valodu un tiesību zinātņu fakultāte. Katrai no tām bija izstrādātas atbilstošas mācību programmas. Līdz ar lekcijām tika praktizētas arī semināru nodarbes un pārrunas. 1963./64. mācību gadā tajā darbojas jau 6 fakultātes ar 18 filiālām. Šajās fakultātes mācījās vairāk nekā 1000 cilvēku, tas ir katrs piecpadsmitais no pilsētas pieaugušajiem iedzīvotājiem.⁴

Jau 1959. gada februārī LKP Ventspils pilsētas komitejas sekretārs republikas partijas aktīva sanāksmē iepazīstināja klātesošos ar darba organizāciju un mācību norisi Ventspils tautas universitātē.⁵ Līdz ar to partijas organizācijas varēja izmantot ventspilnieku pieredzi Tautas universitāšu darba organizēšanā arī citās republikas pilsētās un rajonos.

¹ Sk., piem.,: Sondors K., Dažu masu propagandas darba formu attīstība Latvijas PSR pēc PSKP 20. kongresa.- No Latvijas Komunistiskās partijas vēstures. Aspirantu zinātniskie raksti. 5. sēj. R., 1967., 82. lpp.; LKP CK PVI PA, 101. f., 22. apr., 125. l., 100. lapa.

² LKP CK PVI PA, 101. f., 24. apr., 58. l., 251. lapa.; "Cīņa", 1963., 16. martā; "Padomju Latvijas Komunisti", 1967., 8. nr., 11. lpp.

³ "Cīņa", 1959., 17. jūn.

⁴ В народном университете идут занятия. М., 1964, с. 95.

⁵ LKP CK PVI PA, 101. f., 22. apr., 74. l., 20.-26. lapa.

Starp pirmajām mūsu republikas tautas universitātēm ierīdējās arī Tehniskās jaunrades tautas universitāte, kuru ar partijas un arodbiedrību orgānu atbalstu noorganizēja Vissevienības izgudrotāju un racionalizatoru biedrības republikāniskā padome. Savu darbību tā uzsāka 1959. gada 11. martā.¹

PSKP XXI kongress, apstiprinādams tautas saimniecības attīstības septiņgadu plānu, norādīja, ka to varēs izpildīt, tikai pamatojoties uz plašu jaunās tehnikas ieviešanu un ražošanas procesu kompleksu mehānizāciju un automatizāciju.² Konkrētus pasākumus šī uzdevuma sekmīgai atīstīšanai izstrādāja PSKP CK 1959. gada jūnija plēnums. "Lai realizētu partijas nospraustos tehnikas progress plānus", norādīta plēnuma lēmumā, "augstāk jāpaceļ strādnieku tehniskās apmācīšanas līmenis. Sarežģītu mašīnu un mehānismu bagātība mūsdienā ražošanā prasa no katra strādnieka daudzpusīgas un specialas zināšanas. Tāpēc pašreizējos apstākļos strādnieku ražošanas mācības nav sprobežojamas ar tehniskā minimuma programmu, bet tajās jāietver arī inženiertehniskās sagatavošanas elementi."³

Ievērojot šos norādījumus, jaunā tautas universitāte par savas darbības noteicošo uzdevumu izvirzīja - strādnieku un inženieru tehnisko zināšanu pilnveidošanu; pirmrindas pieredzes apgušanu un ieviešanu ražošanā; izgudrotāju un racionalizatoru darbības stimulēšanu.

Universitātē tika izveidotas 7 fakultātes, atbilstoši pilsētas rūpniecības attīstības galvenajiem virzieniem⁴. Pieteikums mācīties iesniedza 534 cilvēki, no kuriem uzņēma - 412.⁵ Apmēram puse no klausītājiem bija rūpniecības uzņēmumu inženiertehniskie darbinieki, otra puse - strād-

¹ "Сина", 1959, 11.мартā.

² Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumos. IV daļa. R., 1961., 367. lpp.

³ Материалы июньского пленума ЦК КПСС. М., 1959., с. 41.

⁴ В народном университете идут занятия. М., 1964., с. 55.

⁵ "Сина", 1959, 11.мартā.

nieki, kuru skaits daudzi izcili racionalizatori.

Latvijas PSR Tehniskās jaunrades universitātes galvenokārt bija koncentrētas Rīgā. Taču labākās no tām aizņēma arī citas republikas pilsētas. Tekstilnieki izveidoja filiāles Daugavpilī, Jelgavā un Bauskā, poligrāfiķi - Kuldīgā un Valmierā, celtnieki-Kalnciemā, ķīmiķi - Olsinā, kokapstrādes un celulozes darbinieki - Slokā.¹

Atšķirībā no daudzām citām tautas universitātem Tehniskās jaunrades universitāte izvirzīja saviem klausītājiem noteiktas un samērā augstas prasības. Par iegūtajām zināšanām tie atskaitījās semināros, izpildīja tematiskus uzdevumus, kursa un diplomdarbus. Kursa un diplomdarbos tika iztirzāti dažādi izgudrošanas un racionalizācijas jautājumi, kurus izstrādājot, ikviens klausītājs sīki iepazīs ar sava uzņēmuma vai iestādes praksi un īstēca konkrētus ierosinājumus darba uzlabošanai. 1961. gadā vien universitātes klausītāju iesniegto izgudrojumu un racionalizācijas priekšlikumu ieviešana deva 100 000 rubļu ietaupījuma.²

Tehniskās jaunrades tautas universitātes kļuva par svarīgu radošas domas rosinātāju. Tajās tika ieviesta mācību prakse, ekskursijas un radoši komandējumi uz rūpniecības uzņēmumiem. Bez vairākiem Rīgas uzņēmumiem, kur Tehniskās jaunrades universitātes klausītāji iepazīs ar darba ražīguma celšanas faktoriem, viņi apmeklēja arī citas mūsu zemes pilsētas - Ļeņingradu, Tallinu, Gorkiju, Kijevu, Harkovu, Ivanovu, lai iepazītos ar turienes progresīvo pieredzi. Lielākā daļa klausītāju apmeklēja arī Tautsaimniecības sasniegumu izstādi Maskavā, kur tiem vajadzēja pēc iespējas plašāk iepazīties ar tehnikas jaunumiem, lai sekmētu to ieviešanu LPSR rūpniecībā.

Tehniskās jaunrades universitātes klausītāji iepazīs ar radniecīgu uzņēmumu darba pieredzi arī Vācijas De-

¹ "Cīņa", 1960, 1. okt.

² "Cīņa", 1962, 30. jūn.

mokrātiskajā Republikā, Čehoslovākijā un Ungārijā.¹

LKP CK propagandas un agitācijas daļa 1960. gadā apkopoja un analizēja pirmo daudza tipa tautas universitāšu darbību.² Uzkrātā pieredze liecināja, ka tas strauji iekarojušas popularitāti iedzīvotāju vidū un pilnīgi apīecinājušas savu lietderīgumu un dzīvotspēju. 1960. gadā tautas universitātēs mācījās jau vairāk kā 10 tūkstoši cilvēku.³

Lai atbilstošā līmenī nodrošinātu tautas universitāšu vadību un sniegtu tām metodisku palīdzību, LKP Centrālajā Komitejā 1960. gada 8. augustā organizētajā apspriedē, kurā piedalījās republikas ministriju vadošie darbinieki, partijas un komjaunatnes organizāciju, arodbiedrības un LPSR Zinību biedrības pārstāvji, izvēlēja tautas universitāšu republikānisko padomi.⁴

Pie attiecīgajām ministrijām un resoriem tika izveidotas republikāniskās nozaru universitātes, kuras kļuva par metodiskajiem centriem, rajonu un pilsētu tautas universitāšu attiecīgajām fakultātēm.

Tautas universitāšu tīkla izvērsēnā un nostiprināšanā Latvijas PSR, kā arī to darba saturs bagātināšanā liela nozīme bija PSKP XXII kongresam, PSKP CK 1963. gada jūnija plēnumam par ideoloģiskā darba jautājumiem un LKP CK pārstāvīgajām rūpēm par tautas universitāšu darbu.

LKP CK birojs 1961. gada 21. martā pieņēma plašu lēmumu par "Kultūras universitāšu darbu"⁵, kurā novērtēts paveiktais tautas universitātēs, atklāti galvenie trūkumi to darbā un izstrādāti konkrēti uzdevumi, kas veicami partijas organizācijām, lai sekmētu tautas universitāšu tīkla tālāku mērķtiecīgu attīstību un nodrošinātu tām konkrētu palīdzību visos galvenajos darbības aspektos. Tajā izvirzīta prasība visu darbu tautas universitātēs organizēt un

¹ "Padomju Latvijas Komunisti", 1960, Nr. 9, 80. un 81. lpp.

² LKP CK PVI PA, 101.f., 24. apr., 58.l., 251.lapa.

³ Turpat, 23. apr., 2.l., 55.lapa.

⁴ "Cīņa", 1960, 9.aug.

⁵ LKP CK PVI PA, 101.f., 24.apr., 31.l., 110.-114.lapa.

veikt tā, lai tas plašās tautas masās palīdzētu attīstīt komunistisko apziņģumu, sekmētu to idejiski estētisko audzināšanu, zinātnes un tehnikas jaunāko sasniegumu un pirmrindnieku pīereizes propagandu. Tautas universitātem ir jāatbalsta klausītāju pašizglītības tieksmes, jāpalīdz partijas organizācijām panākt tādu stāvokli, lai idejiskās audzināšanas darbs aptvertu visus iedzīvotājus.

Centrālajā Komitejā vairākkārt tika sēssuktas universitāšu rektoru apspīedes. 1964. gada 17. decembrī IKP CK Prezīdijs pieņēma speciālu lēmumu "Par Latvijas PSR tautas universitāšu pīedališanos Vissevienības tautas universitāšu skatē."¹

Vissavienības skates galvenie uzdevumi bija mācību un audzināšanas darba uzlabošana tautas universitātes; kvalificētu kadru - zinātnieku, augstāko un vidējo speciālo mācību iestāžu pasniedzēju, skolotāju, ārstu, inženieru, agronomu, zootehniķu, ekonomistu, literatūras un mākslas darbinieku, ražošanas pirmrindnieku iesaistīšana tautas universitāšu darbā par lektoriem un konsultantiem; tālāka plānvēdīga tautas universitāšu tīkla attīstība, to klausītāju kontingenta paplašināšana, īt īpaši no strādnieku, kolhoznieku un jaunatnes vidus. Skates nolikums paredzēja arī izvērst darbu universitāšu sabiedrisko padomju nostiprināšanā, aktivizēt to organizatorisko un zinātniski metodisko palīdzību tautas universitātem. Skates norises gaitā liela uzmanība tika veltīta labāko tautas universitāšu sabiedrisko padomju, lektoru un pasniedzēju darba izpītei, to pīereizes apkopošanai un popularizāšanai.²

Par visu šo uzdevumu sekmīgu risināšanu ar pirmās pakāpes diplomu Vissevienības sabiedriskajā skatē bija apbalvotas 10 Latvijas PSR tautas universitātes un fakultātes. To vidū Pedagoģijas republikāniskā tautas universitāte, Daugavpīle pīilskā tautas universitāte, Tehniskās jaunrades republikāniskā tautas universitātes poligrāfija-

¹ Latvijas PSR Tautas universitāšu padomes kārtējais arhīvs. Izpīes par tautas universitāšu darbu 1964. gadā, 3. lapa.

² Всесоюзный общественный смотр народных университетов. 1964/65 учебный год. М., 1964, С. 3-6.

kā rūpniecības fakultāte un citas.¹

Latvijas PSR izveidotais tautas universitāšu tīkls pēc sava saturs bija ļoti daudzveidīgs. 1964./65. mācību gada beigās darbojās 13 nozaru republikāniskās tautas universitātes;

1. Pedagoģiskā republikāniskā tautas universitāte.
2. Tiesību zinātņu un padomju celtniecības republikāniskā tautas universitāte.
3. Tehniskās jaunrades republikāniskā tautas universitāte.
4. Autotransporta un šoseju darbinieku tehnisko zināšanu un pirmrindas pieredzes republikāniskā tautas universitāte.
5. Zinātnes un tehnikas jaunāko sasniegumu republikāniskā tautas universitāte.
6. Ekonomikas un lauksaimniecības darbinieku republikāniskā tautas universitāte.
7. Literatūras un mākslas republikāniskā tautas universitāte.
8. Veselības republikāniskā tautas universitāte.
9. Lektoru meistarības republikāniskā tautas universitāte.
10. Zinātniskā ateisms republikāniskā tautas universitāte.
11. Jaunatnes republikāniskā tautas universitāte.
12. Žurnalistikas republikāniskā tautas universitāte.
13. Fizikultūras un sporta republikāniskā tautas universitāte.

1965. gadā republikā bija pavisam 46 tautas universitātes ar 289 fakultātām un 792 filiālām.²

¹ Latvijas PSR Tautas universitāšu padomes kārtējais arhīvs. Lieta "Skete", Tautas universitāšu Vissavienības sabiedriskās skates orgkomitejas 1965. gada 8. septembra lēmums "Par tautas universitāšu Vissavienības sabiedriskās skates rezultātiem", 1.-3.lapa.

² Latvijas PSR Tautas universitāšu padomes kārtējais arhīvs. Lieta "Skete", izziņa par tautas universitāšu stāvokli un skates norises rezultātiem Latvijas PSR, 1.-4., 6. lapa.

Tautas universitāšu tīkla attīstība sekmeja arī klausītāju kontingenta palielināšanos un radīja zināmas izmaiņas tā sastāvā.

Klausītāju skaita vispārējo palielināšanos no 1959. gada līdz 1965. gadam raksturo šādi skaitļi¹:

<u>Mācību gads</u>		<u>Klausītāju skaits</u>
1959./60.	-	11 000
1960./61.	-	nav ziņu
1961./62.	-	22 000
1962./63.	-	31 210
1963./64.	-	44 684
1964./65.	-	60 124

Tautas universitāšu klausītāju skaita palielināšanos veicināja dažāda profila jaunu fakultāšu un filiāļu atvēršana, kā arī nodarbību saturs uzlabošana un daudzveidīgu interesantu darba formu un metožu izmantošana.

Palielinot tautas universitāšu klausītāju skaitu vispār, vienlaicīgi tika samērā sekmiņi pildīta IKP CK izvirzītā prasība par kolhozuieku un jaunatnes īpašvara palielināšanu klausītāju vidū.

1963./64. mācību gadā vien kolhozos un padomju saimniecībās tika stvārtas 188 jaunas filiāles. Kolhozuieku skaits tautas universitātēs četrus gadus laikā palielinājās apmēram 5 reizes.²

Latvijas PSR tautas universitātēs 1964./65. mācību gada beigās strādnieki sastādīja 27,3% no kopējā klausītāju skaita, kolhozuieki-31,3% un jaunieši līdz 30 gadiem - 38,4%.³

¹ Tabulu sastādījis autors, izmantojot Latvijas PSR Tautas universitāšu padomes kārtējā arhīva materiālus.

² "Padomju Latvijas Komunisti", 1965., Nr. 9, 26. lpp.

³ Latvijas PSR Tautas universitāšu padomes kārtējais arhīvs. Lieta "Skate", izziņa partautas universitāšu stāvokli un skates norises rezultātiem Latvijas PSR, 8. lapa.

Pēc izglītības 1964./65. mācību gadā klausītāju sastāvs sedelās šādi: ¹

Izglītība	pamata	nepab. vidējā	vidējā	nepab. augstākā	sugstākā
Skaitis	6818	7245	26 360	13 400	6300
% no kopējā klausītāju skaita	11,3	12,1	43,7	22,1	10,3

klausītāju kontingents pēc izglītības tautas universitātēs aplūkojamā laika posmā bija visai daudzveidīgs. Vislielākajai klausītāju daļai bija vidējā izglītība, bet tajā pašā laikā tautas universitātes apmeklēja gan klausītāji ar pamatizglītību, gan arī klausītāji ar augstāko izglītību. Tas radīja zināmas grūtības un izvirzīja prasību tautas universitāšu padomēm labi pārzināt savu klausītāju sastāvu, lai atbilstoši tam izstrādātu un konkretizētu mācību plānus un programmas un nodrošinātu to kvalitatīvu izpildi.

Visus jautājumus, kas saistīti ar tautas universitāšu darbu, izlēma un risināja šo universitāšu sabiedriskās padomes, kuru darba koordināciju un kopējo vadību veica republikāniskā Tautas universitāšu padome 29 cilvēku sastāvā.

Ļoti svarīga problēma, ko vajadzēja risināt tautas universitāšu padomēm, bija jautājums par lektoru sastāvu. Lai arī tika meklētas un tautas universitāšu darbā plaši ieviestas jaunas nodarbību formas, lekcijas arvien palika tautas universitātes mācību darba pamatā. No lektora sagatavotības, no viņa erudīcijas un arī no viņa talanta atkarīgs vai lekcija ir saistoša, vai tā rosina klausītāja aktīvu domu, izraisa jautājumu, vai arī klausītājs

¹ Latvijas PSR Tautas universitāšu padomes kārtējais arhīvs. Lieta "Skate", izziņa par tautas universitāšu stāvokli un skates norises rezultātiem Latvijas PSR, 8. lapa.

aiziet vienaldzīgs. Arī uz tautas universitātēm pilnā mērā ir attiecināms V.I. Ļeņina norādījums par to, ka "ikvienā skolā pats svarīgākais ir lekciju idejiski politiskais virziens. Kas nosaka šo virzienu? Pilnīgi un vienīgi tikai lektoru sastāvs."¹

Gandrīz viss tautas universitāšu darbs noritēja uz sabiedriskiem pamatiem. Plaši intelīģences slāņi, tai skaitā tādi zinātnieki un speciālisti kā LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks N. Grīnfelds, pedagoģisko zinātņu kandidāte docente M. Drizule, LPSR Leiksaimniecības akadēmijas profesora J. Bērziņš, nopelniem bagātie zinātnes darbinieki: medicīnas zinātņu doktors, profesors R. Šūbs, profesors M. Beļeņkijs, profesors K. Rudzītis un daudzi citi literatūras un mākslas darbinieki, tautas saimniecības speciālisti ar lielu interesi un atdevi strādāja tautas universitātēs.²

Republikas dažādās vietās cibinoties pirmajām tautas universitātēm, vislielākais īpatsvars tajās bija galvespilsētas lektoriem. Pār Latvijas PSR pirmo kolhoza kultūras universitāti Skaistkalnē šefību uzņēmas LPSR Zinātņu akadēmija. Lekcijas tur lasīja akademiķis J. Peive, zinātņu akadēmijas astrofizikas laboratorijas direktors J. Ikaunieks un labākie republikas mākslas vēsturnieki.³

Rīgas lektoros plaši izmantoja Valmieras tautas universitāte. Ar priekšlasījumiem tur ieradās rakstnieks Jānis Niedre, filoloģijas zinātņu kandidāts V. Hausmanis, filozofijas zinātņu kandidāts P. Zeile un citi.⁴ Rīgas speciālisti lekcijas lasīja arī Bauskā, Cēsīs, Tukumā, Talsos un citu rajonu tautas universitātēs.

Tacu līdz ar straujo tautas universitāšu izaugsmi arvien skūtāks kļuva arī lektoru kadru jautājums. Galvas-

1. Ļeņins V.I. Raksti, 15. sēj., 420.lpp.

2. LKP CK PVI PA, 101.f., 24. apr., 31.1., 111.lapa.

3. "Cīņa", 1960, 16.janv.

4. "Pedomju Latvijas Komunistis", 1960, Nr. 9, 11.

pilsētas speciālistiem nebija pa spēkam apmierināt visus pieprasījumus. Izvirzījās uzdevums tautas universitāšu darbā plašāk iesaistīt rajonu intelligences labākos spēkus.

Bija nepieciešams labāk organizēt lektoru apmaiņu starp rajoniem, lekciju lasīšanā vairāk iesaistīt pieredzes bagātus propagandistus, rajonu partijas un saimniecības vadītājus, lauksaimniecības speciālistus, skolotājus, ārstus, kultūras un izglītības iestāžu darbiniekus. Organizējot jaunas tautas universitātes, vajadzēja ievērot arī vietējos apstākļus un iespējas.

Tautas universitāšu republikāniskā padome un nozaru republikānisko tautas universitāšu padomes veica nozīmīgu darbu ar lektoru kadriem. Lektoriem tika organizētas konsultācijas un semināri. Šajā darbā plaši iesaistījās republikas augstākās mācību iestādes. Pēteris Stučka Latvijas valsts universitātes un Rīgas medicīnas institūta mācību spēki regulāri organizēja tautas universitāšu lektoriem konsultācijas un seminārus par atsevišķām mācību plānos paredzētajām tēmām. Līdzīga rakstura konsultācijas organizēja arī Liepājas un Daugavpils pedagogiskie institūti.

Lai palīdzētu lektoriem, nozaru republikānisko tautas universitāšu padomes izdeva metodiskus materiālus, lekciju tekstus, kā arī zinātniski populāru literatūru klausītājiem.

Republikāniskā tautas universitāšu sabiedriskā padome kopā ar rajonu un pilsētu padomēm, Latvijas PSR Zinību biedrību, ar partijas un citu sabiedrisko organizāciju atbalstu veica arī vairākus pasākumus tautas universitāšu tīkla paplašināšanai, klausītāju skaita palielināšanai un mācību procesa uzlabošanai.

Rezumējot tautas universitāšu izveidošanās norisi Latvijas PSR laika posmā, kad mūsu valstī tika īstenots tautas saimniecības attīstības septiņgadu plāns, jāsecina, ka 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā tās netika dibinātas pēc iepriekš izstrādāta stingri pamatota plāna. Sabiedrības iniciatīva un lielā atsaucība rosināja tautas

universitāšu straujo izaugsmi un izvirzīja arvien jaunus uzdevumus un problēmas. Tautas universitāšu dibināšanas process noritēja vienlaikus ar to organizatoriskā un metodiskā darba pamatu izstrādāšanu.

Aplūkojamā perioda beigās republikā ir jau izveidojušies stingri noteikta, darba saturs ziņā daudzveidīga tautas universitāšu sistēma ar saviem pašpārvaldes orgāniem. Tautas universitātes apliecināja sevi par aktīviem partijas palīgiem darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā un kā viens no partijas ideoloģiskā darba formām, ievērojami sekmēja plašu tautas masu daudzveidīgo garīgo prasību apmierināšanu.

ПРОТИВ БУРЖУАЗНОЙ ФАЛЬСИФИКАЦИИ ПОЛИТИКИ КПСС
ПО РЕГУЛИРОВАНИЮ СВОИХ РЯДОВ

В современных условиях вопрос о членстве в КПСС приобретает особое значение. Это связано с возрастанием руководящей роли КПСС в коммунистическом строительстве, которая в большой степени зависит от ее качественного состава.

За последние годы за границей издан ряд "трудов" буржуазных "советологов", в которых подвергается фальсификации деятельность КПСС, актуальные проблемы партийного строительства, в том числе состав КПСС и политика партии по регулированию своих рядов. Учитывая влияние КПСС на мировой арене, буржуазные "теоретики" применяют более уточненные методы и приемы фальсификации состава КПСС, социально-классовой природы нашей партии и закономерностей ее роста и развития.

На современном этапе сами буржуазные идеологи признают научную несостоятельность и банкротство примитивных, вульгарных форм и методов антикоммунистической борьбы.

Большинство буржуазных "советологов" в своих "исследованиях" избегают открытых антисоветских выводов, не ссылаются на сведения, почерпнутые из трудов троцкистско-меньшевистских авторов или буржуазных эмигрантов. Современные фальсификаторы широко используют советские источники, включающие статистические данные, периодику, протоколы и стенографические отчеты съездов партии. Так, например, профессор Канберрского университета Т. Ригби, автор монографии, изданной в США "Состав Коммунистической партии в СССР /1917-1967г./"¹ базируется только на советских источниках, число которых превышает 200.

Новые тактические приемы буржуазных ученых рассчитаны на сохранение видимости объективного, беспристрастного

¹ Rigby T. Communist Party Membership in the USSR. (1917-1967), Princeton, 1968.

анализа. Однако труды современных "советологов" сохраняют свою классовую направленность. Их цель - дискредитировать научный характер политики КПСС, показать расхождение между теоретическими принципами, лежащими в основе формирования состава партии и их практическим осуществлением в деятельности КПСС.

Классовая суть работ буржуазных "теоретиков" выражается в тенденциозном подборе фактического материала и его интерпретации. Поэтому в данной статье основное внимание уделяется критике некоторых приемов "исследования" состава и политики КПСС по регулированию своих рядов, применяемых современными буржуазными "советологами."

Формирование состава КПСС объективно обусловлено тем, что партия имеет в обществе свою социальную базу в лице рабочего класса, крестьянства и интеллигенции, за счет которых она и пополняет свои ряды.

С другой стороны, улучшение качественного состава КПСС - процесс, сознательно регулируемый самой партией, которая при помощи регулирующих мероприятий отбирает в свои ряды наиболее сознательных, передовых представителей советского общества. Эти две стороны формирования состава КПСС находятся в диалектическом единстве и не могут рассматриваться изолированно друг от друга.

Буржуазные авторы игнорируют объективную основу формирования состава КПСС и выпячивают вторую сторону - политику партии по регулированию своих рядов как самостоятельный фактор. Не желая давать научный анализ развития и совершенствования социальной базы партии, "советологи" прибегают к субъективистски-волюнтаристскому методу. Они пытаются приписать руководителям возможность изменять политику партии по своему усмотрению.

Ригби, например, безапелляционно утверждает, что смена политики партии по регулированию состава в значительной степени зависит от лиц.¹

¹ Rigby T. Op. cit., p. 515.

С ним полностью солидаризируется профессор Русского института при Колумбийском университете Д. Хэзард, который также связывает формирование состава КПСС с субъективной позицией партийного руководства.¹

Щедро применяя в своих "исследованиях" субъективистский метод, буржуазные ученые искажают и основные принципы регулирующей политики партии.

При регулировании своих рядов КПСС руководствуется ленинскими принципами классового и конкретно-исторического подхода. Ленинское понимание классового подхода в регулировании состава партии включает в себя два основных аспекта: из каких социальных слоев должна состоять партия и за счет кого она пополняет свои ряды. В основе регулирующей политики нашей партии лежит ленинское положение, что партия - часть рабочего класса, его передовой, сознательный отряд, высшая форма его классовой организации. Поэтому основной социальной базой и опорой партии является рабочий класс. В то же время партия не замыкается одним рабочим классом, а впитывает в себя передовые элементы и из других слоев общества, которые встали на позиции пролетариата, приняли его научное мировоззрение.

Конкретно-исторический подход в регулирующей политике КПСС заключается в том, что партия регулирует свой состав в соответствии с условиями, обстановкой, сложившимися на том или ином этапе исторического развития, обеспечивая таким образом наилучшее решение стоящих перед ней задач. В. И. Ленин отмечал, что состав политического руководящего авангарда каждого класса, в том числе и пролетариата зависит от положения этого класса и от главной формы его борьбы.²

Зависимость состава партии от задач данного периода предполагает единство классового и конкретно-исторического подхода как необходимое условие научного характера регулирования КПСС своих рядов.

¹ Hazard J., The Soviet System of Government. Chicago-London, 1968, p. 211-213.

² См. Ленин В. И. Полн. собр. соч., Изд. 5, т. 14, с. 162.

Основной методологической ошибкой буржуазных ученых является искажение классовости в деятельности КПСС в результате метафизического противопоставления принципов классового и конкретно-исторического подхода в оценке регулирующей политики партии. Буржуазные "советологи" неправомерно судят о классовом характере нашей партии лишь по ее социальному составу, в то время как природа пролетарской партии определяется совокупностью факторов: ее программой, идеологией, политической линией и составом.

В.И. Ленин придавал большое значение правильному определению классовой природы партии. Он писал: "Рабочая партия большей частью состоит из рабочих. Однако является ли партия действительно политической рабочей партией или нет, это зависит не только от того, состоит ли она из рабочих, но также от того, кто ею руководит и каково содержание ее действий и ее политической тактики. Только это последнее и определяет, имеем ли мы перед собой действительно политическую партию пролетариата."¹

Считая состав партии единственным критерием, определяющим ее природу, буржуазные ученые приходят к ложным выводам о "нестабильном" характере нашей партии. Ригби, например, заявляет, что в послевоенный период партия якобы утратила пролетарски-классовый характер в результате увеличения в ее составе представителей интеллигенции.²

"Советолог" из Индианского университета Д. Хаммер пытается убедить читателя, что вследствие быстрого роста ее рядов в 60-е годы КПСС приобрела якобы качественно новый характер в отличие от предыдущего периода.³

Для подкрепления своей версии о "трансформации" партии буржуазные "советологи" приводят в качестве примера отдельные факты, статистические данные, отрывая их от

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., Изд. 5, т. 41, с. 261.

² Rigby T. Op. cit., p. 413.

³ Problems of Communism, July-August, 1971.

конкретно-исторической обстановки и на их основании выводят тенденциозные умозаключения. Для доказательства "интеллигентского" характера партии в послевоенный период Ригби, например, рассматривает социальный состав кандидатов в члены Коммунистической партии Латвии в 1945 году, когда было принято 22,7 % рабочих от общего числа кандидатов.¹

Ненаучный подход Ригби проявляется на данном примере, во-первых, в том, что он лишь вскользь упоминает о "нетипичности Латвии для СССР", не анализируя тот конкретно-исторический период перехода от капитализма к социализму, который переживала молодая Советская республика, подвергшаяся фашистской оккупации.

В 1945 году в народном хозяйстве Латвии существовало несколько экономических укладов, за которыми стояли различные классы и общественные группы. За годы войны численность рабочих и служащих в промышленности, строительстве и на транспорте сократилась на 64 тыс. человек.²

Установление социалистических производственных отношений в сельском хозяйстве Латвии на основе коллективизации было в основном завершено к концу четвертой пятилетки.

Во-вторых, 1945 год отражал не определенную тенденцию в развитии партии, а то состояние, с которого начинала свою работу немногочисленная партийная организация республики.

В послевоенные годы ряды Коммунистической партии Латвии пополнялись в основном за счет фронтовиков, кадровых рабочих и служащих как коренной национальности, так и представителей РСФСР и других братских республик, инженерно-технической интеллигенции, направленных в Советскую Латвию для формирования партийного, государственного и хозяйственного аппарата и для оказания помощи республике в восстановлении народного хозяйства.

¹ Rigby T. Op. cit., p. 286.

² "Коммунист Советской Латвии", 1967, № 12, с. 15.

По мере роста рядов рабочего класса в республике увеличивалось и количество рабочих, принятых в партию. Так, например, количество коммунистов-рабочих по роду занятий с 1 января 1951 года по 1 января 1959 года увеличилось в 2,8 раза при общем количественном росте Коммунистической партии Латвии в 1,6 раза.¹

Метафизическое противопоставление общих тенденций отдельным явлениям, стремление придать последним самостоятельное значение противоречит требованиям научного метода. Выборочные данные по социальному составу партии, взятые вне связи с основной тенденцией развития партии, не могут служить главным критерием для характеристики природы партии. Буржуазные апологеты игнорируют тот факт, что в определенный исторический период меняется лишь степень выражения классовости в новом пополнении. Социальный состав партии в конкретно-исторический период определяется задачами партии, вытекающими из особенностей этого периода, местом и ролью различных классов и слоев общества в осуществлении этих задач.

В своей речи на XX съезде КПСС М.А.Суслов подчеркнул важность конкретно-исторического подхода к политике партии по регулированию своих рядов как проявление гибкости ее тактики без изменения основной стратегической линии, классовой направленности ее политики. "В период индустриализации и коллективизации сельского хозяйства в партию принимались по преимуществу рабочие и крестьяне. В годы войны при приеме в партию преимущество отдавалось тем, кто был на передовой. Когда решается задача резкого увеличения производства материальных благ, разумно сделать упор на прием в первую очередь непосредственных производителей этих благ — рабочих и колхозников."²

¹ См. "КПСС—организатор развития и укрепления братского содружества народов СССР. Тезисы республиканской научной конференции вузов ЛССР. Рига, 1972, с. 68.

² "XX съезд КПСС. Стенографический отчет. т. I. М., 1956, с. 270.

История нашей партии свидетельствует о том, что она всегда заботилась о сохранении классовой направленности ее политики и об укреплении рабочего ядра в партии. С 1940 по 1971 г. процент рабочих в партии колебался от 32 до 40,1%.¹ Наша партия защищала и будет защищать интересы рабочего класса, которые зафиксированы в ее программе построения коммунистического общества и отражаются в содержании ее деятельности.

И в условиях развитого социалистического общества при значительном расширении и укреплении социальной базы партии не исчезает необходимость в регулировании КПСС своих рядов, которое продолжает носить классовый характер. Данная линия не является субъективной позицией партии, а определяется природой партии как партии рабочего класса, положением рабочего класса в системе социалистических производственных отношений, изменениями в социальной структуре советского общества.

Задачи построения материально-технической базы коммунизма обуславливают быстрый рост рядов рабочего класса. С 1960 по 1971 г. численность рабочих в народном хозяйстве увеличилась на 20,3 млн. человек.² В Советской Латвии за тот же период численность рабочих в народном хозяйстве увеличилась на 218 тыс. человек.³ В 1972 году рабочие составляли 59,8 % населения страны.⁴

В развитом социалистическом обществе количественный рост рабочего класса сопровождался и глубокими качественными структурными сдвигами, ибо особенности научно-технической революции предъявляют повышенные требования к профес-

¹ Александров В.С., Хромов С.С. "XXIV съезд КПСС". М., Высшая школа, 1972, с. 116.

² "Народное хозяйство СССР", 1922-1972. М., 1972, с. 345.

³ "Народное хозяйство ЛССР в 1971 г. Рига. Статистика, 1972, с. 264.

⁴ Народное хозяйство СССР. 1922-1972, с. 35.

сиональному и культурно-образовательному уровню современного рабочего. В Отчетном докладе XXIV съезду КПСС отмечено, что ведущая роль рабочего класса как строителя коммунизма укрепляется по мере того, как растут его общая культура, образованность, его политическая активность.¹ Совершенствование системы высшего, среднего профессионально-технического образования способствует повышению квалификационного, образовательного и идейно-политического уровня рабочих. Если в 1961 году 40 % рабочих имели высшее и среднее образование,² то в 1971 году - более 55%.³

Количественный рост рабочего класса, изменения в структуре рабочего класса в сторону большей однородности, улучшение его профессиональной подготовки, повышение общественно-политической активности укрепляют социальную базу партии. В решениях XXIII съезда КПСС дано четкое указание на то, чтобы в социальном составе партии рабочие и впредь занимали ведущее положение.⁴ Эта линия нашла подтверждение и в решениях XXIV съезда КПСС о социальном составе партии.⁵

Партия, строго придерживаясь в своей регулирующей политике классового подхода, добилась устойчивой тенденции увеличения числа рабочих, принимаемых в партию. Если среди принятых кандидатами в члены КПСС в 1960 году рабочие составляли 43,1%,⁶ то в 1971 году - 56,9%.⁷ На XXIV съезде КПСС было отмечено, что во многих промышленных областях и районах нашей страны процент рабочих, принятых в партию, был выше общесоюзного и составлял 60-70%.⁸

1 "Материалы XXIV съезда КПСС", М., с. 73.

2 "Материалы XXII съезда КПСС", М., 1961, с. 84.

3 "Материалы XXIV съезда КПСС", с. 73.

4 См. "Материалы XXIII съезда КПСС", М., 1966, с. 96.

5 См. "Материалы XXIV съезда КПСС", с. 208.

6 КПСС. "Справочник", М., 1963, с. 5.

7 "Партийная жизнь", 1972, №21, с. 10.

8 "Материалы XXIV съезда КПСС", с. 92.

В Латвии среди принятых кандидатами в члены партии в 1961 году рабочие составляли 35,7%,¹ в 1972 году - 52,5%.²

В результате классово-направленной регулирующей политики партии, отражающей численный рост, прогрессивные изменения в социальной структуре рабочего класса, возрос и его удельный вес в составе партии. Если в 1961 году рабочие составляли 33,9%, то в 1971 году - 40,1% состава членов и кандидатов в члены КПСС.³

Оставаясь авангардом рабочего класса, партия в процессе своей деятельности пополняла свой состав и за счет лучших представителей колхозного крестьянства, претерпевшего существенные изменения в социально-политическом отношении и развивающегося на социалистической основе.

За последние годы произошло уменьшение удельного веса крестьянства в социальной структуре населения, что соответственно отразилось и на сокращении его доли в составе партии. Уменьшение численности сельского населения как следствие урбанизации и научно-технического прогресса са - закономерность развития любого цивилизованного государства. Увеличение производства сельскохозяйственных продуктов достигается за счет механизации и интенсификации сельскохозяйственного производства, что компенсирует сокращение численности сельского населения.

Снижение количественного состава колхозников в партии не означает ослабления влияния партии на селе. Уменьшение доли колхозного крестьянства в партии происходило более медленными темпами, чем сокращение его численного состава. Если с 1961 по 1971 г. удельный вес крестьян в составе партий сократился на 2,3%,⁴ то доля крестьян в составе населения страны уменьшилась за период с 1959 по 1972 г. на 12,4%.⁵

¹ "Коммунист Советской Латвии", 1967, №12, с. 55.

² "Коммунист Советской Латвии", 1973, №2, с. 58.

³ "Партийное строительство". Учебное пособие. М., 1972, с. 67.

⁴ Там же, с. 67.

⁵ Народное хозяйство СССР. 1922-1972, с. 35.

Учитывая тенденцию дальнейшего сокращения численности колхозного крестьянства вследствие научно-технической революции, партия укрепляет свои позиции на селе, во-первых, за счет возрастания абсолютного количества коммунистов среди колхозников. Так, например, с 1956 по 1971 г. численность крестьян по социальному положению в партии возросла почти на миллион человек.¹

Во-вторых, в условиях механизации и индустриализации сельского хозяйства партия пополняет свои ряды на селе в первую очередь за счет колхозников ведущих отраслей сельскохозяйственного производства, механизаторов, тем более, что неуклонно растет их удельный вес в составе колхозного крестьянства. Если в 1956 году механизаторы, трактористы и комбайнеры среди принятых в кандидаты в члены КПСС составляли 19,8%, то в 1966 году уже 39,4%.² Трактористы, комбайнеры, механизаторы в 1971 году составляли свыше 40% среди принимаемых в кандидаты в члены КПСС колхозными и совхозными парторганизациями.³

Подобные факты являются убедительным аргументом против измышлений буржуазных "теоретиков" о якобы "непропорциональном" представительстве крестьян в партии,⁴ о том, что "у колхозников гораздо меньше шансов вступить в партию, чем у рабочих и интеллигенции."⁵

Расширению социальной базы партии способствовал переход интеллигенции на точку зрения рабочего класса, принятие ею идеалов и целей рабочего класса. В период строительства коммунизма неуклонно возрастает роль работников умственного труда, особенно специалистов с высшим и средним специальным образованием, составляющих ряды советской социалистической интеллигенции. Так, за период с

¹ "Проблемы партийного строительства", М., 1972, с. 96.

² "Коммунист", 1967, №15, с. 94.

³ "Партийное строительство", с. 61.

⁴ Armstrong J. Ideology, Politics and Government in the USSR. Washington, 1967, p. 53.

⁵ Rigby T. Op. cit., p. 414.

1 июля 1965 по конец 1971 г. численность специалистов с высшим и средним специальным образованием, занятых в народном хозяйстве, увеличилась на 12767 человек.¹ В Советской Латвии за период с 1 декабря 1960 по конец 1971 г. она увеличилась на 92,9 тыс. человек.²

Темпы количественного роста интеллигенции сопровождаются глубокими качественными изменениями в ее структуре. Наиболее быстрыми темпами среди всех социальных групп растет численность инженерно-технической интеллигенции, постоянно увеличивается число научных работников, которые сейчас составляют 1/4 часть всех научных работников мира.⁴

Буржуазные ученые сводят тенденцию к увеличению численности интеллигенции в СССР к повышенному стремлению людей заниматься умственным трудом, который якобы гарантирует "престиж, власть и доходы", доступ в высшие сферы общества - элиты.⁴ Ригби считает, что "статус элиты более доступен для беловоротничковой интеллигенции, чем для других социальных групп."⁵

Путти фальсификаторов противопоставить интеллигенцию другим слоям общества безосновательны. В современных условиях возрастание численности интеллигенции является закономерным следствием задачи построения материально-технической базы коммунизма и формирования нового человека. Принадлежность к интеллигенции в СССР не связана с переходом в некую "элитарную" категорию, что вытекает из доступности образования для всех слоев населения и подвижности социальной структуры советского общества. Все слои и группы советской интеллигенции на основе единства экономической базы имеют общие политические интересы с интересами рабочего класса, что обуславливает значительное расширение социальной базы партии и пополнение рядов КПСС за

¹ "Народное хозяйство СССР." 1922-1972, с. 353.

² "Народное хозяйство ЛССР в 1971 году", с. 270.

³ "Народное хозяйство СССР", 1922-1972, с. 103.

⁴ Rigby T. Op. cit., p. 413-414.

⁵ Lane D. The End of Inequality? Great Britain, 1971, p. 135.

Rigby T. Op. cit., p. 415.

счет ее лучших представителей. Инженеры, агрономы, учителя, врачи, научные работники, деятели литературы и искусства составляют четвертую часть г. партийном пополнении.¹

Буржуазные фальсификаторы, не принимая во внимание превращение КПСС в авангард всего советского народа, при помощи нарочито подобранных и неверно интерпретируемых фактов пытаются развить свою излюбленную теорию "недемократического, элитарного" характера КПСС применительно к современным условиям. Ригби утверждает, что в КПСС больше всего представлены некоторые слои интеллигенции, в частности "органы бюрократии", в то время как партийная прослойка среди промышленных рабочих и колхозников якобы незначительна.² Небезызвестный "советолог", профессор политических наук Д. Армстронг ставит в упрек нашей партии "непропорционально широкое" представительство в КПСС учителей, инженеров, врачей по сравнению с людьми "обыкновенных профессий."³

Буржуазные "исследователи" состава КПСС неправоммерно считают, что состав партии должен механически копировать социальную структуру общества. Хотя партия стремится к тому, чтобы ее состав полнее отражал структуру советского общества, требование так называемого "пропорционального" представительства в КПСС всех слоев и групп советского общества, независимо от их роли в строительстве коммунизма, противоречит закономерностям регулирующей политики партии.

Регулируя свой состав, КПСС всегда обращала внимание не только на количественный рост той или иной социальной группы в партии, но и на ее фактическое влияние на все стороны общественного развития. Одним из основных принципов регулирования на современном этапе является отбор в ряды КПСС наиболее сознательных, передовых рабочих, колхозников и интеллигенции, занятых на решающих участках коммунисти-

¹ "Партийное строительство", с. 61.
² Rigby T. Op. cit., p. 416, 451.
³ Armstrong J. Op. cit., p. 53.

ческого строительства, в первую очередь лиц, трудящихся в сфере материального производства. В 1970 году в отраслях материального производства работало 70,2 % коммунистов Латвии из общего числа коммунистов, занятых в народном хозяйстве.¹ В Рижской городской партийной организации в народном хозяйстве в 1972 году трудилось 90 % всех коммунистов.²

Партия считает, что важно не только обеспечивать ведущую роль коммунистов на решающих участках создания материально-технической базы коммунизма, но и правильно регулировать состав вступающих в партию внутри каждой классовой категории и социальной прослойки-интеллигенции.

Сложность структуры современного рабочего класса, наличие в нем слоев, отличающихся по профессионально-квалификационным навыкам, культурному уровню обуславливает их неодинаковое влияние на состав КПСС. Так, в составе рабочих, принятых в партию за пять лет /1967 - 1971 /, - 3/4 приходится на труженников промышленности, транспорта, строек.³ В Латвии из общего числа рабочих, принятых кандидатами в члены КПСС с 1966 по 1970 г., 70 % составляли рабочие предприятий промышленности и строительства, 14 % - транспорта и связи, 9 % - рабочие совхозов,⁴

С увеличением числа рабочих, обладающих высоким уровнем профессиональной и образовательной подготовки именно эта прослойка рабочих оказывает наибольшее влияние на пополнение рядов КПСС. По данным социологических исследований удельный вес неквалифицированных и малоквалифицированных рабочих среди членов и кандидатов в члены КПСС составляет 3%, а высококвалифицированных - 21%.⁵

¹ "Коммунист Советской Латвии", 1971, №2, с. 16.

² "Советская Латвия", 29 июня 1972 г.

³ "Партийное строительство", с. 61.

⁴ "Коммунист Советской Латвии", 1971, №2, с. 13.

⁵ "Вопросы философии", 1972, №2, с. 9.

Среди коммунистов —служащих более 2/3 составляют инженеры, агрономы, учителя, врачи, научные работники, деятели искусства.¹ За последние годы значительно возросла партийная прослойка среди инженерно-технической интеллигенции. С 1956 по 1972 г. количество инженерно-технических работников и специалистов сельского хозяйства в составе партии увеличилось на 20,3 %.²

Таким образом, с полной и окончательной победой социализма, на базе общности интересов рабочего класса, колхозного крестьянства и социалистической интеллигенции стало возможным превращение КПСС в авангард всего советского народа. Сейчас сложились все социально-экономические и политические условия, чтобы состав КПСС наиболее полно соответствовал социальной структуре советского общества и чтобы политика КПСС по регулированию своих рядов наиболее адекватно отражала и учитывала все прогрессивные изменения в этой структуре.

Однако эта тенденция не означает механического соответствия, "пропорционального" представительства в КПСС всех слоев и групп советского общества, на чем спекулируют буржуазные ученые, подвергая "научной критике" состав КПСС. И в условиях социального и идейно-политического единства советского народа КПСС, являясь его авангардом, осуществляет дифференцированное регулирование своих рядов в зависимости от места и роли различных классов, групп и слоев советского общества в строительстве коммунизма.

Классовый характер КПСС на современном этапе определяется, во-первых, ее программой, конечной целью, содержанием и методами ее деятельности, во-вторых, находит закономерное отражение и в увеличении удельного веса рабочих в ее социальном составе.

¹/₂ "Материалы XXIV съезда КПСС", с. 92.
"Партийное строительство", с. 69.

Рост численности рабочего класса, возрастание его руководящей роли и отражение этого процесса в социальном составе КПСС являются в то же время существенным сдвигом, устойчивой тенденцией КПСС в сторону общенародности. В современном рабочем классе наиболее полно сконцентрированы и классовые и общенародные интересы.

В условиях развитого социализма КПСС, являясь классовой партией, выражает интересы всего советского общества, причем дальнейшее развитие социальной базы партии связано со стиранием классовых и внутриклассовых различий, достижением социальной однородности общества.

В свете этих важнейших тенденций особенно жалкими выглядят потуги буржуазных "советологов" приписать наукообразную форму своим изысканиям.

S A T U R S

C O Д Е Р Ж А Н И Е

1. П. АЛЕКСЕЕНКОВ. Двинский комитет РСДРП и
III съезд партии 3
2. I. SPRUĢE. LSD lauku organizāciju uzbūvē un
sastāvs 1910 - 1914 gados 21
3. V. ŠALDA. LSD darbība parlamentāro iespēju iz-
mantošanā III valsts domē (1907.-1912.g.), 32
4. O. KALNIŅA. Latviešu bolševiki KSDSP Maskavas
organizācijas sastāvā (1915.-1917.g.) 51
5. B. ČAŠA. LKP pasākumi lauku partijas organizā-
ciju izveidošanā un to organizatoriskajā
nostiprināšanā (1940.-1941.g.) 65
6. V. MARKVARTE. Tautas universitātes partijas
ideologiskā darba sistēmā Latvijas PSR
(1959.-1965.g.) 75
7. З. МИРОНОВА. Против буржуазной фальсификации по-
литики КПСС по регулированию своих рядов ., 92

Ученые записки, том 194
ВОПРОСЫ ПАРТИЙНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА
В ИСТОРИИ КПЛ

(на латышском и русском языках)

Редактор И. Ашине
Технический редактор Г. Виеглиня
Корректор Г. Виеглиня

Редакционно-издательский отдел ЛГУ им. Петра Стучки
Рига 1973

Подписано к печати 6.09.1973 ЯТ 16969 Зак. № 872.
Ф/б 60x84/16. Бумага №1. Физ. п. л. 7,0 Уч.-и. л. 5,0
Тираж 300 экз. Цена 32 коп.

Отпечатано на ротационной машине, Рига-50, ул. Вейденбаума, 5
Латвийский государственный университет им. П. Стучки

32983

LU bibliotēka

200023995

Maksa 32 Kap.

09

PT-75

194